

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Банківські операції: в схемах, таблицях, коментарях

Навчальний посібник

Укладачі: О.М. Гладчук, І.Я. Ткачук, В.М. Харабара

Чернівці

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2020

УДК 336.717(075.8)
Б 231

Друкується за ухвалою Вченої ради
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(протокол № 9 від 28.09.2020 р.)

Рецензенти:

Васильчишин Б.О., доктор економічних наук, професор кафедри безпеки, правоохоронної діяльності та фінансових розслідувань Тернопільського національного економічного університету.

Литвинчук І.Л., доктор економічних наук, керівник навчально-наукового центру інтелектуальної власності, інноватики та управління проєктами Житомирського національного агроєкологічного університету.

Близнюк Н.В., керуюча відділенням №10025/055 АТ «Ощадбанк».

Укладачі: О.М. Гладчук, І.Я. Ткачук, В.М. Харабара

Б 231 **Банківські** операції: в схемах, таблицях, коментарях : навч. посібник. / уклад. : О.М. Гладчук, І.Я. Ткачук, В.М. Харабара. – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. – 208 с.
ISBN 978-966-423-573-7

Навчальний посібник підготовлено з урахуванням вимог кредитно-трансферної системи організації навчального процесу та містить перелік запитань і завдань для самоконтролю, базові схеми, таблиці та рисунки для поліпшення засвоєння вимог, літературу для поглибленого вивчення матеріалу.

Для студентів економічних спеціальностей ВНЗ, а також викладачів.

УДК 336.717(075.8)

ISBN 978-966-423-573-7

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2020
© Гладчук О.М., 2020,
© Ткачук І.Я., 2020,
© Харабара В.М., 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ.....	6
МОДУЛЬ 1. БАЗОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ.....	7
Тема 1. Суть та основні види операцій банку.....	7
Тема 2. Операції банків з формування власного капіталу.....	17
Тема 3. Операції банків із залучення коштів.....	28
Тема 4. Операції банків із запозичення коштів.....	37
Тема 5. Операції банків з обслуговування платіжного обороту....	45
Тема 6. Операції банків з готівкою.....	56
Тема 7. Операції банків з пластиковими картками.....	65
МОДУЛЬ 2. СПЕЦИФІКА ЗДІЙСНЕННЯ ОКРЕМИХ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ.....	73
Тема 8. Кредитні операції банків.....	73
Тема 9. Особливості операцій з надання і погашення окремих видів кредиту.....	87
Тема 10. Операції банків з векселями.....	99
Тема 11. Операції банків з цінними паперами.....	110
Тема 12. Економіко-правові та організаційні основи здійснення банками операцій в іноземній валюті.....	122
Тема 13. Торговельні операції банків в іноземній валюті.....	133
Тема 14. Неторговельні операції банків в іноземній валюті....	149
Тема 15. Операції банків в іноземній валюті на міжбанківському ринку.....	156
Тема 16. Операції з надання банківських послуг.....	167
Тема 17. Операції із забезпечення фінансової стійкості банку..	182
ЛІТЕРАТУРА.....	199
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Дисципліна “Банківські операції” включена в навчальний план підготовки фахівців відповідно до освітньо-професійної програми підготовки “бакалавр” напряму (спеціальності) “Фінанси і кредит”.

Мета дисципліни:

- сформувати теоретичні знання про функціонування банків, здійснювані ними операції та послуги;
- сформувати у студентів знання з питань функціонування банків як одного з найефективніших економічних важелів розвитку держави;
- вивчити зі студентами операції банків із залучення грошових коштів, розміщення їх, обслуговування банками проміжного обороту операцій банків з цінними паперами і валютою.

Завдання дисципліни – засвоєння теоретичних засад і методології проведення банківських операцій та надання банківських послуг, набуття вмінь оперувати нормативно-правовими документами НБУ, аналізувати стан банківських операцій, розв'язувати питання взаємовідносин між клієнтами і банками та між НБУ і банками.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є суть і характеристика основних видів банківських операцій в Україні.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні:

знати:

закони та підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють банківську діяльність; основні характерні риси сучасної банківської системи України; цілі, функції та принципи функціонування її окремих ланок; економічний зміст і механізми здійснення базових банківських операцій та надання банківських послуг; стан, проблеми та перспективи розвитку банківської системи України;

уміти:

- застосовувати отримані на заняттях знання під час усіх видів практичних і лабораторних занять, що проводяться з викладачем, а також під час технологічної, виробничої, переддипломної та педагогічної практики;

- організувати свою самостійну пізнавальну діяльність, самоконтроль і самоаналіз;
- самостійно здобувати нові знання.

Бути готовими застосовувати набуті знання при вивченні професійно зорієнтованих дисциплін, під час практик, у бізнесовій діяльності.

Вивчення дисципліни “Банківські операції” побудоване на основі викладання лекційних і практичних занять. Окреме місце посідає самостійна робота студентів.

Вивчення теоретичного матеріалу з дисципліни «Банківські операції» поєднується із здійсненням самоконтролю та самоперевірки студентів на основі контрольних питань із самостійним виконанням практичних завдань.

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Навчально-методичний матеріал, наведений у навчальному посібнику, розподілений по темах, що відповідають навчальній програмі курсу «Банківські операції» та містять:

- 1) перелік головних питань теми;
- 2) інформативні рисунки, таблиці та формули для більш наочного сприйняття необхідної інформації студентом;
- 3) визначення базових термінів, знання і опрацювання яких дасть змогу студентам узагальнити і поглибити засвоєння навчального матеріалу;
- 4) запитання для самоконтролю та можливих дискусій, пошук відповідей на котрі поліпшить закріплення знань студентів з курсу «Банківські операції» та можливостей його практичних навичок у банківській справі;
- 4) перелік літературних джерел для поглибленого вивчення матеріалу (законодавчо-нормативні акти, навчальні посібники, наукові публікації) тощо.

МОДУЛЬ 1. БАЗОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ

Тема 1. СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ВИДИ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ

- 1.1. Суть і класифікація банківських операцій
- 1.2. Пасивні банківські операції їх суть, характеристика та класифікація
- 1.3. Суть і види активів банку й активних банківських операцій
- 1.4. Характеристика комісійно-посередницьких операцій банків

1.1 СУТЬ І КЛАСИФІКАЦІЯ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ

Банківські операції – це ряд дій банківської установи, спрямованих на здійснення її економічних завдань як суб'єкта ринку, предметом яких виступає рух грошових коштів, цінних паперів, дорогоцінних металів або зобов'язання з їх переміщення, що здійснюється на основі укладених договорів згідно з чинним законодавством.

Будь-який банк виконує такі операції

Депозитні операції, пов'язані із залученням тимчасово вільних коштів у вклади

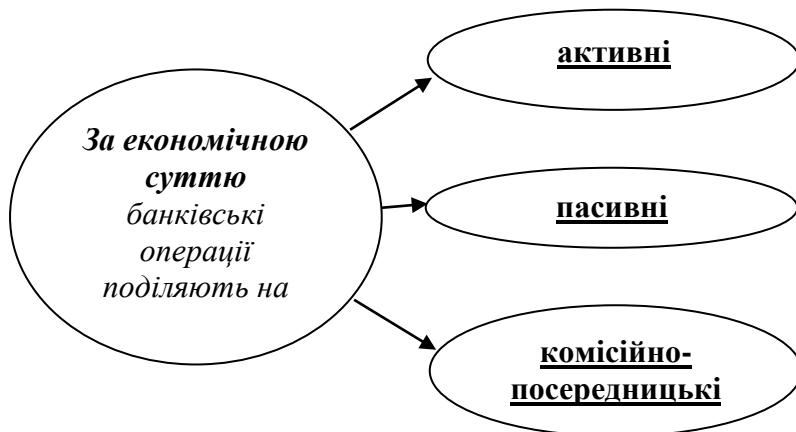
Розрахункові та касові операції, пов'язані з розрахунково-касовим обслуговуванням своїх клієнтів

Кредитні операції, пов'язані із кредитним обслуговуванням клієнтів

***За функціональними ознаками
усі банківські операції об'єднують в такі групи:***

кредитні	засновницькі	розрахунково-касові	інвестиційні	депозитні	міжбанківські	емісійні	комісійні	посередницькі
----------	--------------	---------------------	--------------	-----------	---------------	----------	-----------	---------------

В Україні, згідно з чинним законодавством, банківські установи мають право здійснювати банківські операції на підставі отриманої ліцензії та письмового дозволу наданого НБУ. Перелік банківських операцій, що мають право здійснювати банки зазначені в частині 1 статті 47 Закону України «Про банки та банківську діяльність»

Основною властивістю операцій банків є їх продуктивний характер. Акумуляючи тимчасово вільні від обороту кошти, банки перетворюють їх на капітал, тобто «непрацюючі» ресурси примушують працювати на користь як окремих суб'єктів ринку, так і економіки.

*Залежно від суб'єктів отримання
(клієнтів) банківські операції
поділяють на:*

банківські
операції, що
здійснюються для
юридичних осіб

банківські
операції, що
здійснюються для
фізичних осіб

За специфікою головних функцій банку його операції поділяють на **базові та додаткові**.

Базові банківські операції - депозитні, кредитні та розрахунково-касові. Окремі з цих операцій можуть здійснюватися іншими фінансовими установами, але у сукупності дані операції здійснюються тільки банками.

Інші операції, що здійснюються банком задля задоволення різноманітних фінансових потреб своїх клієнтів і не є фундаментальними основами суті банку, називають **додатковими банківськими операціями**. До них належать валютні, консультаційні, трастові, факторингові, лізингові, операції з цінними паперами тощо.

1.2. ПАСИВНІ БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ ЇХ СУТЬ, ХАРАКТЕРИСТИКА ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Пасивні операції банку — це операції, за допомогою яких банк формує свої грошові ресурси задля проведення кредитних, інвестиційних та інших активних операцій.

Усі пасивні банківські операції враховуються на пасивних рахунках банківського балансу. Під час здійснення пасивних операцій банківські установи залучають тимчасово вільні кошти економічних суб'єктів задля формування банківських ресурсів.

Банківські ресурси – це сукупність грошових коштів, які знаходяться у розпорядженні банку і використовуються ним для виконання своїх операцій.

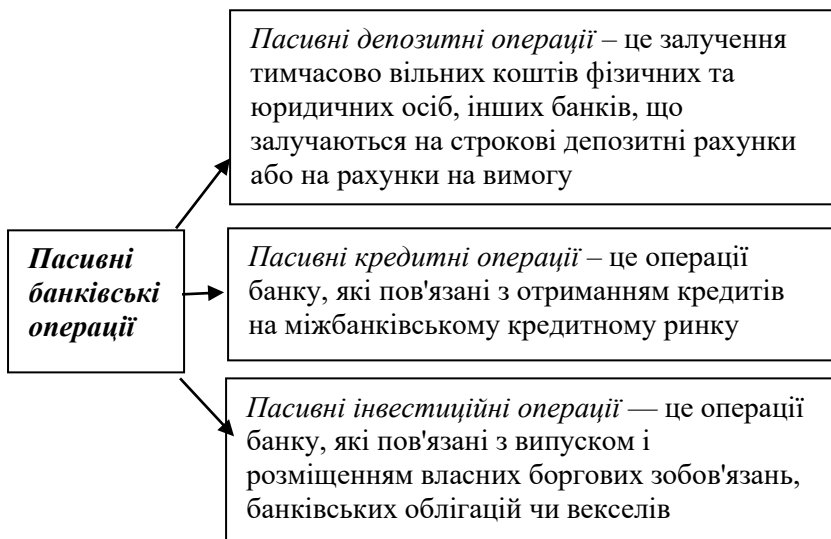
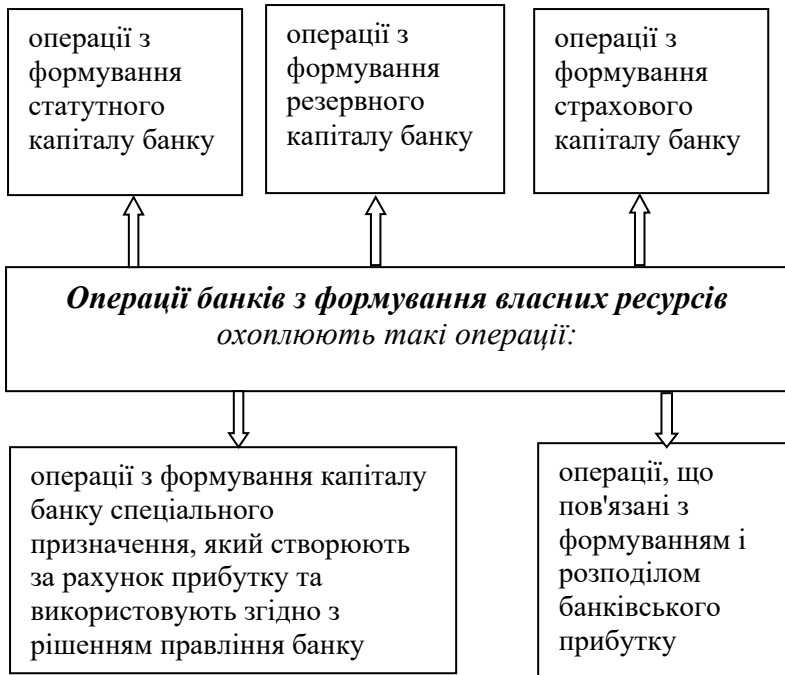
Ресурси банку поділяють на

власні

залучені

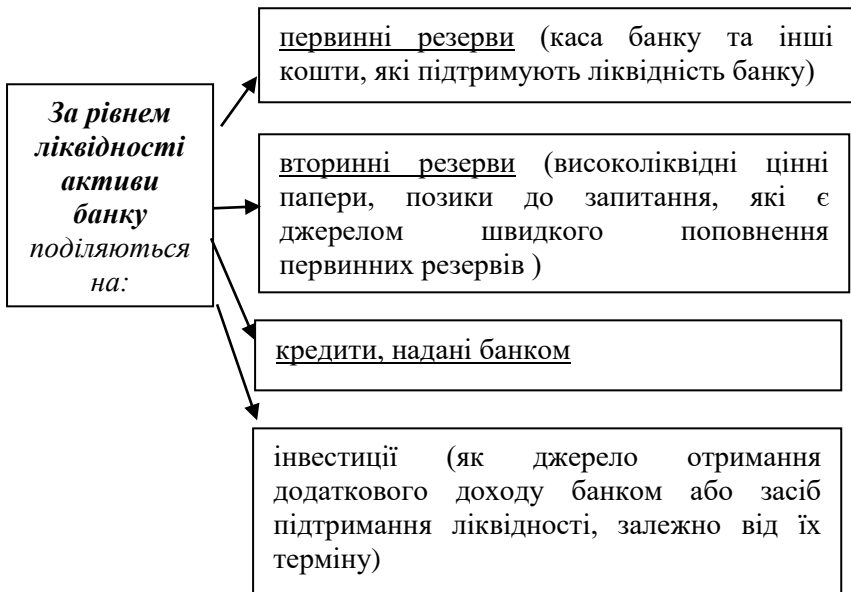
позичені

Мобілізовані за допомогою пасивних банківських операцій грошові кошти засновників банку, вкладників, кредиторів, а також інвесторів акумулюються на рахунках банку або в касі. Розміщують банки дані ресурси за різноманітними напрямками через здійснення активних операцій.

1.3. СУТЬ І ВИДИ АКТИВІВ БАНКУ Й АКТИВНИХ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ

Активами банку є всі види цінностей, в які банк укладає власні ресурси.

Активні операції банку — це операції, під час здійснення яких банки розміщують наявні у них власні, залучені та позичені ресурси у різноманітні види активів задля отримання прибутку та забезпечення власної ліквідності.

1.4. ХАРАКТЕРИСТИКА КОМІСІЙНО-ПОСЕРЕДНИЦЬКИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ

Комісійно-посередницькі операції – це операції, що проводяться банком за певну плату у вигляді комісії та супроводжуються не формуванням чи розміщенням ресурсів, а переміщенням уже наявних у банку коштів клієнта за його розпорядженням.

До цих же операцій належать також усі інші банківські операції для клієнтів, не пов'язані з рухом грошей – забалансові послуги

Основні види комісійно-посередницьких операцій банку	розрахунково-касове обслуговування
	валютні операції
	трастові послуги
	консультаційні послуги
	інформаційні послуги, тощо

За здійснення комісійно-посередницьких операцій банківські установи отримують *комісійну винагороду*, що є платою, яка стягується банком з клієнта за виконання цих операцій. Комісійна винагорода належить до непроцентних доходів банків. Її розмір і порядок стягнення банківські установи встановлюють самостійно з урахуванням чинного законодавства на базі тарифів, затверджених правлінням банку та згідно з укладеними договорами з клієнтами.

Посередницькі послуги банку – це послуги, при наданні яких бере участь третя сторона, яка є посередником між замовником і виконавцем послуги.

посередництво при отриманні кредиту клієнтом

посередництво при операціях з валютою, цінними паперами чи майном

Сюди ж відносять і нетрадиційні банківські послуги, лізинг, факторинг, довірчі операції, реєстраторські, депозитарні, аудиторські, форфейтингові та операції з дорогоцінними металами.

Консультаційно-інформаційні операції банку пов'язані з надання банківськими установами своїм клієнтам консультацій з різноманітних банківських, фінансових та економічних питань, а також різної інформації, що необхідна для здійснення господарської діяльності клієнта банку.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Розкрийте суть терміну «банківські операції» та порівняйте його з термінами «банківська послуга» і «банківський продукт».
2. Наведіть і порівняйте класифікацію банківських операцій за різними ознаками.
3. Які базові операції банківських установ? Визначте їх роль в економіці країни.
4. Охарактеризуйте суть ресурсів банку та визначте основні джерела їх утворення.
5. Дайте визначення економічній категорії «пасивні операції банку».

6. Які є основні види пасивних операцій банку?
7. Охарактеризуйте суть активів банку та наведіть головні їх групи.
8. Опишіть класифікацію активних банківських операцій.
9. Дайте визначення економічній категорії «комісійно-посередницькі операції банку».
10. Розкрийте суть комісійної винагороди банку та джерел її надходження.
11. Які є основні види комісійно-посередницьких операцій банку?

Література для поглибленого вивчення матеріалу

1. Банківські операції: підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; за ред. А.М. Мороза. 2-ге вид., випр. і доп. К.: КНЕУ, 2014. 608с.
2. Банківські операції: підручник / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Н. Д. Галапуп та ін. ; за ред. О. В. Дзюблюка. 2-ге вид., випр. і доповн. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 864 с.
3. Демчук Н.І., Довгаль О.В., Владика Ю.П. Банківські операції : навчальний посібник. Дніпро: Пороги, 2017. с.461
4. Ковальчук К.Ф., Вишнякова І.В., Савчук Л.М., Сокиринська І.Г. Банківські операції : навчальний посібник. К. : ЦУЛ, 2016. 161 с.
5. Метлушко О.В. Новітні банківські продукти і технології : навчальний посібник – Тернопіль : Вектор, 2016. 172 с.
6. Новак Алойзи З., Косінський Б., Карковська Р., Вінклер-Древс Т. Основи сучасного банківництва : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2017. 236 с.
7. Офіційний сайт НБУ: URL: <http://www.bank.gov.ua>.
8. Прасолова С.П., Вовченко О.С. Банківські операції : навчальний посібник. К., 2017. 568 с.
9. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року. №2121-14 / Верховна Рада України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2121-14>
10. Стечишин Т.Б. Банківська справа : навчальний посібник. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 404 с.

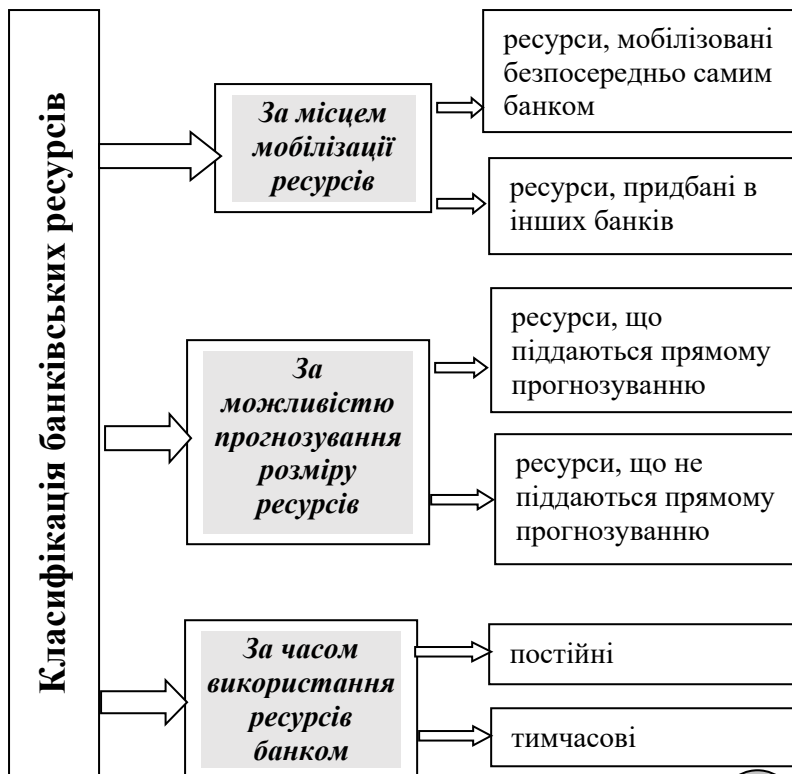
Тема 2. ОПЕРАЦІІ БАНКІВ ІЗ ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ

- 2.1. Банківські ресурси, суть і класифікація
- 2.2. Суть структура та функції власного капіталу банку
- 2.3. Порядок формування складових власного капіталу банку
- 2.4. Регулювання нормативів капіталу банківських установ

2.1. БАНКІВСЬКІ РЕСУРСИ, СУТЬ І КЛАСИФІКАЦІЯ

Банківські ресурси — це сукупність грошових коштів, що перебувають у розпорядженні банківських установ та використовуються ними при здійсненні кредитних, інвестиційних чи інших активних банківських операцій.

За способом формування банківські ресурси поділяються на	<u>Власні ресурси</u>	статутний (акціонерний) капітал
		резервний фонд
		спеціальні фонди
		нерозподілений прибуток
		субординований борг
	<u>Залучені ресурси</u>	залишки коштів на поточних банківських рахунках юридичних і фізичних осіб
		депозити фізичних та юридичних осіб, строкові й до запитання
		кошти у міжбанківських розрахунках тощо
	<u>Позичені ресурси</u>	кредити, отримані від НБУ
		кредити, отримані від інших банків
		емісія боргових цінних паперів
		позики небанківських фінансових установ

Згідно зі структурою ресурсів банку та типом їх формування, визначають і діяльність банку щодо здійснення пасивних операцій такими способами:

- залучаючи кошти на депозити, збільшують залучені ресурси банку;
- отримуючи кредити від інших банків та НБУ, поповнюють позичені ресурси банку;
- випускаючи акції, збільшують власний (акціонерний) капітал банку;
- випускаючи ощадні сертифікати, поповнюють залучені ресурси банку;
- випускаючи банківські облігації, збільшують позичені ресурси банку.

2.2. СУТЬ, СТРУКТУРА ТА ФУНКЦІЇ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКУ

Власний капітал банку - це грошові кошти, які внесені акціонерами та засновниками банку задля забезпечення його економічної самостійності й фінансової стійкості під час його функціонування.

Функції власного капіталу банку

Захисна - страхування вкладів, що забезпечує захист інтересів клієнтів і власників банку у випадку можливої ліквідації чи банкрутства

Оперативна – дає можливість за рахунок сформованого власного капіталу профінансувати купівлю основних засобів, орендувати приміщення на початку діяльності

Регулююча під час регулювання банківської діяльності важливим є виконання економічних нормативів, особливо нормативам капіталу банку

Власний капітал банку складається з:

- статутного капіталу (вартість вкладів акціонерів банку);
- резервного капіталу (ресурси, які резервуються банком для здійснення непередбачених витрат і спеціальних потреб);
- нерозподіленого прибутку (частина чистого прибутку, яка залишається банком для його реінвестування).

Основні складові власного капіталу банку	<i>Джерела формування</i>	<i>Механізм поповнення</i>
Статутний капітал	Емісія власних акцій банку	Повторний випуск акцій для збільшення статутного фонду
Резервний капітал	Відрахування з прибутку задля створення резервного та інших фондів	Поповнюється з прибутку банку
Нерозподілений прибуток	Утворюється в результаті розподілу прибутку.	Поповнюється новими залишками нерозподіленого прибутку в кінці року

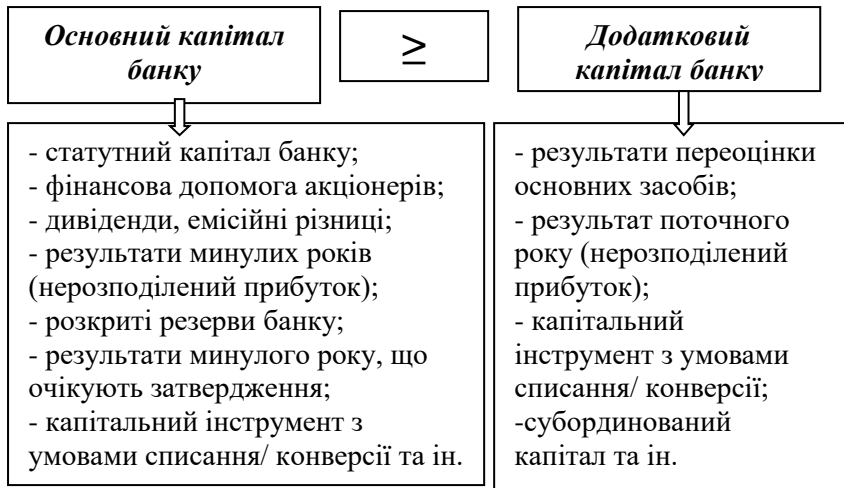
Для визначення економічних нормативів банківської діяльності (згідно Інструкції НБУ «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні») застосовують поняття регулятивного капіталу банку який є одним з найважливіших показників діяльності банку, головним призначенням регулятивного капіталу є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе під час власної діяльності.

Регулятивний капітал розраховується як сума основного капіталу (1-го рівня) та додаткового капіталу (2-го рівня) за мінусом відвернення.

$$PK = OK + DK - B$$

Основний капітал банку вважають незмінним і таким, що не підлягає перерозподілу чи передаванню та повинен повністю покривати поточні збитки банку. Додатковий капітал банку має менш постійний характер, а його розмір постійно піддається змінам.

Формування регулятивного капіталу банку

При визначенні РК вираховують такі статті відвернення:

- вартість акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком, що випущені банками;
- вартість інвестицій в асоційовані, дочірні компанії, вкладення у капітал інших установ більше 10% статутного капіталу;
- вартість вкладень в інші банки на умовах субординованого боргу;
- вартість позалістингових цінних паперів та вартість цінних паперів, що не перебувають в обігу на фондових біржах;
- вартість акцій власної емісії, які прийняті в забезпечення наданих банком кредитів;
- вартість цінних паперів недиверсифікованих інвестиційних фондів;
- розмір перевищення сукупної суми всіх вимог та фінансових зобов'язань банку до пов'язаних з банком осіб суми понад 25% загального розміру капіталу 1-го та 2-го рівнів, зменшеного на балансову вартість попередніх пунктів відвернення.

2.3. ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ СКЛАДОВИХ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКУ

Статутний капітал банку складається з акціонерного чи приватного капіталу банку під час формування нового банку шляхом акумулювання внесків або емісії акцій.

Формувати і збільшувати статутний капітал банку можна лише грошовими внесками: для резидентів України - у гривнях, а нерезидентів – в іноземній вільно конвертованій валюті або у гривнях. При формуванні статутного капіталу банку у формі публічного акціонерного товариства випускають звичайні та привілейовані акції, але перша емісія акцій банку має складатися лише зі звичайних акцій.

Розмір власного капіталу банку залежить від таких факторів:

мінімальні вимоги НБУ до статутного капіталу банків

специфіка клієнтури (при значній кількості «невеликих» вкладників власного капіталу потрібно менше, ніж при наявності «великих» вкладників)

характер активних операцій банку (значний обсяг ризикованих операцій потребує більшого власного капіталу)

Банки не можуть випускати акції на пред'явника, а наявність збитків у банку не є перешкодою для емісії акцій. Особа, яка планує придбати істотну участь у банку повинна отримати письмовий дозвіл НБУ.

Банкам забороняється виплачувати дивіденди, розподіляти капітал, якщо це призведе до порушення нормативу адекватності капіталу Н2.

Резервний фонд банку – це грошові ресурси, які резервуються банком для здійснення непередбачених витрат чи покриття збитків, а також виплати дивідендів за привілейованими акціями, якщо прибутку недостатньо.

Розмір резервного фонду банку та щорічних внесків до нього визначається зборами акціонерів, але він не повинен бути менше 25% регулятивного капіталу, а щорічні відрахування – не менше 5% чистого прибутку. Якщо розмір резервного фонду досяг визначеної величини, то відрахування припиняються, але при використанні коштів з резервного фонду відрахування поновлюються.

Спеціальні фонди банку (фонд основних коштів, фонд переоцінки основних засобів та ін.) призначені для виробничого та соціального розвитку банку. Формуються такі фонди теж з чистого прибутку.

Нерозподілений прибуток — утворюється як залишок прибутку після виплати дивідендів, відрахувань до резервного та інших фондів. Його розмір значно залежить від розміру дивідендів, що банк має сплатити акціонерам.

Субординований борг банку — це звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти, що за умовами контракту не можуть бути вилучені з банку раніше ніж 5 років, а при банкрутстві чи ліквідації банку повертаються інвестору лише після погашення усіх претензій інших кредиторів. Сума цих коштів, що включені у капітал, не має бути більше 50% основного капіталу банку зі щорічним зменшенням на 20% від його первинної вартості за останні 5 років угоди.

Кошти субординованого капіталу повинні відповідати таким критеріям

повністю сплаченими, незабезпеченими і субординованими

не можуть бути погашені за бажанням власника

можуть вільно брати участь у покритті збитків

дозволяють відтермінувати обслуговування зобов'язань по сплаті відсотків, якщо розмір прибутку не дає можливості банку здійснити ці виплати

Капітальний інструмент з умовами списання чи конверсії - капітальний інструмент, який має строк погашення не менше 50 років та містить умови стосовно припинення зобов'язань банку за таким інструментом при настанні тригерної події.

Його основними критеріями є:

- термін погашення не менше 50 років; повністю сплачений, незабезпечений, не перебуває в заставі;
- вимоги за цим інструментом при ліквідації банку задовольняються останніми після задоволення вимог інших кредиторів, включно з субординованим боргом;
- основна сума Інструменту при настанні тригерної події повністю чи частково підлягає списанню або конверсії в прості акції банку.

Тригерною подією є зниження 5 чи більше разів за останні 30 днів поспіль показника достатності основного капіталу для визначення такої події.

2.4. РЕГУЛЮВАННЯ НОРМАТИВІВ КАПІТАЛУ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Дію економічних нормативів банківської діяльності регламентує Інструкція НБУ «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні», створена на базі вимог Базельського комітету з банківського нагляду.

<i>Назва нормативу</i>	<i>Методика розрахунку</i>	<i>Нормативне значення</i>
Норматив мінімального розміру регулятивного капіталу банку (Н1)	Сума основного і додаткового капіталу банку за мінусом відвернення	<u>не менше 200 млн. грн.;</u>
Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2)	Співвідношення регулятивного капіталу до сумарної балансової вартості активів і позабалансових зобов'язань, зважених за ступенем кредитного ризику і додається сукупна сума відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами та банківськими металами, мінімальний розмір операційного ризику, помножений на коефіцієнт 10, та виключається величина непокритого кредитного ризику.	<u>не менше 10%.</u>
Норматив достатності основного капіталу(Н3)	співвідношення основного капіталу до суми активів та позабалансових зобов'язань, зважених на відповідні коефіцієнти кредитного ризику	<u>не менше 7%.</u>

Банк понад нормативне значення НЗ формує ще **буфери капіталу:**

- буфер запасу (консервації) капіталу – 2,5% від загального обсягу ризику;

- контрциклічний буфер (пов'язаний із надмірним зростанням кредитування) - 0,5-2,5% від загального обсягу ризику;

- буфер системної важливості - 1-2%.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте суть банківських ресурсів та їх класифікацію.
2. Визначте суть і функції власного капіталу банківських установ.
3. Які базові складові власного капіталу банку?
4. Визначте роль і необхідність регулятивного капіталу банку.
5. Дайте визначення економічній категорії «регулятивний капітал банку».
6. Наведіть методику розрахунку регулятивного капіталу банку та його складових.
7. Охарактеризуйте суть статутного капіталу банку та визначте особливості його формування та використання.
8. Опишіть методику формування та використання резервного та інших спеціальних фондів банку.
9. Охарактеризуйте значення субординованого капіталу в діяльності банків.
10. Яка роль нерозподіленого прибутку в економічному розвитку банку?
11. Розкрийте суть і головні критерії капітального інструмента з умовами списання чи конверсії.
12. Дайте визначення економічній категорії «тригерна подія».
13. Які економічні нормативи, регулюють розмір і адекватність капіталу банку?
14. Визначте роль і методику формування буферів капіталу банківських установ.

Література для поглибленого вивчення матеріалу

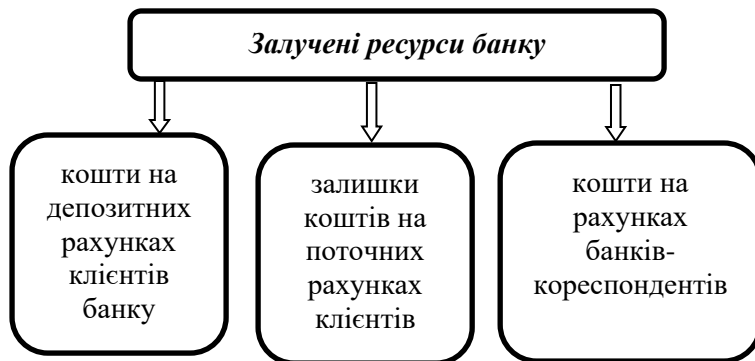
1. Банківські операції: підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; за ред. А.М. Мороза. 2-ге вид., випр. і доп. К.: КНЕУ, 2014. 608с.
2. Банківські операції: підручник / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Н. Д. Галагуп та ін. ; за ред. О. В. Дзюблюка. 2-ге вид., випр. і доповн. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 864 с.
3. Демчук Н.І., Довгаль О.В., Владика Ю.П. Банківські операції : навчальний посібник. Дніпро: Пороги, 2017. с.461
4. Ковальчук К.Ф., Вишнякова І.В., Савчук Л.М., Сокиринська І.Г. Банківські операції : навчальний посібник. К. : ЦУЛ, 2016. 161 с.
5. Новак Алойзи З., Косінський Б., Карковська Р., Вінклер-Древс Т. Основи сучасного банківництва : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2017. 236 с.
6. Офіційний сайт НБУ: URL: <http://www.bank.gov.ua>.
7. Прасолова С.П., Вовченко О.С. Банківські операції : навчальний посібник. К., 2017. 568 с.
8. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року. №2121-14 / Верховна Рада України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2121-14>
9. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Національного банку України від 28.08.2001 № 368 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>
10. Стечишин Т.Б. Банківська справа : навчальний посібник. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 404 с.

Тема 3. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯ КОШТІВ

- 3.1. Поняття та структура залучених банківських ресурсів
- 3.2. Характеристика депозитних операцій банків
- 3.3. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб

3.1. ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА ЗАЛУЧЕНИХ БАНКІВСЬКИХ РЕСУРСІВ

Залучені ресурси банку – це кошти, що акумулюються банком на певних умовах на різних видах рахунків клієнтів. Залучені ресурси є кредиторською заборгованістю банку, яка виникає внаслідок попередніх операцій і повинна бути погашена у зазначений термін.

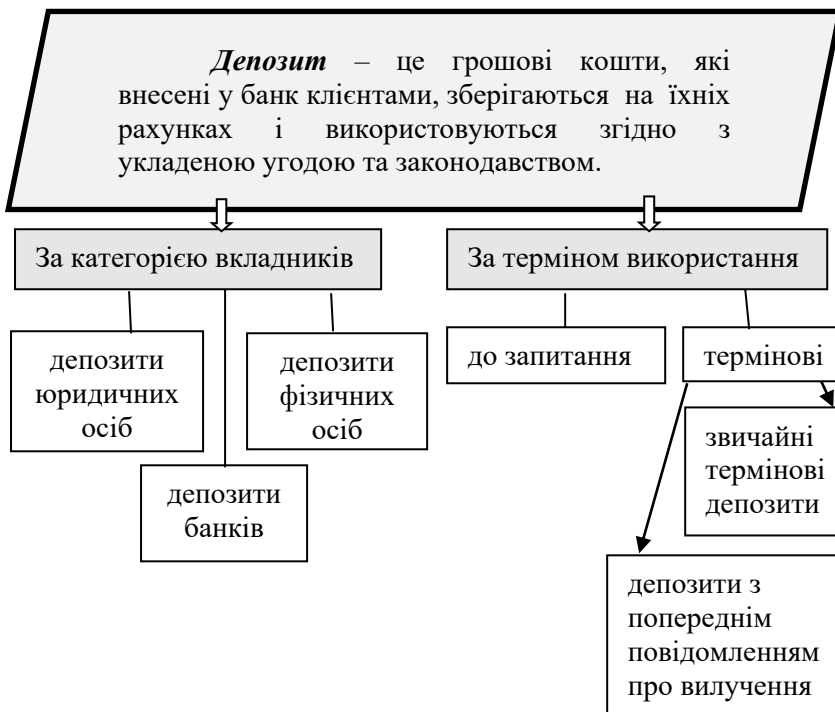
Банки в процесі діяльності залучають вільні грошові кошти юридичних і фізичних осіб, виконуючи депозитні операції, використовуючи різні види банківських рахунків, але переважно - депозитні.

Вид залучених ресурсів банку	Характеристика
1. Кошти до запитання юридичних осіб	Поточні рахунки юр. осіб, кошти за довірчими операціями, кошти в розрахунках, розподільчі рахунки юр. осіб, цільові кошти до запитання, кошти для розрахунків платіжними картками
2. Термінові депозити юридичних осіб	Коротко- та довготермінові депозити юр. осіб, кошти, що отримані за операціями РЕПО
3. Кошти до запитання населення	Поточні рахунки населення, кошти за довірчими операціями населення, кошти в розрахунках, кошти населення для розрахунків платіжними картками.
4. Термінові депозити населення	Коротко- та довготермінові депозити населення.
5. Кошти бюджету й позабюджетних фондів	Кошти різних видів бюджетів до розподілу й кошти позабюджетних фондів

3.2. ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕПОЗИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ

Депозитні операції банку – операції банку із залучення грошових коштів або банківських металів від вкладників на їх банківські рахунки згідно умов договору. Вони передбачають формування вкладів (депозитів) клієнтами банку. Також депозити можуть оформлятися ощадними (депозитними) сертифікатами.

Банки сплачують за тимчасове користування коштами власникам депозитів відповідну плату у вигляді *відсотка*.

Депозит до запитання – це кошти, які залучені на депозит без зазначеного терміну погашення та може поповнюватися і використовуватися власниками залежно від бажання та потреби в них.

Розміщуються такі кошти на поточних рахунках і використовуються для здійснення розрахунків клієнтами.

Головною характерною рисою депозитів до запитання є їх нестабільність і відсутність або низькі ставки відсотків за ними, а для покриття операційних витрат банку може стягуватись комісійна винагорода.

Термінові депозити – кошти, які зберігаються на депозитних рахунках у банку протягом часу, що зазначений у депозитній угоді.

Такі депозити можуть відкриватися усім клієнтам банку. Формами термінових депозитів є сертифікати, депозитні сертифікати банк надає юридичним особам, а ощадні – населенню.

Відсоткова ставка за терміновими депозитами залежить від терміну вкладу, виду внеску, облікової ставки НБУ, динаміки ставок на грошовому ринку тощо.

Особливості термінових депозитів

чітко визначений час зберігання

оформлення депозитною угодою

не використовуються для здійснення поточних платежів

при достроковому вилучення депозиту банк застосовує штрафні санкції

За порядком сплати і нарахування відсотків існують вклади з:

- постійною або змінною відсотковою ставкою;
- простими або складними відсотками;
- періодичним нарахуванням та виплатою відсотків або після закінчення терміну вкладу.

В депозитній угоді зазначаються

- дата внесення депозиту
- сума депозиту
- форма зарахування коштів на депозитний рахунок
- відсоткова ставка за користування депозитом, періодичність сплати відсотків
- порядок повернення депозиту і відсотків після закінчення строку зберігання коштів
- права, зобов'язання й відповідальність сторін та ін.

Датою відкриття депозитного рахунку є дата надходження коштів на нього.

Чинними правилами передбачено щомісячне нарахування відсотків незалежно від дати їх реальної виплати згідно договору.

У діяльності банків використовують три методи визначення днів для розрахунку відсотків за депозитами

**Метод
«факт/факт»**
Беруть фактичну кількість днів у місяці й році

**Метод
«факт/360»**
Беруть фактичну кількість днів у місяці, а в році умовно – 360 днів

**Метод
«30/360»**
Беруть умовну кількість днів у місяці – 30, а в році – 360 днів

Незалежно від методу розрахунку відсотків при визначенні кількості днів депозиту враховується перший день, але не враховується останній день депозитної угоди.

Для розрахунку суми нарахованих відсотків за депозитами банки можуть використовувати номінальну або фактичну відсоткову ставку.

- ✓ Розрахунок відсотків з використанням *номінальної відсоткової ставки (метод рівних частин)* призводить до того, що затрати банку в перший час завищені відповідно поточної вартості сумарних зобов'язань за вкладом, що враховують номінал плюс відсотки.
- ✓ Розрахунок відсотків з використанням *фактичної відсоткової ставки (актуарний метод)* дає можливість розподіляти витрати банку згідно поточної вартості вкладу в окремі періоди та зараховувати фактичні затрати банку до даної суми зобов'язань за вкладом, враховуючи відсотки за ним, у відповідний термін. Тому вартість вкладу, тобто співвідношення відсоткових затрат до сумарних зобов'язань за вкладом, буде постійною.

3.3. ФОНД ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

ФГВФО – державна спеціалізована установа, що виконує функції державного управління у сфері гарантування вкладів фізичних осіб. Учасниками ФГВФО є банки і філії іноземних банків, що внесені до Державного реєстру банків і мають ліцензію на здійснення банківської діяльності. Участь у ньому для банків є обов'язковою. Фонд гарантує вкладникам банків відшкодування коштів у розмірі за їх вкладами, включно з відсотками на день настання недоступності вкладів, але не більше від визначеної суми.

Джерелами формування коштів ФГВФО є:

- початкові збори з учасників Фонду (1% статутного капіталу банку);
- регулярні збори з учасників Фонду (двічі на рік по 0,25 % від загальної суми вкладів, включаючи нараховані відсотки або 0,5% раз на рік);
- спеціальні збори з учасників Фонду (встановлюється адміністративною радою фонду, в разі нестачі коштів, але не більше від розміру регулярних зборів);
- кошти, що внесені НБУ, в розмірі 20 млн. грн.;
- доходи, одержані від інвестування коштів Фонду в державні цінні папери України;
- кредити, залучені від Кабінету Міністрів України, НБУ, банків та іноземних кредиторів;
- пеня, сплачена учасниками Фонду за неповне або несвоєчасне перерахування зборів в Фонд;
- доходи від депозитів, що Фонд розмістив у НБУ;
- кошти з державного бюджету;
- благодійні внески.

ФГВФО не відшкодовує вклади:

членами наглядової ради, ради директорів і ревізійної комісії банку; акціонерами, частка яких більше 10% статутного капіталу банку; аудиторам, які проводили перевірки банку останні 3 роки; вкладниками, які отримували індивідуальні пільгові відсотки та мали фінансові привілеї в банку; неідентифікованим вкладникам банку.

Згідно з чинним Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 № 4452-VI **функціями ФГВФО є**

1) ведення реєстру учасників Фонду;
2) акумулявання коштів, отриманих з відповідних джерел;
3) інвестування коштів Фонду в державні цінні папери України;
4) вживання заходів щодо організації виплат відшкодувань за депозитами;
5) регулювання участі банків у системі гарантування вкладів фізичних осіб;
6) проведення інспекційних перевірок проблемних банків за пропозицією НБУ;
7) застосування до банків та їх керівництва відповідних фінансових санкцій і адміністративні штрафи;
8) здійснення процедури виведення неплатоспроможних банків;
9) здійснення перевірки діяльності банків згідно із Законом;
10) надання фінансової підтримки банкам згідно із Законом;
11) аналіз фінансового стану банків з метою виявлення ризиків у їх діяльності.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте суть залучених банківських ресурсів та їх класифікацію.
2. Визначте суть і особливості депозитних операцій банківських установ.
3. Дайте визначення економічній категорії «депозит банку».
4. Назвіть та охарактеризуйте різновиди банківських депозитів.
5. Яка роль і необхідність максимального залучення термінових депозитів?
6. Охарактеризуйте суть депозитів до запитання в банківських установах.

7. Які методики визначення кількості днів для розрахунку відсотків за депозитами?
8. Які переваги й недоліки термінових депозитів і депозитів до запитання, як для банку, так і для клієнта?
9. Опишіть способи нарахування відсотків за депозитами в банку та порівняйте їх.
10. Назвіть і охарактеризуйте джерела надходження коштів до ФГВФО.
11. Опишіть та проаналізуйте функції ФГВФО.
12. Проаналізуйте діяльність ФГВФО в Україні.

Література для поглибленого вивчення матеріалу

1. Банківські операції: підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; за ред. А.М. Мороза. 2-ге вид., випр. і доп. К.: КНЕУ, 2014. 608с.
2. Банківські операції: підручник / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Н. Д. Галапуп та ін. ; за ред. О. В. Дзюблюка. 2-ге вид., випр. і доповн. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 864 с.
3. Демчук Н.І., Довгаль О.В., Владика Ю.П. Банківські операції : навчальний посібник. Дніпро: Пороги, 2017. с.461
4. Ковальчук К.Ф., Вишнякова І.В., Савчук Л.М., Сокиринська І.Г. Банківські операції : навчальний посібник. К. : ЦУЛ, 2016. 161 с.
5. Новак Алойзи З., Косінський Б., Карковська Р., Вінклер-Древс Т. Основи сучасного банківництва : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2017. 236 с.
6. Офіційний сайт НБУ: URL: <http://www.bank.gov.ua>.
7. Прасолова С.П., Вовченко О.С. Банківські операції : навчальний посібник. К., 2017. 568 с.
8. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року. №2121-14 / Верховна Рада України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2121-14>
9. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text>
10. Стечишин Т.Б. Банківська справа : навчальний посібник. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 404 с.

Тема 4. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ ІЗ ЗАПОЗИЧЕННЯ КОШТІВ

- 4.1. Поняття та класифікація запозичених ресурсів банків
- 4.2. Суть і значення міжбанківських кредитів при формуванні запозичених ресурсів банків
- 4.3. Порядок надання та погашення кредитів рефінансування банків
- 4.4. Особливості емісії банками власних боргових зобов'язань і забалансове фінансування банків

4.1. ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАПОЗИЧЕНИХ РЕСУРСІВ БАНКІВ

Запозичені ресурси банків – це кошти, отримані банком на умовах кредитування з метою здійснення ефективної діяльності на базових принципах кредитування, а також для підтримки поточної ліквідності банку.

Запозичені банківські ресурси проявляються у формах міжбанківських кредитів (у тому числі НБУ), а також цінних паперів субординованого боргу та власних боргових зобов'язань банку.

Характеристика запозичених банківських ресурсів

Кошти
НБУ

- ✓ коррахунок НБУ в банку;
- ✓ короткотермінові кредити, отримані від НБУ (за операціями РЕПО, тендери, ломбардні кредити, стабілізаційні кредити);
- ✓ довготермінові кредити, отримані від НБУ (стабілізаційний кредит, тендери, кошти МФО, інші)

Кошти
інших
банків

- ✓ кошти до запитання (коррахунки) інших банків;
- ✓ термінові депозити інших банків (депозити овернайт, гарантійні депозити, коротко- та довготермінові депозити);
- ✓ кредити, отримані від інших банків (овердрафт за коррахунками, кредити овернайт, за операціями РЕПО, фінансовий лізинг від інших банків, інші види кредитів від інших банків).

Кредиторська
заборгованість
за операціями
з банками

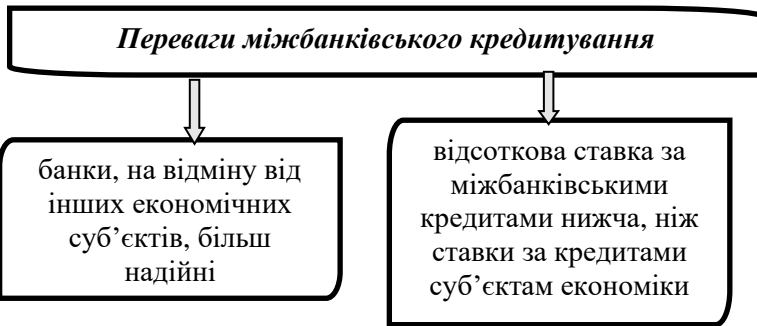
- ✓ кредиторська заборгованість за операціями з готівкою,
- ✓ інша кредиторська заборгованість за операціями з банками.

Боргові
цінні папери

- ✓ цінні папери субординованого боргу,
- ✓ безстрокові або конверсійні банківські облигації.

4.2. СУТЬ І ЗНАЧЕННЯ МІЖБАНКІВСЬКИХ КРЕДИТІВ ПРИ ФОРМУВАННІ ЗАПОЗИЧЕНИХ РЕСУРСІВ БАНКІВ

Міжбанківський кредит – кредит, який наданий на міжбанківському ринку одним банком іншому. Зазвичай, він короткостроковий, для оперативного забезпечення банками ресурсами, дотримання вимог економічних нормативів, підтримання ліквідності, платоспроможності та стабільності функціонування банківських установ.

Міжбанківський ринок кредитних ресурсів - система, яка забезпечує купівлю-продаж вільних кредитних ресурсів між банками, а також між банками і НБУ.

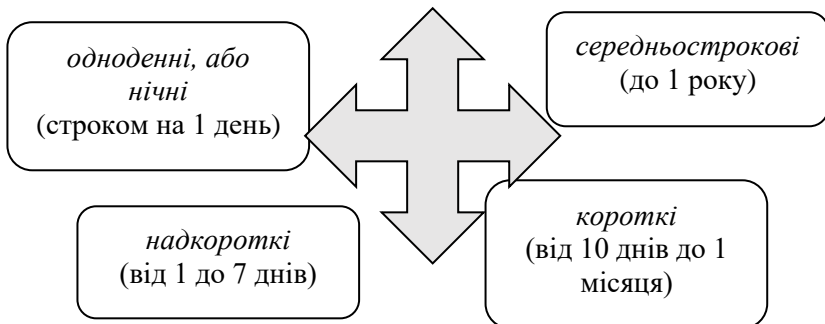
Учасниками міжбанківського ринку кредитних ресурсів є НБУ, банки, їхні філії та відділення.

Метою залучення міжбанківських кредитів є: розширення кредитної діяльності банків з клієнтами та підтримка і регулювання ліквідності банків.

Форми міжбанківського кредиту

- ❖ міжбанківські позики на базі кредитного договору і генеральної угоди про співробітництво на міжбанківському кредитному ринку;
- ❖ залишки коштів на коррахунках, заброньовані на певний час за погодженим банківським відсотком;
- ❖ овердрафт за коррахунком;
- ❖ централізовані кредити, що надходять для підтримки через банки певних галузей народного господарства;
- ❖ переоблік і Perezастава цінних паперів у НБУ;
- ❖ централізовані кредити, що розподіляються за допомогою тендерів.

За термінами міжбанківські кредити бувають

У договорі про міжбанківське кредитування, крім терміну, потрібно зазначити суму кредиту, відсоткову ставку і порядок погашення. При порушенні терміну погашення міжбанківського кредиту банк-кредитор залишає за собою право на беззаперечного списання боргу. Банк-позичальник має повідомити банку-кредитору значення своїх економічних нормативів.

4.3. ПОРЯДОК НАДАННЯ ТА ПОГАШЕННЯ КРЕДИТІВ РЕФІНАНСУВАННЯ БАНКІВ

Рефінансування банків – це операції з надання банкам кредитів у встановленому НБУ порядком

НБУ може здійснити рефінансування банків, якщо вони дотримуються таких вимог:

- ✓ термін діяльності банку не менше 1 року;
- ✓ банк має ліцензію на здійснення відповідних операцій;
- ✓ банк володіє активами, що можуть стати заставою;
- ✓ банк своєчасно погашає отримані від НБУ кредити та відсотки за ними.

Різновиди рефінансування

Кредити овернайт – це кредит, наданий банку НБУ за оголошеною відсотковою ставкою на 1 робочий день

Стабілізаційний кредит – це кредит НБУ, що надається банку для підтримки ліквідності та фінансового оздоровлення

Операція прямого РЕПО – це кредитна операція між НБУ і банком про купівлю НБУ держ. облігацій у банку з зобов'язанням банку їх викупити.

Операція зворотного РЕПО – це депозитна операція між НБУ і банком про продаж НБУ держ. облігацій зі зобов'язанням зворотного їх викупу в банку

Процентний тендер – це тендер, під час якого банки у своїх заявках до НБУ зазначають ціну, за якою вони погоджуються отримати рефінансування
Кількісний тендер – це тендер, на якому НБУ наперед установлює ціну, за якою банки можуть отримати рефінансування

4.4. ОСОБЛИВОСТІ ЕМІСІЇ БАНКАМИ ВЛАСНИХ БОРГОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ І ЗАБАЛАНСОВЕ ФІНАНСУВАННЯ БАНКІВ

З метою запозичення коштів банки можуть випускати:

- **облігації** (відсоткові, цільові, дисконтні; іменні та на пред'явника);
- **векселі** (за якими банк є платником, мають депозитний характер, можуть бути заміниками депозиту й використовуватись їх власниками для здійснення розрахунків)

Переваги облігацій	Недоліки облігацій
<ul style="list-style-type: none"> • облігація не приводить до втрати контролю над управлінням банку; • відсотки, що виплачуються за облігаціями, зараховуються до валових витрат банку; • власники облігацій мають пріоритет у задоволенні претензій при ліквідації банку; • за облігаціями виплачується фіксований розмір відсотка, що вигідно банку при умові зростання розміру відсотка на грошовому ринку; • термін погашення облігацій тривалий і значно перевищує строки міжбанківського кредитування та депозитів; • банк-емітент може передбачити в умовах емісії облігацій можливість їх обміну на акції. 	<ul style="list-style-type: none"> • емітент, щоби вдало розмістити облігації, повинен мати хороший рейтинг; • випуск облігацій пов'язаний зі значними витратами; • чинним законодавством не можна випускати облігації для формування й поповнення статутного капіталу банку чи для покриття збитків; • оскільки власники облігацій є кредиторами банку, то їх інтереси мають відповідно захищатися, наприклад, майном, за рахунок якого і можуть бути задоволені їх вимоги.

Операції забалансового фінансування банків

Сек'юритизація активів - трансформація кредитів, раніше наданих банком під реальну заставу, у цінні папери власного боргу забезпеченням, за якими є пакет заставних документів, що отримував банк при наданні кредитів своїм клієнтам

Продаж позик - здійснення операцій з продажу права власності банку на якісні короткострокові кредити іншим банкам в очікуванні підвищення ринкової відсоткової ставки та можливості вкласти ресурси, отримані від продажу, в активи з більшою доходністю

Операції з надання кредитних гарантій - це забалансове зобов'язання банку, згідно якого він погоджується за визначену плату гарантувати повернення кредиту своїм клієнтом іншому банку чи виконання умов контракту, що був укладений між клієнтом банку і третьою стороною.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте суть запозичених банківських ресурсів та їх різновидів.
2. Яка роль запозичених ресурсів банківських установ?
3. Опишіть сутність та види міжбанківського кредитування.
4. Які переваги та недоліки міжбанківського кредитування.
5. Проаналізуйте основні форми міжбанківського кредитування?
6. Дайте визначення сутності рефінансування банків та необхідних вимог, що висувуються до банків.
7. Охарактеризуйте суть і процес здійснення міжбанківського кредитування у формі овернайт.

8. Проаналізуйте спільні й відмітні риси в процесі здійснення кількісного й процентного тендеру для банків.
9. Визначте методику здійснення операцій прямого і зворотного РЕПО.
10. Опишіть процес надання та роль стабілізаційного кредиту в функціонуванні банку.
11. У чому полягають суть особливості банківських облігацій?
12. Проаналізуйте переваги та недоліки використання банками облігацій для збільшення своєї ресурсної бази.
13. Охарактеризуйте банківський вексель і порівняйте його з іншими банківськими ресурсами.
14. Визначте суть і роль забалансового фінансування банків.

Література для поглибленого вивчення матеріалу

1. Банківські операції: підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; за ред. А.М. Мороза. 2-ге вид., випр. і доп. К.: КНЕУ, 2014. 608с.
2. Банківські операції: підручник / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Н. Д. Галапуп та ін. ; за ред. О. В. Дзюблюка. 2-ге вид., випр. і доповн. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 864 с.
3. Демчук Н.І., Довгаль О.В., Владика Ю.П. Банківські операції : навчальний посібник. Дніпро: Пороги, 2017. с.461
4. Ковальчук К.Ф., Вишнякова І.В., Савчук Л.М., Сокиринська І.Г. Банківські операції : навчальний посібник. К. : ЦУЛ, 2016. 161 с.
5. Новак Алойзи З., Косінський Б., Карковська Р., Вінклер-Древс Т. Основи сучасного банківництва : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2017. 236 с.
6. Офіційний сайт НБУ: URL: <http://www.bank.gov.ua>.
7. Прасолова С.П., Вовченко О.С. Банківські операції : навчальний посібник. К., 2017. 568 с.
8. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року. №2121-14 / Верховна Рада України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2121-14>
9. Стечишин Т.Б. Банківська справа : навчальний посібник. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 404 с.

Тема 5. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ОБСЛУГОВУВАННЯ ПЛАТІЖНОГО ОБОРОТУ

- 5.1. Загальні основи організації розрахунків в Україні
- 5.2. Банківський рахунок у системі організації розрахунків
- 5.3. Система, суть і види безготівкових розрахунків
- 5.4. Кореспондентські відносини та міжбанківські розрахунки
- 5.5. Система електронних платежів НБУ

5.1. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗРАХУНКІВ В УКРАЇНІ

Грошовий обіг – сукупність усіх грошових платежів і розрахунків, що здійснюються в економіці країни.

Головна складова частина загального грошового обороту – це **платіжний оборот**, у якому гроші виступають засобом платежу та використовуються для погашення різноманітних боргових зобов'язань. Він існує у готівковій і безготівковій формах, але весь безготівковий обіг є тільки платіжним.

Грошовий обіг за структурою та формою грошей:

Безготівковий грошовий обіг – це сукупність платежів без використання готівки, що відбуваються у вигляді перерахування відповідних сум через рахунки у банках.

Готівковий грошовий обіг – це сукупність платежів, що здійснюються із застосуванням готівкових коштів.

Головну роль банківських установ в організації грошового обігу визначає їх діяльність з проведення різноманітних грошових розрахунків та платежів. Саме у грошовому обороті здійснюються всі розрахунки між суб'єктами господарювання, населенням і фінансовими установами та іншими установами й організаціями. Банк є основним посередником у всіх цих взаємовідносинах, організовуючи необхідний рух грошових коштів між ними, виконуючи одну з найбільш важливих функцій – платіжно-розрахункову.

5.2. БАНКІВСЬКИЙ РАХУНОК У СИСТЕМІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗРАХУНКІВ

Згідно з Інструкцією про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків - резидентів і нерезидентів № 492, *банки мають право відкривати поточні, вкладні (депозитні) рахунки та рахунки умовного зберігання (ескроу) резидентам та нерезидентам України.*

Відкриття банківських рахунків є базовою операцією банків. Банкам забороняється відкривати та вести анонімні рахунки. Банк відкриває рахунок лише після здійснення ідентифікації та верифікації клієнта банком. Договір банківського рахунку та договір банківського вкладу укладаються в письмовій формі. Один примірник договору зберігається в банку, а другий банк повинен надати клієнту на підпис.

Поточний рахунок - рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей і здійснення розрахунково-касових операцій за допомогою платіжних інструментів відповідно до умов договору та вимог законодавства України

До поточних рахунків банку також відносять

→ рахунки за спеціальними режимами їх використання, які відкриваються у випадках, передбачених законодавством

→ поточні рахунки типу «Н», які відкриваються в національній валюті офіційним представництвом і представництвом юридичних осіб-нерезидентів, що не займаються підприємницькою діяльністю в Україні

→ поточні рахунки типу «П», які відкриваються в національній валюті постійним представництвом

→ поточні (накопичувальні) рахунки виборчих фондів і фонду референдуму

→ інвестиційні рахунки, що відкриваються нерезидентам-інвесторам в уповноважених банках України для здійснення інвестиційної діяльності в Україні, а також для повернення іноземної інвестиції та прибутків, доходів, інших коштів, одержаних іноземним інвестором від інвестиційної діяльності в Україні.

Рахунок умовного зберігання (ескроу) - рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зарахування на рахунок коштів та перерахування їх або видачі коштів готівкою у випадках, передбачених законодавством України, особі, зазначеній клієнтом, чи повернення таких коштів клієнту за настання підстав, передбачених договором.

Вкладний (депозитний) рахунок - рахунок, який відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей, які передаються клієнтом банку в управління на встановлений строк або без зазначення такого строку під визначений відсоток і підлягають поверненню клієнту відповідно до законодавства України та умов договору. До них належать і пенсійні депозитні рахунки.

У договорі банківського вкладу обов'язково зазначаються:

- вид банківського вкладу;
- сума, яка вноситься або перераховується на депозитний рахунок;
- термін зберігання коштів (за терміновим вкладом);
- розмір і порядок сплати відсотків або доходу в іншій формі, умови перегляду їх розміру, відповідальність сторін;
- інші умови за погодженням сторін.

Поточні рахунки закриваються на підставі:

- ✓ заяви клієнта;
- ✓ рішення відповідного органу (ліквідатора, ліквідаційної комісії, управителя майна тощо);
- ✓ смерті власника рахунку.

Вкладні рахунки клієнтів закриваються:

після закінчення терміну дії договору банківського вкладу, при залученні термінових вкладів;
після повернення коштів вкладнику, при залученні депозитів до запитання;
при достроковому розірванні договору банківського вкладу клієнт повинен подати відповідну заяву.

5.3. СИСТЕМА, СУТЬ І ВИДИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ

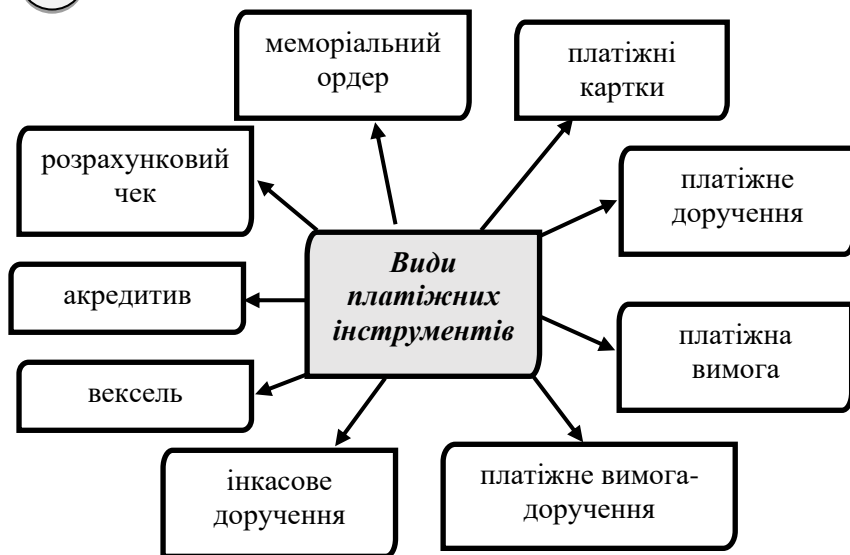
Безготівкові розрахунки – це грошові розрахунки, що здійснюються шляхом запису за рахунками у банку, коли грошові кошти списуються з рахунку платника і зараховуються на рахунок одержувача цих коштів.

Розрахунково-касове обслуговування – це послуги, які надаються банком клієнту згідно з договором, що пов’язані з переказом грошей з рахунка чи на рахунок цього клієнта, видачою йому готівки, а також проведенням інших операцій, передбачених договорами та законодавством.

Базою здійснення безготівкових розрахунків є відповідно організований *документообіг*, тобто рух *розрахункових документів*, у т.ч. і електронних.

Для списання коштів з рахунку платника банк платника застосовує *платіжні інструменти*.

Дистанційне обслуговування – це комплекс інформаційних послуг за рахунком клієнта і здійснення операцій на основі дистанційних розпоряджень клієнта.

Дистанційне розпорядження – розпорядження банку виконати певну операцію, що передається від клієнта за погодженим каналом доступу, без відвідування клієнтом банку.

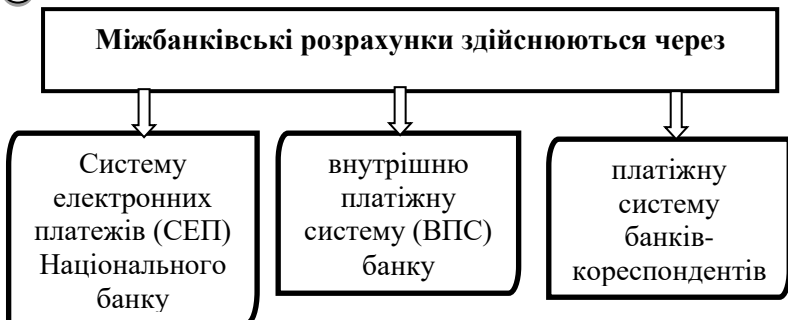
5.4. КОРЕСПОНДЕНТСЬКІ ВІДНОСИНИ ТА МІЖБАНКІВСЬКІ РОЗРАХУНКИ

Проведення банками розрахункових операцій за рахунками клієнтів здійснюється через систему міжбанківських розрахунків основну роль в організації яких відіграє система кореспондентських відносин між банками.

Кореспондентські відносини – це договірні відносини між банками для здійснення платежів за дорученням один одного щодо обслуговування клієнтів і проведення міжбанківських операцій.

Міжбанківські розрахунки — це система безготівкових розрахункових операцій зі списання та зарахування коштів на банківські рахунки за грошовими вимогами та зобов'язаннями, що з'являються між банками або їх клієнтами під час свого функціонування.

Кореспондентський рахунок - рахунок, який відкривається банку для проведення розрахунків, які виконує один банк на кошти і за дорученням іншого банку на основі укладеного договору.

Банки проводять активні операції на цих рахунках у межах наявних коштів, окрім передбачених договорами випадків.

Основні вимоги до функціонування в Україні системи електронних платежів НБУ та порядку виконання міжбанківського переказу коштів через кореспондентські рахунки банків-резидентів у національній валюті України визначає Інструкція про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті № 320.

Міжбанківський переказ коштів – переказ коштів між банками в безготівковій формі, що зумовлений потребою виконання платежів клієнтів чи власних зобов'язань банків за допомогою електронних розрахункових документів.

5.5. СИСТЕМА ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ НБУ

Банки є організаторами та головними виконавцями розрахункових операцій і членами платіжної системи.

Платіжна система – сукупність платіжних організацій та відносин, які з'являються між ними при здійсненні переказу коштів.

НБУ створює, координує і контролює платіжні системи в Україні. Загальні засади функціонування платіжних систем регулюються Законом України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні».

Система електронних платежів Національного банку - державна банківська платіжна система, що забезпечує проведення міжбанківського переказу через кореспондентські рахунки банків - резидентів у НБУ із використанням електронних засобів прийому, обробки, передачі та захисту інформації у файловому режимі або режимі реального часу.

Робота СЕП забезпечується такими програмно-технічними комплексами:

- ЦОСЕП (розміщується в НБУ);
- АРМ-СЕП (автоматизоване робоче місце учасника СЕП).

СЕП – це єдина системно важлива платіжна система в Україні, що забезпечує максимальну швидкість, прозорість, високий рівень безпеки та надійності проведення платежів. Вона забезпечує здійснення 97% міжбанківських переказів коштів у національній валюті в межах України.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Опишіть сутність грошового обігу та його структуру.
2. Визначте суть платіжного обороту та роль банків в його функціонуванні.
3. Яка роль банківських рахунків у системі організації розрахунків?
4. Назвіть та охарактеризуйте різновиди рахунків банків.
5. Поточний рахунок банку: можливості використання, відкриття та закриття.
6. Охарактеризуйте сутність та класифікацію безготівкових розрахунків.
7. Опишіть складові системи безготівкових розрахунків.
8. Які різновиди платіжних інструментів, що використовуються банками для здійснення безготівкових розрахунків?
9. Визначте суть і види кореспондентських відносин між банками.
10. Опишіть суть і складові міжбанківських розрахунків.
11. Охарактеризуйте суть і різновиди платіжних систем.
12. У чому полягає роль і механізм функціонування СЕП НБУ?

Література для поглибленого вивчення матеріалу

1. Банківські операції: підручник / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Н. Д. Галапуп та ін. ; за ред. О. В. Дзюблюка. 2-ге вид., випр. і доповн. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 864 с.
2. Демчук Н.І., Довгаль О.В., Владика Ю.П. Банківські операції : навчальний посібник. Дніпро: Пороги, 2017. с.461

3. Офіційний сайт НБУ: URL: <http://www.bank.gov.ua>.
4. Прасолова С.П., Вовченко О.С. Банківські операції : навчальний посібник. К., 2017. 568 с.
5. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року №2121-14 / Верховна Рада України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2121-14>
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків : Закон України від 18.09.2012 № 5284-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5284-17#Text>
7. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті : Постанова Правління НБУ від 21.02.2004 року №22 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>
8. Про затвердження Інструкції про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті : Постанова Правління НБУ від 16.08.2006 року №320 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1035-06>
9. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків - резидентів і нерезидентів : Постанова Правління НБУ від 12.11.2003 року №492 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03>
10. Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 року №679-14. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
11. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 № 2346-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text>
12. Чайковський Я. І. Організація платіжних операцій банків : навчальний посібник / Я. І. Чайковський. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 232 с.

Тема 6. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ГОТІВКОЮ

- 6.1. Загальні засади організації готівкового грошового обігу
- 6.2. Касові операції підприємств
- 6.3. Касові операції у банківських установах
- 6.4. Роль НБУ у готівкових операціях

6.1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ГОТІВКОВОГО ГРОШОВОГО ОБІГУ

Завдання НБУ з організації готівкового грошового обігу

- організовує роботу з готівкового обігу так, щоб активно впливати на дотримання основних напрямів економічного й соціального розвитку;
- систематизує показники, які характеризують стан готівкового обігу, вивчає й активізує його та контролює виконання прогнозів касових оборотів;
- вивчає шляхи і причини міграції грошей;
- здійснює регулювання касових ресурсів, забезпечуючи своєчасність розрахунків готівкою в економіці;
- контролює роботу банків з готівкового обігу тощо.

Завдання банків з організації готівкового грошового обігу

- систематично аналізують надходження і видачу готівки, причини відхилень фактичних і прогнозних касових оборотів
- залучають власні кошти населення на вклади, сприяють розвитку безготівкових розрахунків;
- установлюють підприємствам ліміт залишку готівки у касах, порядок і терміни здавання готівкової виручки;
- контролюють дотримання підприємствами касової дисципліни та вчасно задовольняють потреби економічних суб'єктів у готівці.

Готівкові розрахунки - це платежі готівкою юридичних і фізичних осіб за реалізовану продукцію, а також за операціями, що безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції чи іншого майна.

НБУ своїми законодавчими актами регламентує

Вимоги до організації готівкових розрахунків

Порядок оформлення касових операцій

Порядок ведення касової книги та обов'язки касира

Порядок визначення строків здавання готівкової виручки та розрахунку ліміту каси

Особливості організації банками роботи з готівкою

Контроль за дотриманням порядку ведення операцій з готівкою

Основні вимоги до організації грошових розрахунків

Підприємства та підприємці, які мають поточні рахунки у банках здійснюють розрахунки за своїми грошовими зобов'язаннями, пріоритетно у безготівковій формі

Гранична сума готівкового розрахунку одного підприємства з іншим підприємством протягом 1 дня за одним чи кількома платіжними документами встановлюється постановою Правління НБУ. Платежі понад зазначену граничну суму проводяться тільки у безготівковій формі.

Підприємства та підприємці здійснюють розрахунки готівкою через касу як за рахунок готівкової виручки, так і за рахунок коштів, одержаних із банків.

Якщо підприємство приймає, яке до обслуговування й оплати платіжні картки, оснащене платіжним терміналом, то таке підприємство може видавати власникам платіжних карток кошти готівкою

Уся готівка, яка надходить до кас, має оприбутковуватися у день одержання готівкових коштів вчасно та у повній сумі

Для підприємств, які здійснюють операції з готівкою в національній валюті, встановлюють ліміт каси та терміни здавання готівкової виручки.

Підприємства мають право зберігати у своїй касі готівку, одержану в банку для виплат, що належать до фонду оплати праці, пенсій, стипендій, дивідендів, понад визначений ліміт каси протягом 3 днів тощо.

6.2. КАСОВІ ОПЕРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

Касові операції підприємств – це операції підприємств між собою та з фізичними особами, пов'язаними з прийняттям і видачою готівки при проведенні розрахунків через касу з відповідним відображенням цих операцій у книгах обліку.

Порядок ведення касових операцій у національній валюті України підприємствами і підприємцями, фізичними особами визначає Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджене НБУ від 19.12.2017 р. № 148.

Касові операції оформляються касовими ордерами (прибутковими та видатковими), видатковими відомостями, розрахунковими документами, документами за операціями із використанням електронних платіжних засобів, іншими касовими документами, які, згідно із законодавством, підтверджують факт продажу товарів, надання послуг, отримання готівки.

Усі надходження і видача готівки підприємства відображають у касовій книзі.

Ліміт залишку готівки в касі – граничний розмір суми готівки, що може залишатися в касі в позаробочий час та забезпечити роботу на початку наступного робочого дня.

Ліміт каси встановлюють на базі розрахунку середньоденного надходження готівки до каси або її середньоденної видачі з каси за рішенням керівника.

щодня для підприємств, розташованих у населених пунктах, де є банки

для підприємств, в яких час закінчення робочого дня не дає змогу забезпечити здавання готівки в день її надходження, наступного за днем надходження готівки

для підприємств розташованих у населених пунктах, де немає банків, не рідше, ніж один раз на 5 робочих днів

в дні, коли немає перевищення ліміту каси здавати готівку не потрібно

6.3. КАСОВІ ОПЕРАЦІЇ У БАНКАХ

Касові операції банків – це операції банків, щодо:

- видачі готівки,
- прийняття готівки для переказу
- обмін непридатних до обігу банкнот і монет на придатні, а також банкноти і монети іншого номіналу
- вилучення з обігу сумнівних банкнот та монет
- здійснення обміну валют.

Відповідно до Інструкції про ведення касових операцій банками в Україні №103 від 25.09.2018

Банк організовує роботу операційної каси з метою касового обслуговування клієнтів протягом операційного часу та в післяопераційний час згідно з внутрішніми положеннями чи інструкціями банку.

Касове обслуговування – надання послуг банком щодо прийняття, видачі та обміну готівки.

Операційна каса банку – касовий вузол банку, що здійснює касові операції.

Структура операційної каси банку	✓ прибуткова каса
	✓ видаткова каса
	✓ приписні каси
	✓ прибутково-видаткова каса
	✓ вечірня каса
	✓ каса перерахунку
	✓ сховище цінностей
	✓ депозитарій

Порядок забезпечення банків готівкою.

Підкріплення НБУ банків та їх філій готівкою, здавання до них готівки, у т. ч. непридатних до обігу банкнот і монет, здійснюється на підставі укладених між ними договорів про касове обслуговування, де визначається порядок здавання готівки, у тому числі доставленої власними силами банку з урахуванням технічних можливостей підрозділу НБУ. Банк здає готівку, яку він доставляє власними силами, через прибуткову касу в НБУ повними пачками банкнот.

Готівкові операції банків для клієнтів здійснюються на базі оформлення таких *касових документів*:

заява на переказ готівки

прибутково-видатковий касовий ордер

заява на видачу готівки

прибутковий касовий ордер

видатковий касовий ордер

грошовий чек

рахунки на сплату платежів

документи, які встановлені даною платіжною системою для відправлення переказу готівки чи отримання його у готівковій формі

6.4. РОЛЬ НБУ У ГОТІВКОВИХ ОПЕРАЦІЯХ

Випуск грошей в обіг здійснюється НБУ на базі прогнозу касових оборотів, де відображаються кількісні зміни маси грошей, що знаходяться в обігу.

Касові обороти – це обороти готівки, що надходять у каси банків і витрачаються з них.

Прогноз касових оборотів передбачає прогнозування надходження готівки у каси банків її видачі та визначення емісійного результату.

Напрямки видачі готівки з банку

- ✓ Видача на виплати, пов'язані з оплатою праці.
- ✓ Видача на закупівлю сільськогосподарської продукції.
- ✓ Видача на виплату пенсій, допомоги і страхових відшкодувань
- ✓ Видача на купівлю товарів, оплату робіт і послуг.
- ✓ Видача з рахунків закладами фізичних осіб.
- ✓ Видача за придбану іноземну валюту
- ✓ Видача за платіжними картками.
- ✓ Видача підкріплень підприємствам поштового зв'язку тощо.

Для організації емісійно-касової роботи в НБУ створені

резервні фонди в Центральному сховищі

запаси готівки в управліннях і підрозділах НБУ

готівка в оборотних касах

мобілізаційний фонд

Порядок проведення операцій з емісійно-касової роботи в національній валюті в Операційному та територіальних управліннях, особливості здійснення касових операцій підрозділами та структурними одиницями НБУ, Банкотно-монетним двором, Фабрикою банкотного паперу НБУ та порядок перевезення цінностей у системі НБУ регулюють нормативні акти НБУ, зокрема Правила визначення платіжних ознак та обміну банкнот, розмінних та обігових монет національної валюти України №134 від 03.12.2018 р.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. У чому полягає завдання НБУ стосовно організації готівкового обігу?
2. Визначте завдання банків при організації готівкового обігу.
3. Які основні вимоги до організації готівкових розрахунків?
4. Визначте суть касових операцій підприємств.
5. Опишіть процес визначення ліміту залишку готівки в касі для різних підприємств.
6. Охарактеризуйте суть касових операцій банків та їх видів.
7. Яка структура операційної каси банків?

8. Наведіть приклади касових документів, що використовуються банками для здійснення касового обслуговування
9. Визначте суть і структуру касових оборотів банків.
10. Опишіть напрямки надходжень та витрачання готівки банками.
11. Охарактеризуйте систему організації емісійно-касової роботи в НБУ.

Література для поглибленого вивчення матеріалу

1. Банківські операції: підручник / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Н. Д. Галапуп та ін. ; за ред. О. В. Дзюблюка. 2-ге вид., випр. і доповн. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 864 с.
2. Демчук Н.І., Довгаль О.В., Владика Ю.П. Банківські операції : навчальний посібник. Дніпро: Пороги, 2017. с.461
3. Офіційний сайт НБУ: URL: <http://www.bank.gov.ua>.
4. Прасолова С.П., Вовченко О.С. Банківські операції : навчальний посібник. К., 2017. 568 с.
5. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року №2121-14 / Верховна Рада України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2121-14>
6. Про затвердження Інструкції про ведення касових операцій банками в Україні : Постанова НБУ від 25.09.2018 р. №103 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0103500-18#Text>
7. Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні : Постанова НБУ від 29.12.2017 р. №148 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17#Text>
8. Про затвердження Правил визначення платіжних ознак та обміну банкнот, розмінних та обігових монет національної валюти України : Постанова НБУ від 03.12.2018 р. №134 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0134500-18#Text>
9. Чайковський Я. І. Організація платіжних операцій банків : навчальний посібник / Я. І. Чайковський. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 232 с.

Тема 7. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ПЛАТІЖНИМИ КАРТКАМИ

7.1. Суть і основні види платіжних карток

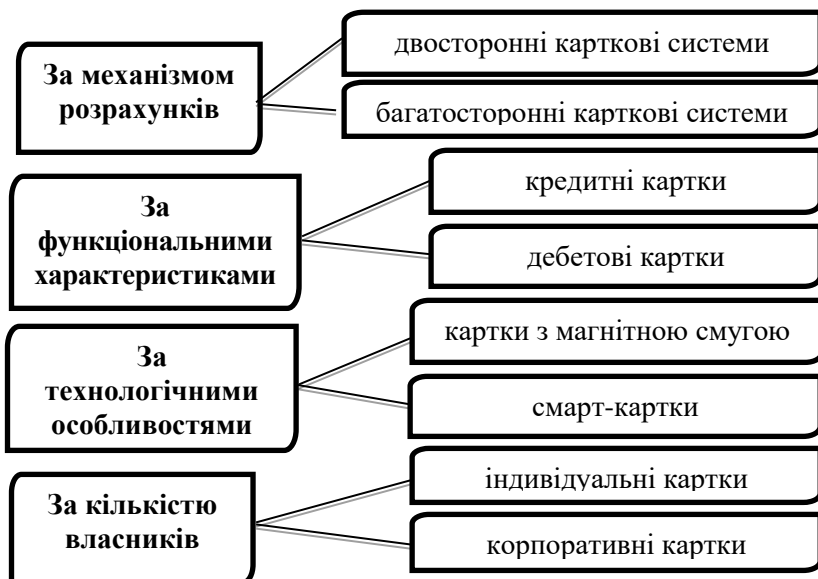
7.2. Емісія, еквайринг та операції із застосуванням платіжних карток

7.3. Розрахунки з використанням платіжних карток

7.4. Національна система масових електронних платежів

7.1. СУТЬ І ОСНОВНІ ВИДИ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК

Платіжна картка - це електронний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу коштів з рахунка платника або з відповідного рахунка банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування грошей зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання грошей у готівковій формі в касах банків через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором.

Дебетовими є платіжні картки, за допомогою яких здійснюються операції в межах залишку коштів, що знаходяться на рахунку власника картки.

Кредитними є картки, видача яких пов'язується з відкриттям їх власникам кредитної лінії, за рахунок і в межах яких здійснюються операції за цими картками.

Картки з магнітною смугою мають на звороті магнітну смугу, де записані дані, необхідні для ідентифікації особи власника картки при її використанні у банкоматах та електронних терміналах

Картки з мікросхемою (смарт-картки) мають вбудовану мікросхему (чіп), яка складається із запам'ятовувальних пристроїв задля збереження інформації та процесора, що є складовою комп'ютера і здатний обробляти інформацію, записану в запам'ятовувальних пристроях.

7.2. ЕМІСІЯ, ЕКВАЙРИНГ ТА ОПЕРАЦІЇ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК

Емісія спеціальних платіжних засобів - проведення операцій з випуску спеціальних платіжних засобів певної платіжної системи.

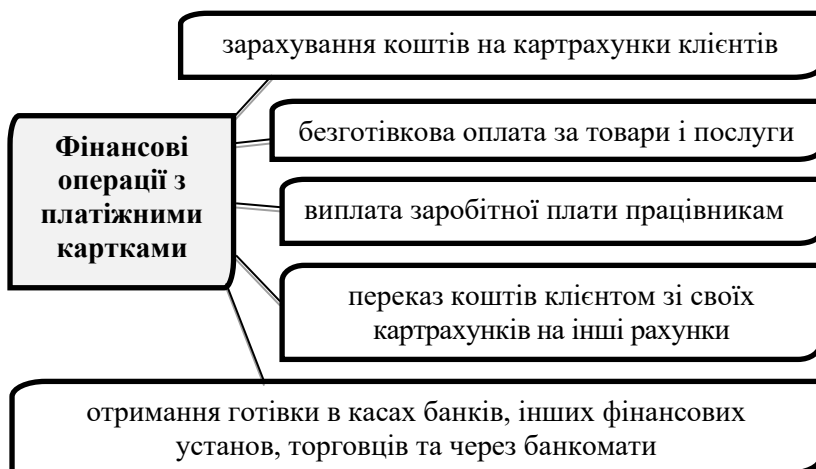
Емісія платіжних карток у межах України проводиться тільки банками, що уклали договір з платіжною організацією відповідної платіжної системи та отримали її дозвіл на виконання цих операцій.

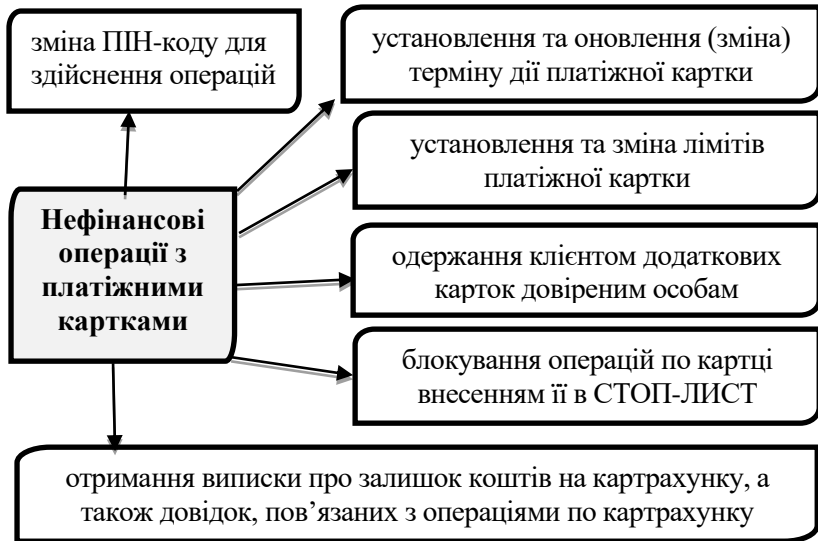
Для здійснення емісії й еквайрингу платіжних карток, призначених для застосування в Україні, банки можуть створювати внутрішньодержавні одноемітентні та багатоемітентні платіжні системи.

Для здійснення емісії й еквайрингу платіжних карток, призначених для застосування в Україні та за її межами, банки-резиденти мають право створювати міжнародні платіжні системи або укладати договори з платіжними організаціями відповідних міжнародних платіжних систем про членство чи про участь у цих системах.

Еквайринг - це діяльність щодо технологічного, інформаційного обслуговування торговців і виконання розрахунків з ними за операції, що здійснені із використанням спеціальних платіжних засобів.

7.3. РОЗРАХУНКИ З ВИКОРИСТАННЯМ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК

У системі карткових розрахунків беруть участь:

- власники карток
- банк-емітент
- торговельні установи та заклади сфери послуг
- банк-еквайр
- процесинговий центр

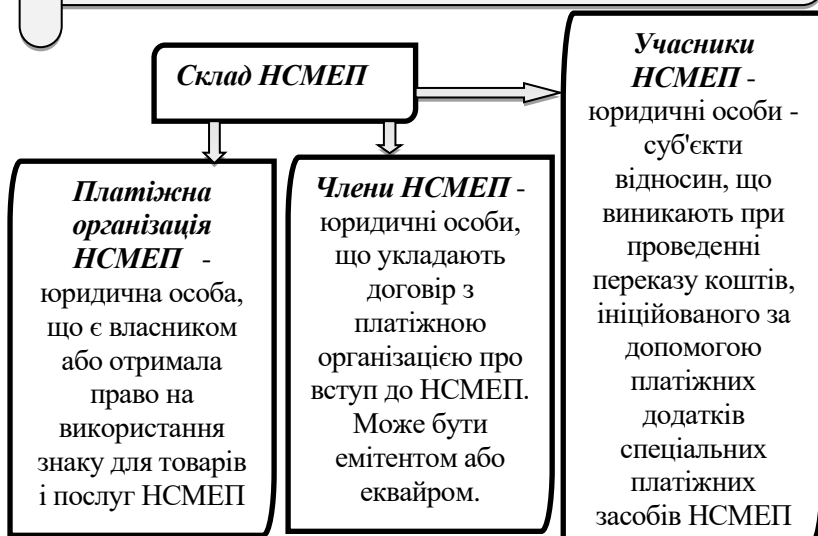
Банківський автомат самообслуговування (банківський автомат) - програмно-технічний комплекс, що дає змогу держателю картки здійснити самообслуговування за операціями отримання готівки, внесення їх для зарахування на відповідні рахунки, отримання інформації про стан рахунків, а також виконати інші операції згідно з функціональними можливостями цього комплексу.

Сучасний банкомат може виконувати майже всі операції, які зазвичай виконує касир у відділенні банку.

Схема розрахунків з використанням платіжної картки
1. Клієнт звертається до банку на отримання платіжної картки
2. Банк-емітент відкриває клієнтові картковий рахунок, а у разі видачі кредитної картки аналізує його кредитоспроможність і визначає кредитний ліміт.
3. Банк-емітент видає клієнтові платіжну картку.
4. Купуючи товари у торговельній мережі, власник картки подає її продавцю, який має спеціальний торговельний термінал.
5. Власник картки набирає персональний ідентифікаційний номер
6. Перевірка платоспроможності власника картки. Здійснюється авторизація.
7. У разі негативної авторизації безготівкові розрахунки за платіжною картою не проводяться. У разі позитивної авторизації торговельний термінал друкує три квитанції для кожного з учасників операції (власника картки, магазину і банку).
8. Продавець повертає платіжну картку покупцю разом з товаром і квитанцією платіжного терміналу.
9. У кінці кожного дня торговець збирає квитанції платіжного терміналу і передає їх у свій банк.
10. Загальна сума виручки за вирахуванням комісійних перераховується на поточний рахунок торговця.
11. Якщо торговець і власник картки обслуговуються в різних банках, то за допомогою міжбанківських розрахунків гроші перераховуються з банку-емітента до банку-еквайра. Потім банк-емітент отримує платіж від власника картки.
12. Емітенти платіжних карток зобов'язані у порядку та строки, визначені договором, надавати клієнтам виписки про рух коштів на їхніх картрахунках.

7.4. НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА МАСОВИХ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ

Національна система масових електронних платежів (НСМЕП) - це внутрішньодержавна банківська багатоемітентна платіжна система масових платежів, в якій розрахунки за товари, послуги, одержання готівки та інші операції здійснюються за допомогою платіжних смарт-карток за технологією, розробленою НБУ.

В Україні нині функціонує Національна платіжна система «**Український платіжний простір**» – це внутрішньодержавна банківська багатоемітентна платіжна система, в якій розрахунки за товари та послуги, отримання готівки та інші операції здійснюються за допомогою платіжних карток з магнітною смугою та EMV-чіпом.

Національна платіжна система ПРОСТІР – це система роздрібних платежів, у якій розрахунки за товари та послуги, отримання готівки та інші операції з національною валютою здійснюються за допомогою платіжних карток ПРОСТІР.

Платіжні картки можуть мати додаткові властивості та містити додаткову інформацію, що дає змогу використовувати їх для забезпечення:

- ідентифікації клієнта (посвідчення особи, пенсійне посвідчення тощо);
- послуг у страховій медицині та інших видах страхування;
- обслуговування пільгових категорій населення;
- отримання пільг у торгівлі.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Опишіть суть платіжної картки.
2. Визначте і охарактеризуйте різновиди платіжних карток, які може випускати банк.
3. Охарактеризуйте види платіжних карток за функціональними характеристиками.
4. Які переваги та недоліки застосування платіжних карток?
5. Опишіть процес використання платіжних карток для розрахунків.
6. Охарактеризуйте суть емісії електронних платіжних засобів.
7. У чому суть еквайрингу платіжних карток?
8. Охарактеризуйте Національну платіжну систему «Український платіжний простір»
9. Які суб'єкт, входять до складу Національної платіжної системи «Український платіжний простір»?
10. Визначте суть банківського автомата самообслуговування та види операцій, що можна виконувати з його допомогою.
11. Охарактеризуйте типи фінансових операцій, які можна здійснювати за допомогою платіжних карток.
12. Які види нефінансових операцій може здійснювати клієнт банку за допомогою платіжних карток?

Література для поглибленого вивчення матеріалу

1. Банківські операції: підручник / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Н. Д. Галапуп та ін. ; за ред. О. В. Дзюблюка. 2-ге вид., випр. і доповн. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 864 с.
2. Демчук Н.І., Довгаль О.В., Владика Ю.П. Банківські операції : навчальний посібник. Дніпро: Пороги, 2017. с.461
3. Офіційний сайт НБУ: URL: <http://www.bank.gov.ua>.
4. Правила Національної платіжної системи «Український платіжний простір», затверджені рішенням Ради Платіжної організації Національної платіжної системи «Український платіжний простір», протокол від 07.06.2013 № 213 : <https://bank.gov.ua/document/download?docId=64509570>.
5. Прасолова С.П., Вовченко О.С. Банківські операції : навчальний посібник. К., 2017. 568 с.
6. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року №2121-14 / Верховна Рада України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2121-14>
7. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті : Постанова Правління НБУ від 21.02.2004 року №22 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>
8. Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів: Постанова Правління НБУ від 05.11.2014 року №705 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0705500-14#Text>
9. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 № 2346-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text>
10. Чайковський Я. І. Організація платіжних операцій банків : навчальний посібник / Я. І. Чайковський. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 232 с.

МОДУЛЬ 2. СПЕЦИФІКА ЗДІЙСНЕННЯ ОКРЕМИХ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ

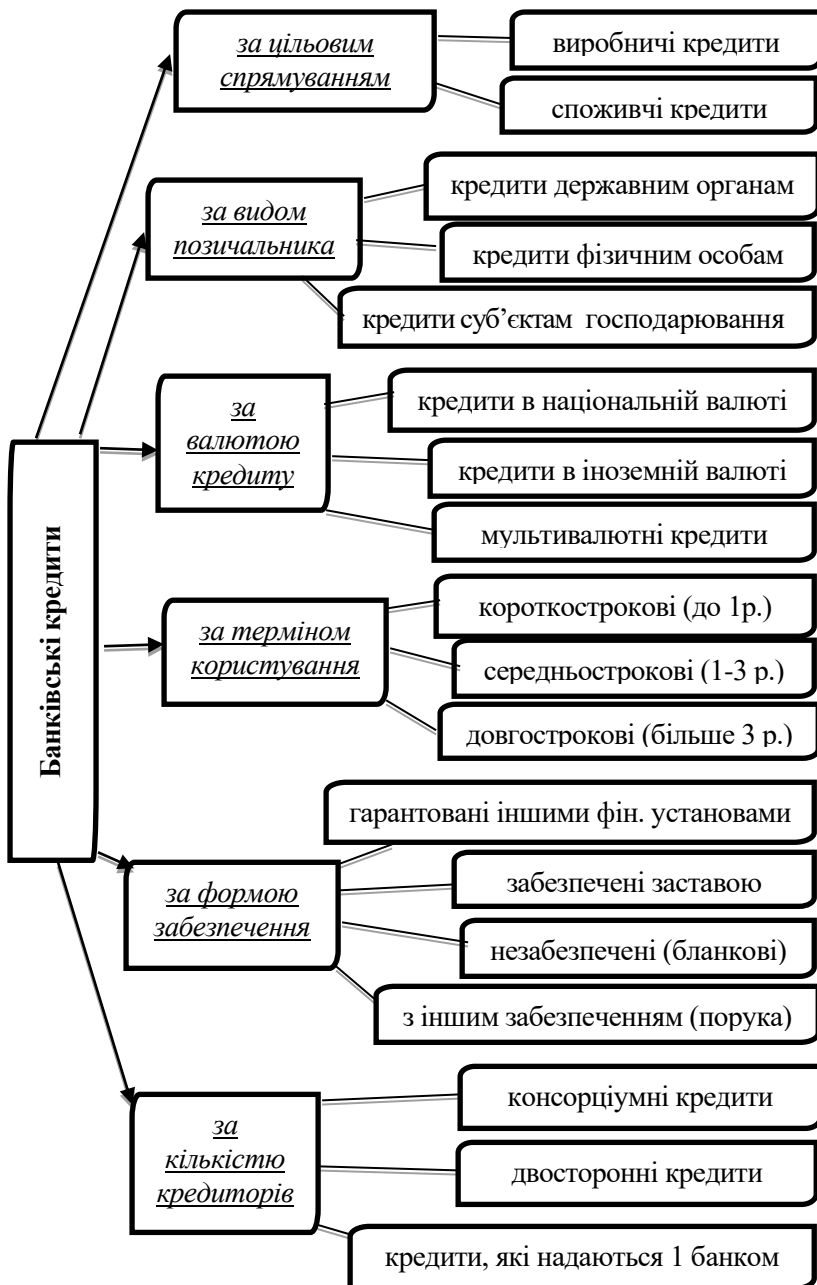
Тема 8. КРЕДИТНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ

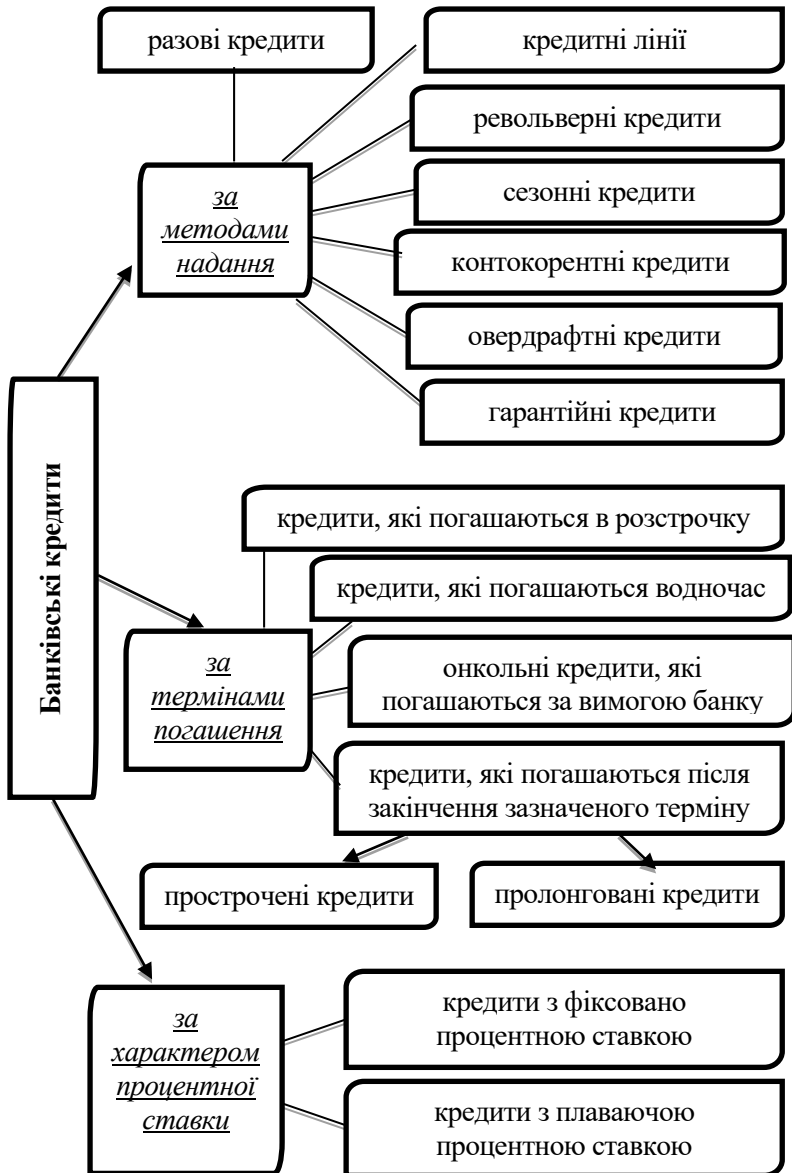
- 8.1. Суть і класифікація кредитних операцій банків
- 8.2. Поняття кредитного механізму й основні етапи процесу банківського кредитування.
- 8.3. Кредитна політика банку
- 8.4. Кредитний ризик і методи управління ним
- 8.5. Форми забезпечення повноти та своєчасності повернення позик

8.1. СУТЬ І КЛАСИФІКАЦІЯ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ

Кредит – економічні відносини, які виникають між юридичними, фізичними особами і державою стосовно перерозподілу вартості на основах повернення та, як правило, з оплатою відсотків.

Відповідно до чинного Закону України «Про банки і банківську діяльність», *банківський кредит* - це будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми.

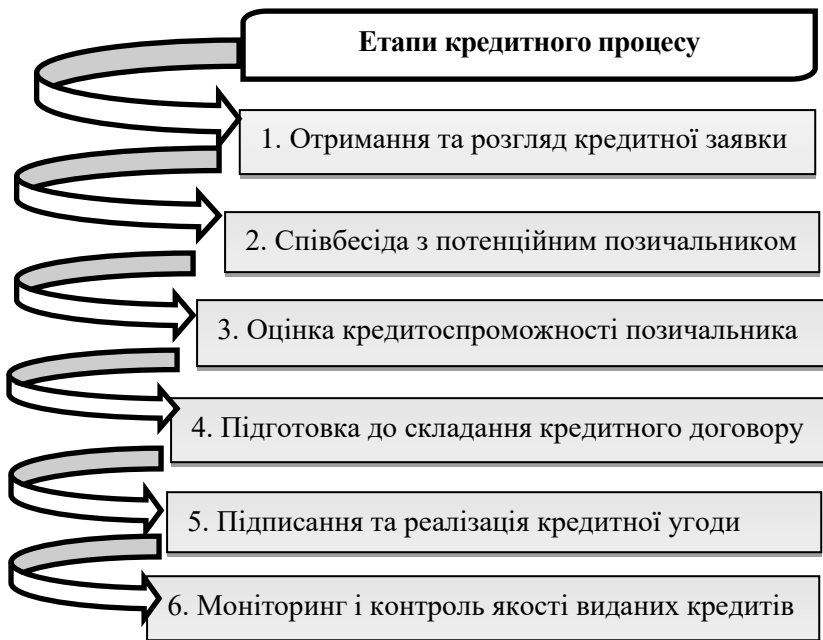

8.2. ПОНЯТТЯ КРЕДИТНОГО МЕХАНІЗМУ Й ОСНОВНІ ЕТАПИ ПРОЦЕСУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

Кредитний механізм – сукупність взаємопов'язаних прийомів і способів, що забезпечують реалізацію на практиці об'єктивних функцій кредиту як економічної категорії та дотримання принципів кредитування.

Кредитний процес банку – система організаційних і економічних методів і способів здійснення кредитної діяльності

1 етап. Отримання та розгляду кредитної заявки, в якій містяться базові відомості щодо позики:

- ✓ мета
- ✓ розмір
- ✓ вид і термін позики
- ✓ вид забезпечення тощо.

Обов'язковою складовою заявки є пакет супровідних документів

2 етап. У ході *співбесіди* кредитний працівник банку зосереджує увагу на основних питаннях:

- загальні відомості про позичальника
- питання щодо кредиту
- питання, пов'язані з погашенням кредиту
- питання щодо забезпечення кредиту
- питання щодо зв'язків клієнта з іншими банками.

Після співбесіди кредитний працівник вирішує продовжувати роботу з кредитною заявкою чи відмовити у видачі кредиту.

3 етап. Кредитоспроможність позичальника — це наявність у позичальника банку передумов для отримання кредиту та його здатність повернути кредит і відсотки за ним у повному обсязі та в обумовлені договором терміни.

Оцінка кредитоспроможності різних груп позичальників проводиться за різними алгоритмами:

- ✓ оцінка фінансового стану юридичної особи здійснюється, шляхом розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника, у результаті позичальники - юридичні особи поділяються на Класи "1-10" ;
- ✓ для оцінки фінансового стану позичальника-фізичної особи банки встановлюють показники та їх оптимальні значення залежно від виду кредиту, його обсягу й терміну, виду застави за кредитом, у результаті аналізу позичальники - фізичні особи поділяються на Класи "1-5".

Оцінка фінансового стану позичальника банку повинна враховувати кількісні та якісні показники.

4 етап. Підготовки до складання кредитного договору.

Відбувається структурування позики, у ході якого банк остаточно визначає головні характеристики кредиту:

- вид кредиту
- суму кредиту
- термін надання кредиту
- спосіб погашення кредиту
- забезпечення кредиту
- ціну кредиту.

5 етап. Підготовка та складання кредитного договору.

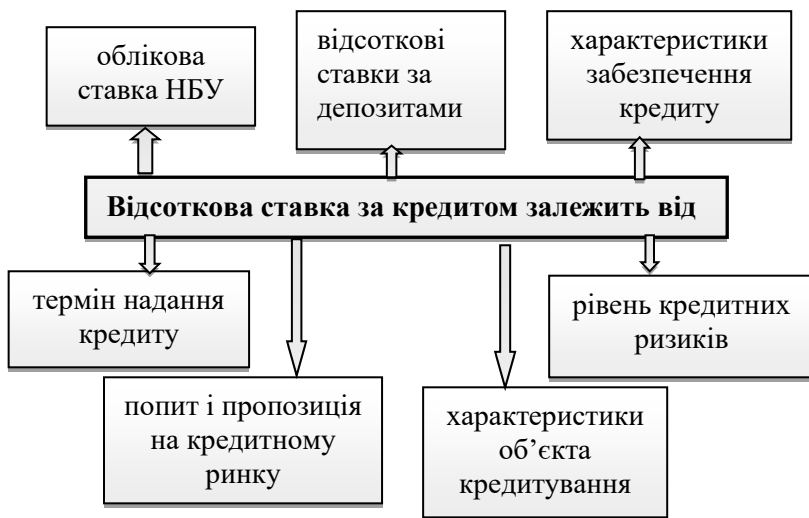
Проект кредитного договору в пакеті з усією кредитною документацією подається в кредитний комітет банку для прийняття остаточного рішення про надання кредиту. У разі позитивного рішення уповноважені працівники банку та позичальника підписують кредитний договір.

6 етап. Основним завданням кредитного моніторингу є аналіз зміни кредитоспроможності позичальника та визначення конкретних дій, що необхідно вжити при виникненні проблем.

За станом погашення позичальником кредиту та відсотків за ним *визначають стан обслуговування боргу.*

Банк класифікує кредит, наданий позичальнику за категоріями якості на основі визначеного класу позичальника та стану обслуговування ним боргу.

Під кожен кредитну операцію в залежності від ступеня ризику формується відповідний резерв, що обумовлено наявністю кредитних ризиків, згідно до *Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями №351.*

Управління кредитним процесом банку – організація діяльності банку під час кредитування, спрямована на уникнення або мінімізацію кредитного ризику.

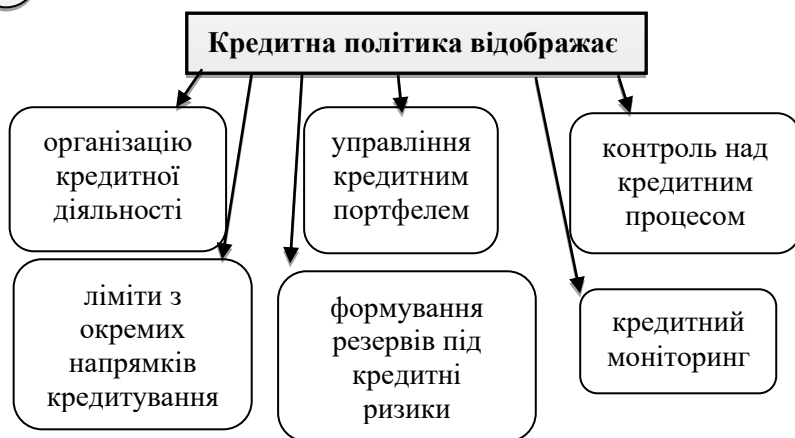
Головні завданнями управління кредитним процесом банку:

- максимізація прибутку банку
- збереження ліквідності й платоспроможності банку

8.3. КРЕДИТНА ПОЛІТИКА БАНКУ

Кредитна політика - сукупність заходів та дій щодо формування складу кредитного портфеля банку і контролю над ним як єдиним цілим, а також встановлення стандартів для прийняття конкретних рішень.

Кредитна політика банку визначає завдання й цілі кредитної діяльності банку, засоби і методи їх досягнення, а також принципи і порядок організації кредитного процесу. Впроваджує кредитну політику банку КУА та правління банку.

Способи і методи здійснення кредитної політики формалізуються у відповідних внутрішньобанківських документах, головні з яких:

- стандарти кредитування;
- кредитні інструкції.

8.4. КРЕДИТНИЙ РИЗИК І МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ НИМ

Кредитний ризик – розмір очікуваних втрат за активом унаслідок дефолту боржника; тобто це ризик, пов'язаний з можливістю невиконання позичальником своїх фінансових зобов'язань й небезпека втрати банком основної суми позики і відсотків за нею.

Головні причини кредитного ризику банку

- нездатність позичальника до створення адекватного грошового потоку
- ризик ліквідності застави
- моральні та етичні характеристики позичальника

Методи управління кредитним ризиком банку

методи управління на рівні окремої позики

- ✓ Аналіз кредитоспроможності позичальника
- ✓ Аналіз і оцінка кредиту
- ✓ Структурування позики
- ✓ Документування кредитних операцій
- ✓ Контроль за наданим кредитом і станом застави

методи управління на рівні кредитного портфеля банку

- ✓ Диверсифікація
- ✓ Лімітування
- ✓ Створення резервів під кредитні ризики

Вимоги до обмеження кредитного ризику банків і нормативи кредитного ризику банків визначені в *Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні №368*.

«До активних операцій, що пов'язані з кредитним ризиком, належать операції банку, що пов'язані з наданням клієнтам різноманітних кредитів у готівковій або безготівковій формі, на фінансування будівництва житла та у формі врахування векселів, розміщення депозитів, проведення факторингових операцій, операцій РЕПО, фінансового лізингу, будь-якого продовження строку погашення боргу (відстрочення платежу) або прийняттям зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування (надання гарантій, порук, акредитивів, акцептів, авалів), а також операції з придбання цінних паперів, дебіторська заборгованість, інші активні банківські операції, уключаючи нараховані за всіма цими операціями доходи».

Нормативи кредитного ризику	Методика розрахунку	Нормативне значення
<i>Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7)</i>	співвідношення суми всіх вимог банку до контрагента або групи пов'язаних контрагентів та всіх фінансових зобов'язань, наданих банком щодо контрагента або групи пов'язаних контрагентів, до регулятивного капіталу банку.	<u>не має перевищувати 25%</u>
<i>Норматив великих кредитних ризиків (Н8)</i>	співвідношення суми всіх великих кредитних ризиків щодо контрагентів, груп пов'язаних контрагентів, усіх пов'язаних з банком осіб до регулятивного капіталу банку	<u>не має перевищувати 8-кратний розмір регулятивного капіталу банку</u>
<i>Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9)</i>	співвідношення сукупної суми всіх вимог банку до пов'язаних з банком осіб та суми всіх фінансових зобов'язань, наданих банком щодо пов'язаних із банком осіб, до загального розміру регулятивного капіталу банку зменшеного на суму попереднього перевищення нормативного значення Н9	<u>не має перевищувати 25%</u>

8.5. ФОРМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВНОТИ ТА СВОЄЧАСНОСТІ ПОВЕРНЕННЯ КРЕДИТІВ

Згідно з чинним законодавством України, банки з метою гарантування повернення суми кредиту як його забезпечення можуть використовувати:

- ✓ *майно та майнові права (заставу);*
- ✓ *гарантію;*
- ✓ *поруку;*
- ✓ *страхування.*

Застава - це спосіб забезпечення зобов'язань, якщо інше не встановлено законом. У силу застави кредитор має право в разі невиконання боржником забезпеченого заставою зобов'язання отримати погашення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами.

Предметом застави можуть бути

- товари в обороті або переробці,
- рухоме майно,
- нерухоме майно (майнові права),
- цінні папери

Предметом застави не можуть бути

- культурні цінності,
- пам'ятки культурної спадщини,
- об'єкти державної власності

Гарантія – це зобов'язання гаранта перед бенефіціаром здійснити платіж на його користь у межах указаної суми у випадку, коли контрагент бенефіціара не виконує свої зобов'язання перед бенефіціаром. Гарант несе субсидіарну (додаткову) відповідальність

Порука – це обов'язок поручителя перед кредитором нести солідарну відповідальність за порушення боржником своїх зобов'язань. Порука виникає на базі договору поруки.

Страховання як форма забезпечення зобов'язань позичальника перед банком здійснюється у вигляді:

- Страховання відповідальності позичальника, у такому разі позичальник надає банку страховий поліс, що підтверджує факт страхування ним кредитного ризику за відповідною кредитною операцією.
- Банк також може застрахувати позику шляхом добровільного страхування кредитного ризику у страховій компанії, у такому разі сума страхових премій додається до плати за користування кредитом.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. У чому суть кредиту та банківського кредиту?
2. Проаналізуйте класифікацію банківських кредитів за різноманітними ознаками.
3. Визначте суть кредитного механізму банку.
4. Назвіть базові складові кредитного механізму банку.
5. Дайте визначення економічній категорії «кредитний процес банку».
6. Які є етапи реалізації кредитного процесу банку?
7. Проаналізуйте методику аналізу кредитоспроможності позичальників фізичних та юридичних осіб.
8. Опишіть фактори, які впливають на величину відсоткової ставки за кредитом банку.
9. Охарактеризуйте суть і основні завдання управління кредитним процесом банків.
10. Визначте суть і ключові елементи кредитної політики банку.

11. Розкрийте суть і головні причини виникнення кредитного ризику банку.
12. Які основні методи управління кредитним ризиком?
13. Назвіть економічні нормативи, що регулюють кредитний ризик банку, й опишіть методику їх розрахунку.
14. Охарактеризуйте головні форми забезпечення повноти та своєчасності повернення позик.

Література для поглибленого вивчення матеріалу

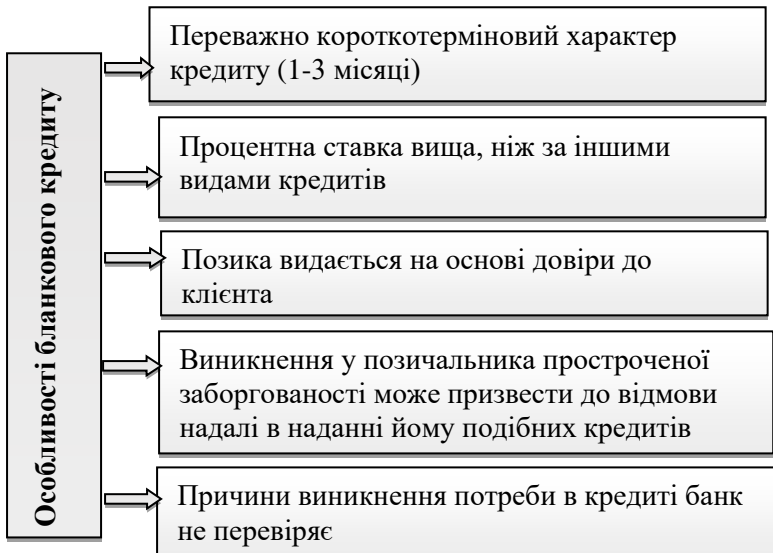
1. Банківські операції: підручник / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Н. Д. Галапуп та ін. ; за ред. О. В. Дзюблюка. 2-ге вид., випр. і доповн. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 864 с.
2. Демчук Н.І., Довгаль О.В., Владика Ю.П. Банківські операції : навчальний посібник. Дніпро: Пороги, 2017. с.461
3. Ковальчук К.Ф., Вишнякова І.В., Савчук Л.М., Сокиринська І.Г. Банківські операції : навчальний посібник. К. : ЦУЛ, 2016. 161 с.
4. Новак Алойзи З., Косінський Б., Карковська Р., Вінклер-Древс Т. Основи сучасного банківництва : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2017. 236 с.
5. Офіційний сайт НБУ: URL: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Прасолова С.П., Вовченко О.С. Банківські операції : навчальний посібник. К., 2017. 568 с.
7. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року. №2121-14 / Верховна Рада України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2121-14>
8. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Національного банку України від 28.08.2001 № 368 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>
9. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Постанова Правління НБУ від 30.06.2016 р. № 351/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text>
10. Стечишин Т.Б. Банківська справа : навчальний посібник. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 404 с.

Тема 9. ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАЦІЙ З НАДАННЯ ТА ПОГАШЕННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ КРЕДИТУ

- 9.1. Бланковий кредит і кредит під заставу цінних паперів
- 9.2. Контокорентний кредит і овердрафт
- 9.3. Консорціумний та паралельний кредит
- 9.4. Іпотечний кредит
- 9.5. Лізинговий кредит
- 9.6. Особливості банківського кредитування фізичних осіб.
Споживчий кредит

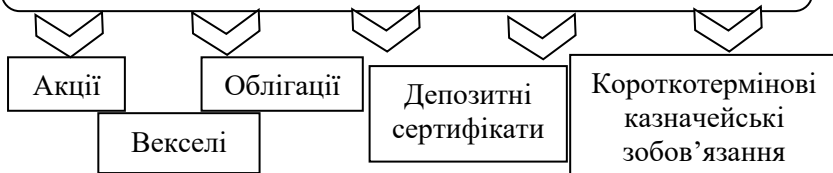
9.1. БЛАНКОВИЙ КРЕДИТ І КРЕДИТ ПІД ЗАСТАВУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Бланковий кредит – це вид банківського кредиту, що не забезпечений реальними цінностями. Цей вид кредиту не має конкретного забезпечення, тому надається, як правило, першокласним за кредитоспроможністю клієнтам, з якими банк має давні зв'язки та не має претензій за оформленими раніше кредитами.

Кредити під заставу цінних паперів – форма кредитних відносин між кредитором і позичальником, які ґрунтуються на доволі нескладній операції прийому в заставу та визначенні вартості цінних паперів.

Цінні папери (іменні та на пред'явника), що можуть бути об'єктом застави

Чинники, що впливають на видачу банком позики та її вартість

якість ЦП, які заставляються
(їх справжність і платоспроможність)

можливість реалізації ЦП на вторинному ринку як заставу (ліквідність)

платоспроможність банку, фірми, які випустили ЦП

наявність у цінних паперів ринкової вартості
(їх котирування на біржі)

Розмір кредиту під заставу цінних паперів установлюється як відсоток від їх заставної вартості. Так, обсяг позики під заставу державних ЦП установлюється в розмірі 90% заставної вартості; під банківські акції, зареєстровані на фондовій біржі – 70-80%, а під котирувані ЦП підприємств – 60-70%.

9.2. КОНТОКОРЕНТНИЙ КРЕДИТ І ОВЕРДРАФТ

Контокорентний кредит – це кредит банку, що надається в національній або іноземній валюті відповідно до потреб клієнта в обсязі, що не перевищує встановлений ліміт (кредитну лінію).

Для отримання кредиту відкривається контокорентний рахунок, де щоденно відображаються всі платежі і надходження клієнта.

Контокорентний рахунок - єдиний активно-пасивний рахунок клієнта, з якого проводяться майже всі платежі

Дебет рахунку

Оплата розрахункових документів за різні види товарно-матеріальних цінностей і послуг, чеків на заробітну плату, доручень за платежами у бюджет та ін.

Кредит рахунку

Виручка від реалізації продукції та надання послуг; інші платежі, включаючи погашення заборгованості, пені, штрафи, неустойки.

Особливості
контокорентного кредиту

ризикова форма кредитування, може бути бланковий і забезпечений кредит

позичковий відсоток для позичальника встановлюється індивідуально і є договірним

у договорі передбачається плата клієнта за кредитне сальдо за контокорентним рахунком

окрім відсотків за кредит, нараховуються комісійні за обслуговування

Овердрафт – це короткостроковий кредит, що надається надійному клієнту понад залишок коштів на його поточному рахунку в цьому банку в межах заздалегідь обумовленої суми шляхом дебетування його рахунка.

Переваги овердрафту для позичальника

Клієнт понад свої залишки і надходження коштів на поточний рахунок отримує право на додаткову **оплату розрахункових документів за рахунок ресурсів банку**

Економія витрат, пов'язаних з оформленням видач звичайних позик.

Клієнт платить за **фактичне користування кредитом**.

Право на отримання овердрафтного кредиту мають клієнти банку, зі **стійким фінансовим станом** та які уклали з банком відповідний **договір**.

Надається у комплексі з розрахунково-касовим обслуговуванням і не потребує відкриття додаткового рахунку, тому **найбільш зручний**

9.3. КОНСОРЦІУМНИЙ ТА ПАРАЛЕЛЬНИЙ КРЕДИТ

Банківський консорціум – це об'єднання банків для координації дій при проведенні різного роду банківських операцій. Вони можуть бути тимчасовими, створеними для фінансування однієї дуже великої операції та постійно діючими, заснованими банками на паритетних засадах, що переважно використовуються для проведення операцій на валютних ринках і ринках позичкових капіталів.

Мета створення банківських консорціумів

Як правило, керівним обирається найбільший банк з достатніми ресурсами, який має: певний досвід проведення великомасштабних операцій, зв'язки з фінансовими установами, кваліфіковані кадри і добру репутацію. Банки-учасники несуть ризик за консорціумним кредитом та отримують відсотки пропорційно до внесених у консорціум коштів. Банк-керівник отримує ще й спеціальну винагороду.

Способи надання консорціумних кредитів

- акумулювання кредитних ресурсів у визначеному банку з подальшим наданням таких кредитів
- гарантування загальної суми кредиту провідним банком чи групою банків. Кредитування здійснюється залежно від потреби у кредиті
- зміна гарантованих банками-учасниками квот кредитних ресурсів за рахунок залучення інших банків для участі в консорціумній операції

Паралельний кредит – форма кредитних операцій з клієнтом, при якій беруть участь два або більше банки, кожен з яких самостійно проводить переговори з позичальником, а потім банки погоджують між собою умови кредиту для того, щоб у результаті укласти кредитний договір із загальними для всіх умовами.

Кожен банк самостійно надає позичальнику свою частину кредиту, дотримуючись загальних, погоджених з іншими банками умов кредитування.

*Своєрідною формою консорціумного чи паралельного кредиту починають виступати **спільні гарантії або поручительства банків за зобов'язаннями клієнта.***

9.4. ШПОТЕЧНИЙ КРЕДИТ

Іпотечний кредит – це особливий вид кредитних відносин щодо надання позик під заставу нерухомого майна (іпотеки). Іпотека є одним зі способів забезпечення зобов'язання нерухомим майном, при якому заставодержатель має право у разі невиконання заставодавцем зобов'язання отримати задоволення своїх вимог за рахунок заставленої нерухомості.

Об'єктами застави може бути нерухоме майно (житлові будинки і квартири, виробничі будівлі, споруди, магазини, склади, земельні ділянки). **Необхідна умова** - наявність у позичальника власності, яка не є об'єктом застави за іншою угодою. Кредиторами з іпотеки можуть бути іпотечні банки або спеціалізовані іпотечні компанії, а також банки.

Згідно з чинним законодавством України

Іпотека – вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника у визначеному законодавством порядку.

Іпотекодавець – особа, яка передає в іпотеку нерухоме майно для забезпечення виконання власного зобов'язання або зобов'язання іншої особи перед іпотекодержателем. Іпотекодавцем може бути боржник або майновий поручитель.

Майновий поручитель – особа, яка передає в іпотеку нерухоме майно для забезпечення виконання зобов'язання іншої особи – боржника.

Боржник – іпотекодавець або інша особа, відповідальна перед іпотекодержателем за виконання основного зобов'язання.

Заставна – це борговий цінний папір, який засвідчує безумовне право його власника на отримання від боржника виконання за основним зобов'язанням за умови, що воно підлягає виконанню у грошовій формі, а в разі невиконання основного зобов'язання – право повернути стягнення на предмет іпотеки.

9.5. ЛІЗИНГОВИЙ КРЕДИТ

Лізинговий кредит – економічні відносини між юридично самостійними особами з приводу передачі в оренду засобів праці, а також фінансування, придбання рухомого і нерухомого майна на визначений термін.

Лізинг є формою майнового кредиту.

Предмет лізингу:

- рухоме майно (обладнання, ТЗ, машини),
- нерухоме майно (споруди, будинки, ін.)

Суб'єкти лізингу:

- лізингодавець;
- лізингоотримувач;
- продавець

За термінами експлуатації та періодом амортизації майна

Оперативний лізинг – це перевідступлення майна на термін менший, ніж термін повної амортизації.

Фінансовий лізинг – це перевідступлення майна на термін повної амортизації або близький до періоду повної амортизації.

За способами придбання майна

Прямий лізинг – лізингодавець придбає у виробника у власність майно для здачі його користувачу в оренду.

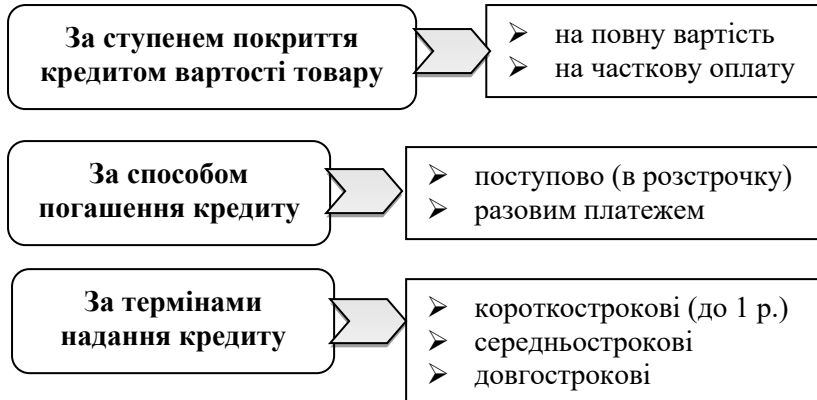
Лізинг виробника – лізингодавець фінансує виробника, який є продавцем предмета лізингу і лізингоотримувачем з правом сублізингу.

Сублізинг – це вид піднайму предмета лізингу, згідно з яким лізингоотримувач за договором лізингу передає третім особам в користування за плату на погоджений термін предмет лізингу, отриманий від лізингодавця.

9.6. ОСОБЛИВОСТІ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ. СПОЖИВЧИЙ КРЕДИТ

Головні умови кредитування фізичних осіб банками

кредитування проводиться лише в межах вільних кредитних ресурсів у національній чи іноземній валюті

для забезпечення власної стійкості операції проводяться з дотриманням встановлених НБУ економічних нормативів

кредити надаються лише платоспроможним фізичним особам – позичальникам, які мають власні оборотні кошти

позики фізичним особам видаються на забезпечення споживчих потреб

Розміри кредитів, що надаються громадянам обмежуються:

- граничними розмірами, встановленими банком для конкретного виду кредитів;
- платоспроможністю позичальника, його здатністю повністю й у встановлений строк повернути отриманий кредит;
- вартістю заставленого майна.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. У чому суть бланкового кредиту банків?
2. Проаналізуйте особливості надання бланкових кредитів банками.
3. Розкрийте суть кредиту під заставу цінних паперів?
4. Опишіть характеристики та різновиди цінних паперів, які можуть бути заставою за кредитами.
5. Дайте визначення економічній категорії «контокорентний рахунок банку».
6. Опишіть суть і значення контокорентного кредитування банками.
7. Проаналізуйте особливості та методику здійснення контокорентного кредитування.
8. Охарактеризуйте суть овердрафту та його переваги для підприємства-позичальника.
9. Проаналізуйте процес надання овердрафту банками.
10. У чому суть і які ключові елементи кредитної політики банку?
11. Розкрийте сутність банківського консорціуму та його роль в економічному розвитку країни.
12. Опишіть основні способи надання консорціумного кредиту.
13. Назвіть особливості паралельного кредитування та розкрийте його суть.
14. Що таке іпотечне кредитування?
15. Проаналізуйте особливості та значення застави в іпотечному кредитуванні.
16. Які головні проблеми розвитку ринку іпотечного кредитування в Україні?
17. Опишіть суть, предмет і суб'єкти лізингового кредитування.
18. Які основні різновиди лізингових кредитів?
19. Розкрийте суть і роль споживчого кредитування банками.
20. Опишіть класифікацію споживчого кредитування.
21. Проаналізуйте головні умови надання кредитів населенню.

Література для поглибленого вивчення матеріалу

1. Банківські операції: підручник / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Н. Д. Галапуп та ін. ; за ред. О. В. Дзюблюка. 2-ге вид., випр. і доповн. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 864 с.
2. Демчук Н.І., Довгаль О.В., Владика Ю.П. Банківські операції : навчальний посібник. Дніпро: Пороги, 2017. с.461
3. Ковальчук К.Ф., Вишнякова І.В., Савчук Л.М., Сокиринська І.Г. Банківські операції : навчальний посібник. К. : ЦУЛ, 2016. 161 с.
4. Новак Алойзи З., Косінський Б., Карковська Р., Вінклер-Древс Т. Основи сучасного банківництва : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2017. 236 с.
5. Офіційний сайт НБУ: URL: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Прасолова С.П., Вовченко О.С. Банківські операції : навчальний посібник. К., 2017. 568 с.
7. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року. №2121-14 / Верховна Рада України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2121-14>
8. Про іпотеку: Закон України від 5 червня 2003 року. №898-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text>
9. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Національного банку України від 28.08.2001 № 368 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>
10. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Постанова Правління НБУ від 30.06.2016 р. № 351/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text>
11. Стечишин Т.Б. Банківська справа : навчальний посібник. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 404 с.

Тема 10. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ВЕКСЕЛЯМИ

- 10.1. Поняття векселів та їх види.
- 10.2. Класифікація операцій банків з вексялями.
- 10.3. Кредитні операції банків з вексялями.
- 10.4. Гарантійні операції банків з вексялями.
- 10.5. Розрахункові та комісійні операції банків з вексялями.

10.1. ПОНЯТТЯ ВЕКСЕЛІВ ТА ЇХ ВИДИ

Вексель – це складений за встановленою законодавством формою документ, що є цінним папером і розрахунковим засобом, який засвідчує безумовне зобов'язання однієї особи сплатити іншій певну суму грошей у визначеному місці після настання встановленого строку.

За економічною природою векселі поділяють на

**Комерційні або
торгові
(товарні) векселі**

– це векселі,
видані на
підставі
товарного боргу,
наданих послуг,
виконаних робіт
та інше

Фінансові векселі –

це векселі,
джерелом яких є
фінансові операції,
а основу видачі
складає одержання
грошової позики
проти видачі
боргового
зобов'язання

**Казначейські
векселі**

випускаються
державними
органами
управління для
покриття
дефіциту
державного
бюджету

Дружні векселі – це векселі, які не мають своєю підставою оформлення розрахунків з товарних та грошових угод і які видаються переважно задля отримання грошей від обліку векселів у банку. До них відносять видані родичами, близькими, членами і пайовиками одного товариства, інші безгрошові векселі

Бронзові векселі - безгрошові векселі, видані задля поповнення коштів шляхом їх обліку в банках або штучного збільшення боргів шляхом видачі векселів на користь фальшивих кредиторів

За кількістю учасників угоди

Простий вексель — борговий цінний папір, який містить просту, нічим не обумовлену обіцянку векселедавця векселедержателю сплатити певну суму грошей при настанні певного строку.

Вони бувають *іменні та на пред'явника*.

Переказний вексель – борговий цінний папір, який містить нічим не обумовлене письмове розпорядження кредитора боржнику, про те, щоб він виплатив за пред'явленням або у вказаний день векселі, певну суму грошей певній особі, або за наказом останнього, або пред'явнику векселя.

Особливості обігу векселів в Україні, який полягає у видачі переказних і простих векселів, здійсненні операцій з векселями та виконанні вексельних зобов'язань у господарській діяльності, визначає Закон України «Про обіг векселів в Україні» від 05.04.2001 № 2374-III

10.2. КЛАСИФІКАЦІЯ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ З ВЕКСЕЛЯМИ

Операції банків у сфері вексельного обігу

Кредитні – вексельні операції, які супроводжуються наданням або залученням коштів проти векселів чи під забезпечення векселями. Вони бувають активні – врахування векселів, надання кредитів під заставу векселів та пасивні – переврахування куплених векселів, отримання кредитів під заставу векселів.

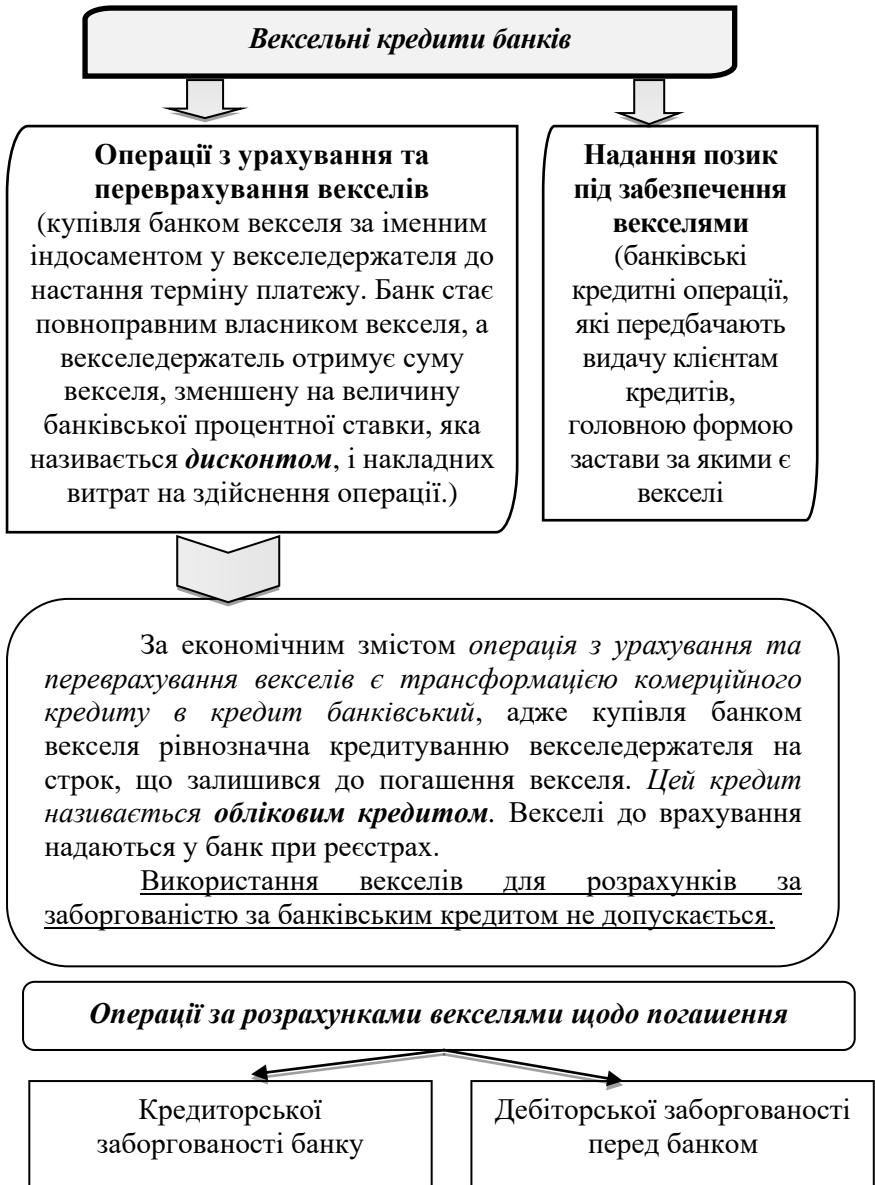
Торговельні – це операції з купівлі чи продажу векселів за ціною, що встановлюють у відсотках до суми векселя. Активні торговельні операції - купівля векселів, а пасивні – продаж куплених векселів.

Гарантійні операції супроводжуються взяттям банком на себе зобов'язань платежу за векселями з умовою оплатити векселі при настанні певних обставин і в обумовлений строк.

Розрахункові операції - операції з оформлення заборгованості векселями та операції з розрахунків з використанням векселів.

Комісійні операції пов'язані з інкасуванням векселів; оплатою векселів, у яких банк є особливим платником (доміциліатом); зберіганням векселів; купівлею-продажем, а також обміном векселів за дорученням клієнтів.

10.3. КРЕДИТНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ВЕКСЕЛЯМИ

Кредити під заставу векселів надаються у вигляді

Термінових кредитів – позик, дата погашення яких зафіксована за домовленістю з позичальником

Кредитів до запитання (онкольних кредитів) строк погашення яких не вказується або встановлюється термін до настання строку погашення векселів із застави.

Перед укладанням договору на врахування векселів ці векселі мають пройти перевірку

Юридичної надійності векселя, правильності заповнення реквізитів векселя, відсутності виправлень, прострочення терміну платежу, справжності підписів, тощо.

Економічної надійності векселя, полягає у впевненості в оплаті векселя, для цього проводиться аналіз кредитоспроможності клієнтів і боржника за векселем

Дисконт нараховується за формулою

$$D = \frac{S \times i \times t}{100 \times n}$$

D – сума дисконту;

i – процентна ставка;

S – номінальна сума векселя;

t – строк у днях від дня врахування до дня платежу за векселем;

n – кількість днів року

Різновиди урахування векселів

Безоборотне врахування, при якому пред'явник векселя вибуває з числа зобов'язаних за векселем осіб, що здійснюється через учинення пред'явником у тексті індосаменту безоборотного застереження або через передавання банку векселя пред'явником без учинення індосаменту, якщо останній індосамент бланковий або на пред'явника.

Урахування з реверсом, при якому пред'явник векселя дає банку позавексельне зобов'язання викупити враховані векселі до настання строку їхньої оплати або при настанні чи ненастанні певних обставин.

10.4. ГАРАНТІЙНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ВЕКСЕЛЯМИ

Надання банківської гарантії як забезпечення сплати за векселем є особливою формою кредитування клієнтів, що здійснюється відповідно до загальних принципів кредитування.

явні

Вексельні
гарантії банків

приховані

Аваль – вексельна гарантія, в результаті якої особа, яка вчинила гарантію (аваліст), бере на себе повністю відповідальність чи у частині суми за зобов'язання якоїсь із зобов'язаних за векселем осіб

Учинені у формі окремої гарантії платежу (гарантійні листи), написи банку на векселі як однієї із зобов'язаних осіб за векселем, але не аваліста

Наданню авалу передусе перевірка репутації клієнта, його кредитоспроможності, тому банки вимагають подання, крім заяви, інші документи, які характеризують фінансовий стан клієнта, а також угоди, на підставі яких були придбані векселі. Банки встановлюють ліміти з авальовання векселів для кожного платника за векселем та пред'явника векселя.

Відповідальність банку як аваліста припиняється у разі

оплати векселя платником

закінчення строку позовної давності проти банку-аваліста

оплати векселя особою, яка поставила свій підпис раніше від позичальника

Забезпечення банками оплати векселів може здійснюватися шляхом надання гарантій. *Гарантія на забезпечення оплати векселів* складається у письмовій формі. Гарантії вважаються безвідкличними, якщо в їхньому тексті не зазначено інше. За яких обставин та на яких умовах банк має виконувати гарантію, а також строк і умови її погашення й право банку на регрес визначаються змістом гарантії та чинним законодавством, що базується на Законі України «Про обіг векселів в Україні».

10.5. РОЗРАХУНКОВІ ТА КОМІСІЙНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ВЕКСЕЛЯМИ

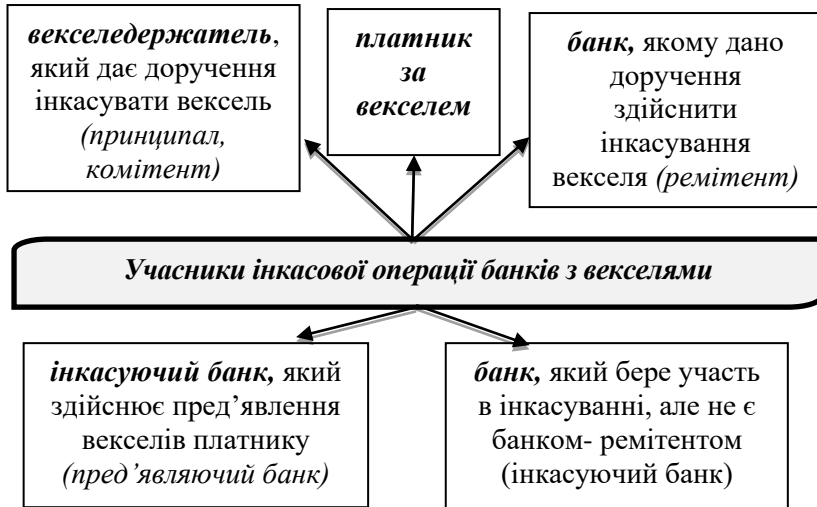
Акцептні операції банків полягають у тому, що банк гарантує оплату своїм клієнтам поставленої продукції шляхом акцептування замість нього переказного векселя.

У результаті виникають так звані **банківські акцепти** – акцептовані векселі, які здатні обертатись на грошовому ринку.

Для зниження ризику акцептної операції банки надають перевагу акцептуванню товарних векселів, намагаються дотримуватись відповідності термінів погашення векселя строкам виконання контракту й здійснювати контроль за товарно-грошовими потоками.

Інкасування векселів - послуга банків, які виконують доручення своїх клієнтів-векселедержателів, беручи на себе відповідальність за подання векселів і супровідних комерційних документів у строк платнику та одержання належних платежів.

Подання документів платнику може бути зроблене:

- ✓ поштою;
- ✓ в місці акцепту або платежу, зазначеному у векселі, а за його відсутності – в місці перебування особи, яка має акцептувати або оплатити вексель.

Доходи банку від здійснення інкасової операції та доміциляції векселя складаються з комісійної винагороди, що сплачується клієнтом за виконання доручення.

Доміциляція векселя – це доручення оплатити векселі в особливому місці платежу, яке відрізняється від місцезнаходження (доміциль) особи, зазначеної як платника за векселем. *Вексель, що підлягає оплаті в місці доміциляції, називається **доміцильованим**.*

Банківські працівники приймають до сплати подані доміцільовані векселі довірителя згідно реєстру, а довіритель повинен перерахувати в банк на відповідний рахунок кошти, достатні для оплати векселя.

Після оплати таких векселів банк повідомляє клієнта та повертає векселі під розписку або з повідомленням про оплату.

Банки за дорученням своїх клієнтів можуть виконувати **операції зі зберігання векселів** (оригіналів, копій, примірників векселів).

Закрите зберігання - зберігання векселів шляхом надання довірителю у сховищі депозитного вічка банку без будь-яких інструкцій щодо дій банку з векселями і здійснюється на базі договору схову.

Відкрите зберігання, у банк подається супровідне до векселя доручення на зберігання з точними і повними інструкціями щодо дій банку з векселями. Де міститься реєстр векселів, що передаються до схову

Операції зберігання векселів клієнтів полягають у

схові

переданні оригіналу векселя законному векселедержателю копії векселя

передаванні примірника переказного векселя, що призначався для акцепту, законному векселедержателю іншого примірника векселя

переданні оригіналів, примірників і копій векселів іншій особі на умовах, вказаних довірителем

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте сутність векселя та його види.
2. Проаналізуйте функції та роль векселів в економіці.
3. Порівняйте механізм застосування простого і переказного векселя.
4. Які бувають різновиди банківських операцій з векселями?
5. Визначте особливості видачі і погашення вексельних кредитів.
6. Охарактеризуйте суть операцій із урахування (дисконту) векселя.
7. Проаналізуйте операції з видачі позик під забезпечення векселями.
8. Дайте визначення економічної категорії «аваль векселя».
9. Охарактеризуйте розрахунки з використанням векселів.
10. Визначте схожі й відмітні риси інкасування та домціляції векселів.
11. У чому особливості відкритого і закритого зберігання векселів.

Література для поглибленого вивчення матеріалу

1. Банківські операції: підручник / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Н. Д. Галапуп та ін. ; за ред. О. В. Дзюблюка. 2-ге вид., випр. і доповн. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 864 с.
2. Демчук Н.І., Довгаль О.В., Владика Ю.П. Банківські операції : навчальний посібник. Дніпро: Пороги, 2017. с.461
3. Ковальчук К.Ф., Вишнякова І.В., Савчук Л.М., Сокиринська І.Г. Банківські операції : навчальний посібник. К. : ЦУЛ, 2016. 161 с.
4. Офіційний сайт НБУ: URL: <http://www.bank.gov.ua>.
5. Прасолова С.П., Вовченко О.С. Банківські операції : навчальний посібник. К., 2017. 568 с.
6. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року. №2121-14 / Верховна Рада України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2121-14>
7. Про обіг векселів в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2374-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2374-14#Text>
8. Стечишин Т.Б. Банківська справа : навчальний посібник. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 404 с.

Тема 11. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ.

- 11.1. Суть і види банківських операцій з цінними паперами
- 11.2. Формування банківського портфеля цінних паперів
- 11.3. Емісійна діяльність банків на фондовому ринку
- 11.4. Методи управління портфелем цінних паперів банку

11.1. СУТЬ І ВИДИ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

Згідно із Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок», **цінні папери** – це документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила, і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що випливають із цих документів, іншим особам.

Операція з цінними паперами — юридично оформлена та закінчена дія або послідовність дій на фондовому ринку, об'єктом яких є різноманітні цінні папери та грошові засоби.

Цінні папери бувають:

- пайові, боргові, іпотечні, похідні;
- документарні і бездокументарні;
- на пред'явника, іменні або ордерні.

Для здійснення операцій з цінними паперами банки повинні мати відповідну ліцензію.

Основні цілі діяльності банків на ринку ЦП

залучення додаткових грошових засобів від емісії власних ЦП, інвестицій у ЦП, надання клієнтських послуг з операцій з ЦП і спекуляцій з ЦП

конкурентне розширення сфери впливу банку і залучення нових клієнтів за рахунок участі в капіталі інших підприємств

доступ до дефіцитних ресурсів через ті ЦП, які дають таке право і власником яких стає банк

отримання доходу виконуючи операції страхування фінансових ризиків клієнтів

Операції банків з цінними паперами

емісійні — пасивні операції, які здійснюються через випуск ЦП власного боргу

інвестиційні — активні операції із вкладення власних і залучених фінансових ресурсів у фондові активи шляхом придбання ЦП на фондовому ринку від свого імені

клієнтські — посередницькі операції з ЦП, які здійснюються банками від імені, за рахунок та на користь клієнтів

В ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» зазначено перелік різновидів операцій, які можуть здійснювати банки на фондовому ринку, в ролі емітента, інвестора чи професійного учасника.

Клієнтські операції банків з цінними паперами

андерайтинг - гарантоване розміщення на ринку випусків цінних паперів клієнтів-емітентів

брокерська діяльність, здійснення угод з ЦП як повірений чи комісіонер, що діє на підставі договору доручення або комісії

діяльність з управління ЦП - здійснення від свого імені та за винагороду протягом певного часу довірчого управління ЦП, що належать іншій особі, в інтересах цієї або інших осіб

клірингова діяльність: послуги з визначення взаємних зобов'язань (збирання, звірка, коригування інформації щодо угод з ЦП і підготовка бухгалтерських документів) та їх заліку з поставок ЦП і розрахунків за ними

депозитарна діяльність: надання послуг зі зберігання сертифікатів ЦП і (або) обліку переходу прав на ЦП

реєстраторська діяльність: операції зі збирання, фіксації, обробки, зберігання та надання інформації, що складає систему ведення реєстру власників ЦП

діяльність з обслуговування клієнтських операцій з ЦП: надання консультаційних та інформаційних послуг, що безпосередньо сприяють укладанню цивільно-правових угод з ЦП між учасниками фондового ринку

11.2. ФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКОГО ПОРТФЕЛЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Портфель цінних паперів банку – сукупність усіх куплених чи отриманих банком цінних паперів, право на власність, користування і розпорядження якими належить банку.

Функції портфелю цінних паперів банку

- отримання доходу;
- зниження ризиків за допомогою диверсифікації портфелю активів банку;
- підвищення ліквідності банку;
- можливість використання ЦП у якості застави;
- поліпшення фінансових показників діяльності банку;
- забезпечення гнучкості портфелю активів за рахунок можливої швидкої реструктуризації балансу банку;
- стабілізація доходів банку незалежно від фаз ділового циклу, до яких чутливіші кредитні операції банку.

торговий портфель ЦП
- високоліквідні боргові ЦП і акції куплені банком для перепродажу й отримання прибутку від короткочасних змін ціни

портфель ЦП на продаж - боргові ЦП з фіксованим часом погашення, які банк не планує тримати до погашення; ЦП, які банк готовий продати за потреби; фін. інвестиції в дочірні компанії, що утримуються до продажу за 1

Склад портфеля цінних паперів банку

портфель інвестицій в дочірні та асоційовані компанії, довгострокові вкладення (б.1 року) в пайові ЦП

портфель ЦП, що утримуються до погашення - ЦП які банк планує утримувати до часу їх погашення

Діяльність банків щодо купівлі, утримання та продаж ЦП, у комплексі складає **інвестиційний процес**, головними етапами якого є:

1. Розробка інвестиційної політики банку

2. Фундаментальний і технічний аналіз ЦП

3. Формування банківського портфеля ЦП

4. Моніторинг портфеля ЦП та формування резервів під інвестиційні ризики

5. Оцінка ефективності портфеля ЦП

Головними рисами інвестиційної діяльності банків є очікуваний дохід від інвестування та ризик здійснення інвестиційних операцій. Ризик банку-інвестора пов'язаний з тим, що дохід може виявитись нижчим, ніж передбачалося.

Головні види інвестиційних ризиків банків:

- ✓ ризик фінансового ринку (дохід від одних ЦП може виявитись нижчим, ніж дохід від інших, унаслідок змін % ставок на фінансовому ринку);
- ✓ ризик інформації;
- ✓ ризик дострокового відкликання ЦП емітентами;
- ✓ ризик ліквідності;
- ✓ політичний ризик.

Банки відповідно до законодавства повинні формувати під ризики операцій з ЦП відповідні резерви.

НБУ здійснює контроль за інвестиціями банку з придбання банком корпоративних прав (акцій, паїв, часток) в обмін на кошти або майно з метою отримання прибутку або права на участь в управлінні юридичною особою, у т. ч. за прямими інвестиціями.

Нормативи інвестування	Методика розрахунку	Нормативне значення
<i>Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н 11)</i>	співвідношення розміру коштів, які інвестуються на придбання акцій (паїв, часток) та інвестиційних сертифікатів окремо за кожною установою, до статутного капіталу банку	<u>не має перевищувати 15%</u>
<i>Норматив загальної суми інвестування (Н12)</i>	співвідношення суми коштів, що інвестуються на придбання акцій (паїв, часток) та інвестиційних сертифікатів будь-якої юридичної особи, до статутного капіталу банку	<u>не має перевищувати 60%</u>

Банк здійснює розрахунок розміру кредитного ризику за ЦП на індивідуальній основі. Банк здійснює оцінку кредитного ризику за ЦП, класифікованими до відповідних портфелів, крім ЦП, на які зменшується розмір регулятивного капіталу банку.

Клас боржника (емітента ЦП) оцінюється за 10/5 класами згідно з кредитним рейтингом за міжнародною шкалою за класифікацією: рейтингових агентств "Standard&Poor's" або "Fitch Ratings", "Moody's Investors Service", що дає змогу визначити ймовірність дефолту за ЦП.

11.3. ЕМІСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ

Емісійні операції банків – це діяльність банків з випуску власних ЦП та їх розміщення на ринку капіталу.

Метою емісії ЦП банками є формування статутного капіталу банку при створенні банку і збільшення ресурсної бази банку для здійснення активних операцій.

За видом ЦП, які випускає банк, емісійні операції є:

операції з випуску пайових ЦП (засновницьких) – акцій (інструментів власності)

операції з випуску боргових зобов'язань – облігацій, депозитних сертифікатів, ощадних сертифікатів, векселів (інструментів позики)

операції з випуску похідних ЦП

Усі діючі в Україні банки утворені у вигляді публічних акціонерних товариств. Розміщення акцій такі банки здійснюють відкрито на умовах їх вільного подальшого обігу, пропонуючи акції широкому колу інвесторів. Такі акції можуть вільно обертатися як на біржовому, так і на позабіржовому ринках.

Випуск акцій банків поділяється на *основний* (при створенні банку) і *додатковий* (здійснюється, якщо всі раніше випущені акції повністю оплачені за вартістю, не нижчою за номінальну). Головний недолік збільшення капіталу банку через додаткові емісії акцій стосується діючих акціонерів, оскільки при додаткових емісіях акції розміщують серед нових акціонерів, що зменшує частку пакета акцій у діючих.

Перевагами випуску акцій з метою залучення фінансових ресурсів банками є:

- **прямий вплив розміру капіталу банку на величину його активних операцій**
- **ринковий механізм оцінювання вартості власних ЦП;**
- **відсутність фіксованих витрат;**
- **розширення кількості акціонерів;**
- **стимулювання персоналу за рахунок продажу їм акцій за пільговими цінами;**
- **отримання банківських ліцензій, видача яких залежить від розміру банківського капіталу.**

**Емісія акцій банків, створених у формі ПАТ,
здійснюється в такі етапи**

1. Прийняття рішення про випуск акцій

2. Державна реєстрація випуску акцій та реєстрація інформації про випуск акцій у НКЦПФР

3. Реєстрація випуску ЦП і проспекту емісії в НБУ

4. Опублікування відомостей про підписки на акції у ЗМІ

5. Організація розміщення акцій на первинному ринку ЦП

6. Звіт про результати випуску акцій у НКЦПФР і НБУ

Основними причинами емісії банківських облигацій є необхідність диверсифікації джерел залучених коштів, а також реалізації певних інвестиційних програм і розширення видів активних операцій.

Згідно із законодавством України, облигації, які мають право випускати банки, можуть існувати винятково в бездокументарній формі й бувають таких різновидів:

- ✓ іменні чи на пред'явника;
- ✓ процентні, дисконтні або безпроцентні (цільові);
- ✓ з вільним колом обігу і з обмеженням (закритий продаж).

Обсяг випущених банками облигацій не має перевищувати 25% статутного капіталу. Облигації банки можуть розміщати лише після повної сплати свого статутного капіталу.

Переваги випуску облигацій у порівнянні з депозитами:

- кошти, залучені з допомогою облигацій, не включаються до розрахунку обов'язкових резервів банків в НБУ;
- за облигаціями, проданими населенню, не має потреби здійснювати відрахування у ФГВФО;
- довші терміни облигаційних ресурсів (приблизно 2-3 роки);
- можливість у короткий час зібрати значний обсяг коштів.

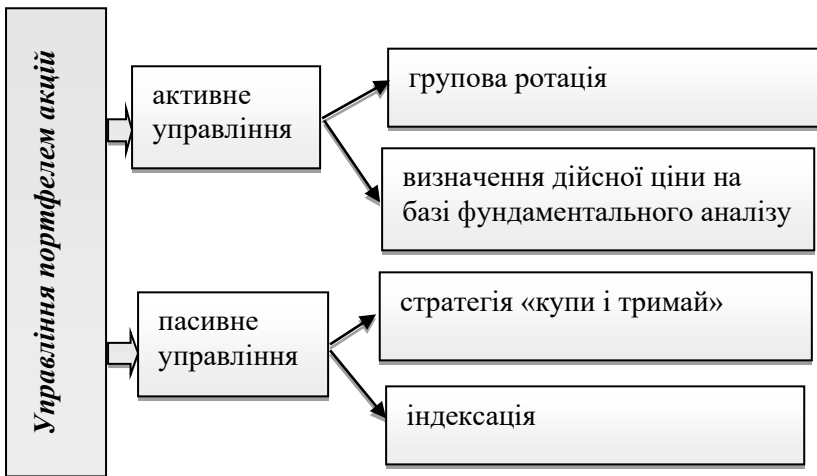
12.4. МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ПОРТФЕЛЕМ ЦІННИХ ПАПЕРІВ БАНКІВ

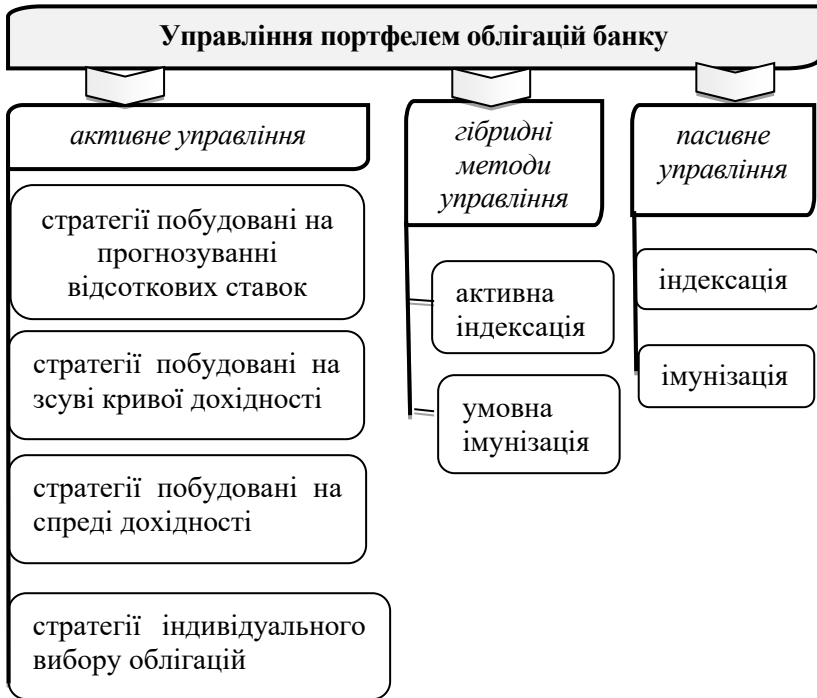
Під час здійснення операцій з ЦП банки мають приділяти значну увагу здійсненню ефективного управління портфелем ЦП, щоб забезпечити його прибутковість. Формування структури портфеля ЦП банків залежить від багатьох факторів, основними з яких є цілі інвестиційної діяльності та інвестиційна стратегія.

Інвестиційна стратегія управління портфелем ЦП банку

Пасивна (консервативна, очікувальна) – полягає у диверсифікації інвестицій у різні ЦП на різних сегментах фондового ринку. При такій стратегії банк прагне отримати середні ринкові прибутки при незначному ступені ризику та формує зазвичай портфель ЦП, що утримуються до погашення.

Активна (агресивна) – базується на прогнозуванні майбутніх процентних ставок і цінової динаміки. Спрямована на отримання максимального доходу від коливання курсів та відсотків. При такій стратегії банки постійно перегруповують портфель ЦП з метою отримання дохідності вищої, ніж середня на ринку. Банки формують переважно портфель ЦП на продаж і торговий інвестиційний портфель

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте суть і класифікацію операцій банків з цінними паперами.
2. Визначте види цінних паперів, з якими можуть здійснювати операції банки України.
3. Які цілі діяльності банків на ринку цінних паперів?
4. Які різновиди клієнтських операцій банків з цінними паперами?
5. Дайте визначення портфеля цінних паперів та його функцій.
6. Опишіть структуру портфеля цінних паперів банків.
7. Охарактеризуйте суть і етапи інвестиційного процесу банку.
8. Визначте особливості та види інвестиційного ризику банків.
9. Проаналізуйте способи мінімізації та регулювання інвестиційного ризику банками.
10. Опишіть методичку розрахунку нормативів інвестування банківськими установами визначеними НБУ.

11. У чому суть емісійної діяльності банків?
12. Охарактеризуйте етапи емісії акцій банками.
13. Визначте види облігацій, які можуть емітувати банки в Україні.
14. Проаналізуйте переваги та недоліки залучення додаткових ресурсів шляхом випуску акцій та облігацій.
15. Опишіть головні методи управління портфелем цінних паперів банку.

Література для поглибленого вивчення матеріалу

1. Банківські операції: підручник / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Н. Д. Галапуп та ін. ; за ред. О. В. Дзюблюка. 2-ге вид., випр. і доповн. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 864 с.
2. Демчук Н.І., Довгаль О.В., Владика Ю.П. Банківські операції : навчальний посібник. Дніпро: Пороги, 2017. с.461
3. Ковальчук К.Ф., Вишнякова І.В., Савчук Л.М., Сокиринська І.Г. Банківські операції : навчальний посібник. К. : ЦУЛ, 2016. 161 с.
4. Офіційний сайт НБУ: URL: <http://www.bank.gov.ua>.
5. Прасолова С.П., Вовченко О.С. Банківські операції : навчальний посібник. К., 2017. 568 с.
6. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року. №2121-14 / Верховна Рада України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2121-14>
7. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Національного банку України від 28.08.2001 № 368 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>
8. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Постанова Правління НБУ від 30.06.2016 р. № 351/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text>
9. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23 лютого 2006 року. № 3480-IV/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>
10. Стечишин Т.Б. Банківська справа : навчальний посібник. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 404 с.

Тема 12. ОСНОВИ ЗДІЙСНЕННЯ БАНКАМИ ОПЕРАЦІЙ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

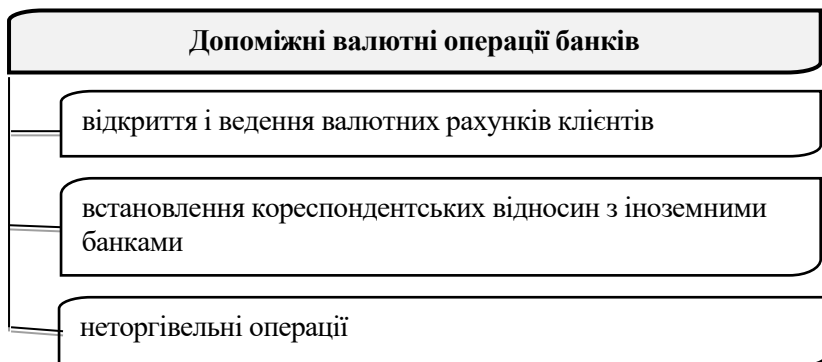
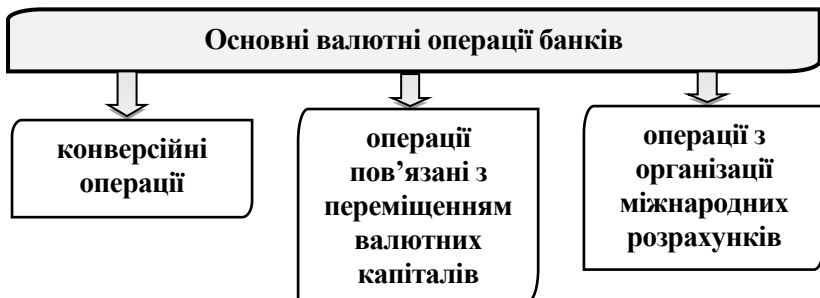
12.1. Поняття та класифікація валютних операцій банків

12.2. Організаційно-правові передумови здійснення валютних операцій.

12.3. Відкриття та ведення клієнтських рахунків в іноземній валюті

12.1. ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ

Функції банків на валютному ринку

посередництво у валютних конверсіях (задоволення потреб клієнтів у купівлі чи продажу іноземної валюти)

посередництво у русі валютних капіталів (банки акумулюють тимчасово вільні валютні кошти і передають їх у тимчасове користування іншим економічним суб'єктам)

посередництво у міжнародних розрахунках (банки здійснюють розрахунки між різними суб'єктами ЗЕД)

Конверсійні валютні операції - угоди агентів валютного ринку стосовно обміну обумовлених сум грошової одиниці однієї країни на валюту іншої країни за визначеним курсом на узгоджену дату.

поточні (касові) конверсійні операції або операції типу спот

строкові конверсійні операції

В Україні банки, які мають право здійснювати валютні операції називають **уповноважені, девізні або валютні**.

Згідно законодавства всі валютні операції поділяються на:

- ✓ **поточні операції (торгівельні та неторгівельні);**
- ✓ **операції, пов'язані з рухом капіталу;**
- ✓ **валютно-обмінні операції з іноземною валютою і дорожніми та іменними чеками.**

Поточні торговельні валютні операції банків

розрахунки за експорт та імпорт товару без відстрочки платежу або з відстрочкою, яка не більше термінів, встановлених законодавством для проведення цих розрахунків

розрахунки в межах країни між резидентами – суб'єктами господарювання за товар на основі індивідуальної ліцензії НБУ

Поточні неторговельні валютні операції банків

перекази з оплати праці, стипендій, пенсій, аліментів, державної допомоги, матеріальної допомоги тощо

виплати на підставі судових вироків, рішень, ухвал і постанов слідчих чи інших правоохоронних органів

оплата витрат, пов'язаних зі смертю громадян (транспортні витрати і витрати на поховання)

оплата витрат іноземним судовим, слідчим, арбітражним, нотаріальним та іншим органам (у т. ч. сплата податків, зборів та інших обов'язкових платежів), витрат іноземних адвокатів

оплата за рахунок коштів населення витрат на лікування у медичних закладах іншої держави

оплата за рахунок коштів населення витрат на навчання тощо

Валютно-обмінні операції з іноземною валютою і дорожніми та іменними чеками:

- купівля та продаж фізичним особам-резидентам і нерезидентам іноземної готівки за готівкові гривні;
- зворотний обмін фізичним особам-нерезидентам невикористані готівкові гривні на іноземну готівку;
- купівля-продаж дорожніх чеків за готівку іноземної валюти і гривні;
- обмін готівки іноземної валюти однієї іноземної держави на готівку іншої держави;
- прийняття на інкасо банкнот іноземних держав та іменних чеків.

Валютні операції банків, пов'язані з рухом капіталу

- надання й отримання резидентами фінансових кредитів і позик;
- операції, що пов'язані з виконанням зобов'язань за гарантіями, заставою чи поруками;
- операції, що пов'язані з виконанням зобов'язань за лізингом та факторингом;
- здійснення прямих та портфельних інвестицій в Україну;
- здійснення резидентами прямих та портфельних інвестицій за межі України;
- виплата прибутків, доходів та інших коштів, отриманих іноземними інвесторами від прямих інвестицій і розміщених серед нерезидентів ЦП українських емітентів;
- операції з ЦП у валюті;
- розміщення валютних коштів на депозитних рахунках;
- операції, пов'язані з експортом, імпортом продукції, робіт і послуг;
- міжнародні перекази, пов'язаними з угодами щодо накопичення пенсійних активів;
- інші валютні операції, що не вважаються поточними.

12.2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ ЗДІЙСНЕННЯ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Основною умовою для можливості проведення банками операцій з іноземною валютою є отримання відповідної ліцензії НБУ.

Ліцензування валютних операцій банків – форма реалізації політики валютних обмежень, що передбачає надання центральним банком дозволу банкам на здійснення певних видів банківських операцій з валютними цінностями, передбачених законодавством.

НБУ на здійснення валютних операцій банками видає:

- індивідуальні ліцензії
- генеральні ліцензії.

Письмовий дозвіл на здійснення операцій з валютними цінностями банками є *генеральною ліцензією* на здійснення валютних операцій банками.

Ліцензія на здійснення валютних операцій може надаватись банку при дотриманні таких вимог

відповідність рівня та якості капіталу банку вимогам НБУ

наявність у банку фахівців відповідної кваліфікації

письмове підтвердження банку-нерезидента, який має високий рейтинг, про згоду на відкриття в ньому кореспондентського рахунка

під'єднання до електронної міжнародної системи платежів в іноземній валюті (SWIFT та ін.)

час роботи банку не менший, ніж 2 роки (для операцій банку дорогоцінними металами)

Банк для отримання письмового дозволу подає до НБУ відповідні документи, після чого НБУ надає висновок щодо можливості надання дозволу.

Індивідуальні ліцензії видаються резидентам і нерезидентам для здійснення разової валютної операції на час, потрібний для здійснення такої операції.

Письмовий дозвіл на здійснення операцій з валютними цінностями НБУ може видавати щодо одного чи кількох напрямків діяльності:

- неторговельні операції з валютними цінностями;
- ведення рахунків клієнтів (резидентів і нерезидентів) в іноземній валюті та клієнтів-нерезидентів у гривні;
- ведення коррахунків банків (резидентів і нерезидентів) в іноземній валюті;
- ведення коррахунків банків (нерезидентів) у гривні;
- відкриття коррахунків в уповноважених банках України в іноземній валюті та виконання операцій за ними;
- відкриття коррахунків у банках (нерезидентах) в іноземній валюті й виконання операцій за ними;
- залучення й розміщення іноземної валюти на валютному ринку України та на міжнародних ринках;
- операції з банківськими металами на валютному ринку України та на міжнародних ринках;
- інші операції з валютними цінностями на міжнародних ринках

У 2019 році в Україні набув чинності новий Закон "Про валюту та валютні операції" згідно з яким:

для населення було введено лише дві суттєві зміни:

- підвищення ліміту інвестицій до 50 тисяч євро;
- можливість онлайн-купівлі валюти

Для бізнесу було введено більше суттєвих змін:

- Термін здійснення розрахунків за експортно-імпортними договорами збільшиться з 180 днів до 365 днів.
- За кожен день прострочення при порушенні зазначених термінів розрахунків буде нараховуватись пеня в розмірі 0,3% суми недоотриманих коштів.
- Скасовано індивідуальні ліцензії для здійснення валютних операцій юридичними особами та замінено їх на е-ліміти.
- Юридичні особи матимуть змогу інвестувати за межі України до 2 млн євро на рік без потреби одержувати індивідуальний дозвіл.
- Скасована реєстрація НБУ зовнішніх запозичень, тому компанії, які отримують кошти з-за кордону, не повинні про це звітувати.
- Зручнішими стали операції на незначні суми (до 150 тис. грн в еквіваленті), оскільки вони не підлягатимуть валютному контролю.

12.3. ВІДКРИТТЯ ТА ВЕДЕННЯ КЛІЄНТСЬКИХ РАХУНКІВ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

*Уповноважені банки, які мають необхідні ліцензії, мають змогу відкривати власним клієнтам фізичним і юридичним особам, резидентам і нерезидентам **поточні** (для проведення необхідних розрахунків для здійснення поточних валютних операцій тощо), **розподільчі або транзитні** (для зарахування валютної виручки підприємства-експортера), **депозитні та кредитні рахунки в іноземній валюті**.*

Процедура відкриття та обслуговування валютних рахунків майже не відрізняються від гривневих рахунків, а за своєю суттю є такими ж. Для поточних і депозитних рахунків немає значних обмежень для населення, які є для суб'єктів підприємницької діяльності.

*Для відкриття поточного рахунка в іноземній валюті **юридична особа-резидент** подає уповноваженому банку ті ж документи, що і для відкриття поточних рахунків у гривні.*

*Для відкриття поточного рахунка в іноземній валюті **фізична особа - резидент** подає уповноваженому банку:*

- заяву;
- документ, що засвідчує особу;
- договір на відкриття та обслуговування рахунку;
- картка зі зразком підпису.

*А **фізична особа – нерезидент** додатково надає нотаріально засвідченої копії легалізованого дозволу центрального банку іноземної держави на відкриття рахунку, якщо це передбачено міжнародними договорами України.*

З поточного валютного рахунка за розпорядженням фізичної особи-нерезидента здійснюються такі операції у гривнях:

виплати готівкою у гривнях

перерахунок коштів для сплати юридичній особі за продаж товарів і послуг

інвестування

З поточного валютного рахунка за розпорядженням фізичної особи-нерезидента здійснюються такі операції в іноземній валюті:

перерахунок в іноземній валюті через коррахунки уповноважених банків

виплата готівкою та платіжними документами для вивезення закордон

перерахунок на власний поточний чи вкладний рахунок в іншому уповноваженому банку;

перерахунок в Україні на поточний рахунок іншої фіз. особи;

перерахунок на рахунок юр. особи-резидента як інвестиція

З поточного валютного рахунка за розпорядженням фізичної особи-резидента здійснюються такі операції:

у гривнях:

- виплата готівкою у гривнях;
- перерахунок коштів для сплати юридичній особі за продаж товарів, робіт і послуг

в іноземній валюті:

- перерахунок в іноземній валюті через коррахунки уповноважених банків;
- виплата готівкою для вивезення з України
- виплата платіжними документами;
- перерахунок на рахунок іншої фізичної особи-резидента;
- перерахунок на власний поточний рахунок в іншому уповноваженому банку чи вкладний рахунок;
- продаж на міжбанківському валютному ринку для подальшого зарахування на рахунок у гривні

Запитання та завдання для самоконтролю:

1. Визначте суть і наведіть класифікацію валютних операцій банку.
2. Охарактеризуйте суть конверсійних операцій та їх видів.
3. Проаналізуйте функції банків на валютному ринку.
4. Опишіть види валютних операцій, що можуть виконувати банки згідно з українським законодавством.
5. Дайте визначення «уповноваженого банку».
6. Розкрийте суть і процес ліцензування валютних операцій банків.
7. На які напрямки банківської діяльності з валютними цінностями, надається письмовий дозвіл НБУ?
8. Які види валютних рахунків банків та операцій можна здійснювати резидентам та нерезидентам.

Література для поглибленого вивчення матеріалу

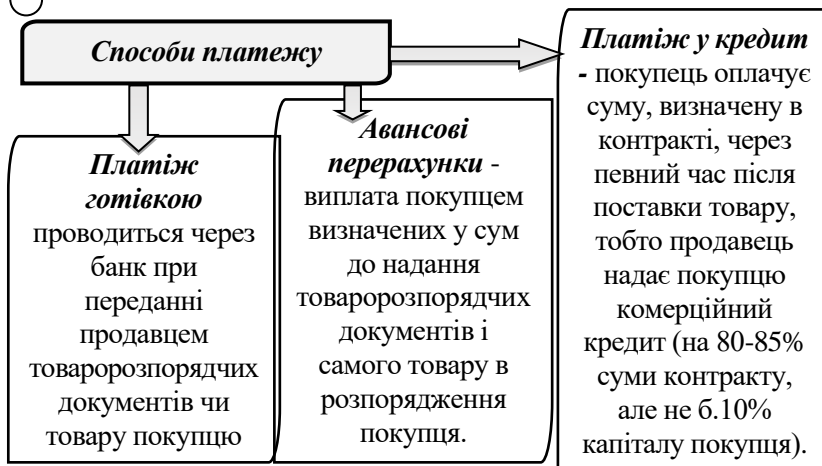
1. Банківські операції: підручник / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Н. Д. Галапуп та ін. ; за ред. О. В. Дзюблюка. 2-ге вид., випр. і доповн. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 864 с.
2. Демчук Н.І., Довгаль О.В., Владика Ю.П. Банківські операції : навчальний посібник. Дніпро: Пороги, 2017. с.461
3. Ковальчук К.Ф., Вишнякова І.В., Савчук Л.М., Сокиринська І.Г. Банківські операції : навчальний посібник. К. : ЦУЛ, 2016. 161 с.
4. Офіційний сайт НБУ: URL: <http://www.bank.gov.ua>.
5. Прасолова С.П., Вовченко О.С. Банківські операції : навчальний посібник. К., 2017. 568 с.
6. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року. №2121-14 / Верховна Рада України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2121-14>
7. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21 червня 2018 року. № 2473-VIII/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>
8. Про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків - резидентів і нерезидентів : Інструкція затверджена Постановою НБУ №492 від 12.11.2003 р / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03/conv#n2509>

Тема 13. ТОРГОВЕЛЬНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

- 13.1. Основи, поняття та форми міжнародних розрахунків
- 13.2. Документарні форми міжнародних розрахунків
- 13.3. Недокументарні форми міжнародних розрахунків
- 13.4. Конверсійні валютні операції

13.1. ОСНОВИ, ПОНЯТТЯ ТА ФОРМИ МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКІВ

Міжнародні розрахунки — система організації та регулювання платежів у сфері міжнародних економічних відносин, суб'єктами яких є банки, експортери й імпортери.

Форми розрахунків — урегульовані законодавством країн-учасниць та міжнародними документами, розробленими спеціально створеними організаціями (Міжнародною торговельною палатою, Комісією з права міжнародної торгівлі ООН тощо) способи виконання грошових зобов'язань за зовнішньоторговельним контрактами

Форми міжнародних розрахунків

документарні:

- акредитив
- інкасо

недокументарні:

- платіж на відкритий рахунок
- авансовий платіж
- банківський переказ
- векселі
- чеки
- спеціальні платіжні засоби (платіжні картки)

13.2. ДОКУМЕНТАРНІ ФОРМИ МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКІВ

Акредитив — зобов'язання банку здійснити за дорученням клієнта-імпортера і відповідно до його вказівок розрахунок з експортером проти надання останнім відповідних фінансових і комерційних документів.

Імпортер, який бажає відкрити акредитив у банку

Банк-емітент, який відкриває акредитив

Учасники розрахунків за документарними акредитивами

Авізуючий банк, який сповіщає експортера про відкриття на його користь акредитива, перевіряє й передає необхідні документи

Експортер-бенефіціар, на користь якого відкривається акредитив

Основні різновиди акредитивів

- покритий і непокритий акредитив
- відкличний і безвідкличний акредитив
- підтверджений і непідтверджений акредитив
- акцептний та акредитив на пред'явника
- оборотний та допоміжний акредитив
- акредитив з відстроченим платежем
- акредитив з «червоним застереженням»
- простий і трансфертний акредитив
- звичайний і відновлюваний (револьверний) тощо

Головні переваги й недоліки акредитивних розрахунків

Переваги:

- ✓ висока надійність
- ✓ мінімальний ризик несплати
- ✓ можливість контролю банком за виконанням контрактів ЗЕД

Недоліки:

- ✓ висока вартість (до 3% від вартості контракту)
- ✓ значна складність реалізації процесу розрахунків

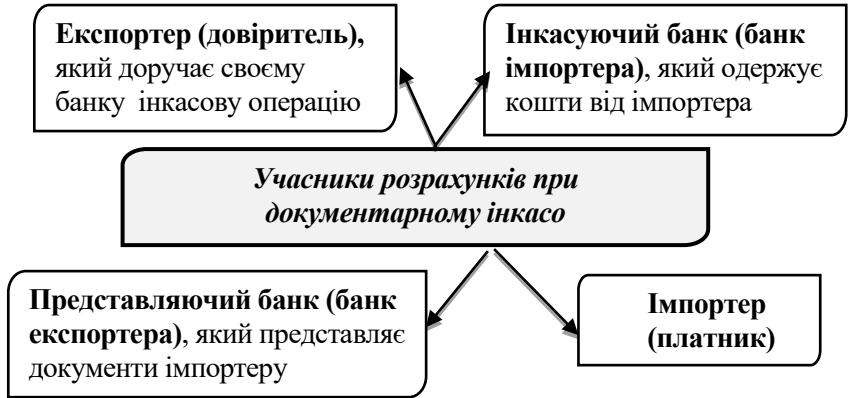
Схема розрахунків за документарними акредитивами

1. Подання заяви для відкриття акредитива.
2. Відкриття акредитиву банком-емітентом і направлення його бенефіціару через авізуючий банк.
3. Повідомлення бенефіціара щодо відкриття акредитива на його користь.
4. Експорт товару.
5. Оформлення і надання бенефіціаром банкові комплекту необхідних документів для отримання платежу за акредитивом.
6. Пересилання авізуючим банком документів банку-емітенту.
7. Перевірка отриманих документів банком-емітентом і їх оплата.
8. Видача оплачених документів банком-емітентом заявнику акредитива.
9. Зарахування експортної виручки авізуючим банком бенефіціару.

Розрахунки з використання акредитивів в Україні регламентуються Положенням НБУ *«Про порядок здійснення уповноваженими банками операцій за документарними акредитивами в розрахунках за зовнішньоекономічними операціями»*.

Інкасо – форма документарних розрахунків, при якій банк за дорученням клієнта отримує платіж від імпортера за відвантажені товари чи надані послуги з подальшим зарахуванням цих коштів на рахунок експортера в банку.

Схема розрахунків за документарним інкасо

1. Відправлення продукції імпортеру.
2. Експортер направляє своєму банку інкасове доручення і комерційні документи.
3. Пересилка інкасового доручення і комерційних документів банку імпортера.
4. Направлення документів імпортеру.
5. Оплата документів імпортером інкасуючому банку.
6. Переказ коштів інкасуючим банком банку-ремітенту.
7. Зарахування коштів на рахунок експортера.

Переваги і недоліки використання документарного інкасо в міжнародних розрахунках

Переваги:

- ✓ нижча трудомісткість і тривалість проведення;
- ✓ зручність для імпортера
- ✓ експортер володіє товаром до здійснення платежу чи його акцепту

Недоліки:

- ✓ ризик відмови від платежу імпортером
- ✓ значний часовий лаг між одержанням валютної виручки за інкасо та одержанням товарів імпортером

Розрахунки з використання інкасо в Україні регламентуються *Міжнародними правилами по інкасо*, підготовленими Міжнародною торговельною палатою.

13.3. НЕДОКУМЕНТАРНІ ФОРМИ МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКІВ

Розрахунки по відкритому рахунку - ведення партнерами один для одного відкритих рахунків, на яких обліковуються суми поточної заборгованості, тобто здійснюються періодичні платежі імпортера експортеру після отримання продукції (експортер надає імпортеру комерційний кредит).

Такі розрахунки використовують, коли між експортером та імпортером тривалі, надійні і стійкі ділові стосунки та немає державних торговельних обмежень.

Схема розрахунків за відкритим рахунком

1. Відправлення продукції та документів імпортеру.
2. Експортер заносить суму вартості відправленої продукції на дебет відкритого на покупця рахунку.
3. Імпортер здійснює такий же запис у кредиті рахунку експортера.
4. Оплата продукції.
5. Експортер та імпортер здійснюють компенсуючі записи.
6. Товаророзпорядчі документи надходять до імпортера прямо, не надходячи в банк.

Особливості розрахунків за допомогою відкритого рахунка

Рух товарів випереджає рух валютних коштів

Найризикованіша для експортера форма розрахунків, оскільки у нього немає жодних гарантій, що покупець урегулює свою заборгованість в обумовлений час

Імпортер здійснює післяоплату отриманої продукції, тобто відсутній ризик оплати непоставлених або неприйнятих товарів

Банки несуть мінімальну відповідальність здійснюючи банківський переказ і стягуючи мінімальну комісійну винагороду

Особливості розрахунків за допомогою авансового платежу

Найбільш вигідно для експортера, оскільки оплата продукції здійснюється імпортером ще до відвантаження, а інколи й до її виробництва.

Імпортер фактично кредитує експортера

Аванс складає 10-33% від суми договору

За дорученням експортера на суму авансу банк експортера може видавати імпортеру гарантію повернення авансу при невиконанні умов договору і невиконання поставки товару

У системі міжнародних розрахунків одним з головних інструментів є **вексель**. У міжнародних розрахунках часто використовуються саме **переказні векселі**.

Термін платежу за переказним векселем указується у вигляді визначеної дати, періоду від дати векселя чи періоду після пред'явлення векселя.

Векселі виписуються в одному примірнику, але існують випадки, коли експортер надсилає тратту разом з товарними документами, які, звичайно, виготовляються у двох-трьох примірниках, тоді вексель теж виписується в кількох примірниках.

Чек — фінансовий документ установленної форми, що містить безумовне письмове розпорядження чекодавця про сплату чекотримачу зазначеної в чеку суми.

Види чеків

Фірмові чеки, виписуються на чекових бланках клієнтами банку, але вони не дають повної гарантії одержання коштів

Банківські чеки, виписуються і підписуються банком від імені клієнта. Банк за дорученням клієнта може видати чек для надсилання бенефіціару або ж сам надіслати чек одержувачу коштів. Ризику невиконання коштів за ним немає.

Чеки переважно використовують для розрахунків на незначні суми. Якщо зазначена в чеку сума виражена в іноземній валюті, то сплата чеку у цій валюті здійснюватиметься за наявності помітки «ефектив», якщо її немає, то чек оплачуватиметься в національній валюті за курсом на день платежу.

Найбільш поширеною розрахунковою формою залишається **банківський переказ**, що є розрахунковою операцією, яка здійснюється через подання телефаксного чи телеграфного платіжного доручення (або через систему SWIFT) одного банку іншому. Це наказ одного банку, адресований своєму банку-кореспонденту, про виплату певної суми бенефіціару.

Здійснення банківських переказів регулюється Законами України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про валюту і валютні операції» та іншими нормативно-правовими актами.

Схема розрахунків за допомогою банківського переказу

1. Постачання товарів і відповідних документів імпортеру.
2. Доручення банку-імпортера здійснити переказ коштів на користь експортера.
3. Платіжне доручення банку експортера зарахувати кошти на рахунок експортера.
4. Повідомлення експортера щодо зарахування коштів на його банківський рахунок.

13.4. КОНВЕРСІЙНІ ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ

Конверсійні валютні операції - операції обміну однієї національної валюти на іншу через купівлю чи продаж на валютних ринках.

*поточні
конверсійні
операції з
негайною
поставкою валюти*

*поточні
депозитно-
кредитні
операції*

*строкові операції,
поставка валюти
за якими
відбудеться в
майбутньому*

Поточні конверсійні операції проводяться відповідно до обмінного поточного валютного курсу. Застосовуються **пряме і непряме котирування** поточного обмінного валютного курсу.

Поточні операції з негайною поставкою валюти або операції «спот» - операції купівлі-продажу валюти на умовах її поставки банками-контрагентами на другий робочий день з дня укладення угоди за курсом, зафіксованим у момент її укладення.

Особливості операцій «спот»

- Враховуються робочі дні в країнах валют, з якими укладаються угоди, тому якщо наступний день за датою угоди неробочий для однієї валюти, термін поставки валюти збільшується на цей день.
- Здійснюються протягом двох робочих банківських днів без нарахування відсотків на суму поставленої валюти.
- Операції виконуються переважно на основі комп'ютерної торгівлі з підтвердженням електронними повідомленнями (авізо) протягом наступного робочого дня;
- Наявність обов'язкових валютних курсів.

Базовим курсом є курс «спот», на основі якого розраховуються інші курси угод на валютному ринку

Крос-курси — співвідношення між двома валютами, яке визначено через їх курс до третьої валюти.

Курси форвардних і ф'ючерсних угод.

Значне поширення SWIFT, систем електронних міжбанківських переказів, прискорило валютні операції та виникли такі їх види:

<i>одноденні депозити</i> (overnight — розрахунки «сьогодні на сьогодні»)	валютних операцій з розрахунками today («сьогодні на сьогодні»)	валютні операції з розрахунками tomorrow («сьогодні на завтра»)
--	---	---

Строкові валютні операції - угоди, при яких сторони домовляються про поставку обумовленої суми іноземної валюти в майбутньому за курсом, зафіксованим у момент їх укладення.

форвардні

ф'ючерсні

опціонні

Особливості строкових валютних операцій:

1. Використовуються для страхування ризиків курсових коливань на ринку.
2. Укладення таких угод відбувається на спеціалізованих біржах у великих міжнародних фінансових центрах:
  - ✓ Лондон (Лондонська біржа фінансових ф'ючерсів — LIFFE),
  - ✓ Чикаго (Чиказька біржа опціонів — CBOE),
  - ✓ Нью-Йорк (Нью-Йоркська ф'ючерсна біржа — NYFE).

Форвардні валютні операції – угоди між двома контрагентами про майбутню поставку валюти за раніше обумовленим курсом, які укладаються поза біржою.

Особливості форвардних операцій

Форвардні угоди тверді й обов'язкові для виконання

Використовуються для валютних спекуляцій на різниці курсів валют

Відбувається реальний продаж чи купівля валюти задля страхування ризику зміни курсу в майбутньому

Теоретично не існує гарантій виконання форвардної угоди, тому рідше використовують для страхування валютних ризиків, ніж ф'ючерсні й опціонні.

Ф'ючерсні валютні операції - угоди з купівлі-продажу валют у майбутньому між двома сторонами за раніше обумовленим курсом, які укладаються на біржових ринках, з метою страхування ризиків від несприятливих змін валютних курсів та здійснення спекулятивних операцій.

Особливості ф'ючерсних операцій

Стандартизованість, поставка валюти відбувається у строго зазначений час

Поставка валюти відбувається через рахункову палату біржі, що гарантує виконання угоди

Реальна поставка валюти, як правило, не відбувається

Опціонні валютні операції - угоди, які дають право (але не зобов'язання) одному учаснику угоди купити чи продати відповідну кількість іноземної валюти за фіксованим курсом протягом зазначеного часу, тоді як другий учасник за грошову премію зобов'язується за необхідності забезпечити реалізацію цього права, будучи готовим продати або купити іноземну валюту за відповідною договірною ціною.

Головні характеристики опціонних операцій:

- стандартизованість контрактів;
- переважно здійснюються через біржу;
- здійснюються для спекуляцій і страхування валютних ризиків;
- при такій торгівлі власник може втратити лише премію.

Використовують також *угоди «своп»*, які є поєднанням поточних і строкових операцій, тобто здійснюється купівля-продаж двох валют на умовах негайної поставки з одночасною контругодою на відповідний термін з тими самими валютами. При цьому домовляються про зустрічні платежі два партнери (банки). Поточна операція здійснюється за курсом спот, який у зустрічній угоді (строковій) коригується з урахуванням премії або дисконту, залежно від руху валютного курсу.

Мега операцій «своп»:

взаємне міжбанківське кредитування у двох валютах;

купівля банком необхідної валюти без ризику (на базі покриття контругодою) для забезпечення міжнародних розрахунків та диверсифікації валютних резервів;

здійснення комерційних угод, котрі дають можливість зменшити збитки при обміні валют.

Валютний арбітраж - угода з купівлі валюти з одночасним її продажем, здійснена, як правило, задля отримання спекулятивного прибутку. Різновиди:

- *часовий* (дозволяє отримати прибуток від зміни валютних курсів у часі);
- *просторовий* (дає змогу отримувати прибуток від різниці курсів валют на різних фінансових ринках).

Запитання та завдання для самоконтролю:

1. Розкрийте суть міжнародних розрахунків та її форми.
2. Опишіть класифікацію міжнародних розрахунків.
3. Проаналізуйте переваги та недоліки різновидів способів платежу в міжнародних розрахунках.
4. Порівняйте документарні та недокументарні форми міжнародних розрахунків.
5. Розкрийте зміст акредитива, як форми міжнародних розрахунків.
6. Які різновиди акредитивів, беруть участь у міжнародних розрахунках?
7. Охарактеризуйте учасників і схему здійснення акредитивної форми розрахунків.
8. Визначте переваги та недоліки акредитива для його учасників.
9. Дайте визначення інкасо в міжнародних розрахунках та його основних типів.
10. Опишіть учасників і схему здійснення інкасової форми міжнародних розрахунків.
11. Які переваги й недоліки інкасо для його учасників?
12. Охарактеризуйте платіж за відкритим рахунком і схему його здійснення.
13. Проаналізуйте особливості здійснення платежів за відкритим рахунком у міжнародних розрахунках.
14. Дайте визначення банківського переказу та його ролі в здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.
15. Розкрийте суть і особливості використання векселів і чеків у міжнародних розрахунках.
16. Проаналізуйте суть і види конверсійних валютних операцій.
17. Охарактеризуйте суть і особливості поточних валютних операцій.
18. Які основні різновиди та характеристики строкових валютних операцій?
19. У чому суть і які особливості форвардних операцій?
20. Визначте характерні риси ф'ючерсних операцій та їх сутність.
21. Охарактеризуйте особливості опціонних операцій.

22. Дайте визначення та характеристику операціям «своп».
23. Опишіть особливості арбітражних операцій та їх видів.

Література для поглибленого вивчення матеріалу

1. Банківські операції: підручник / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Н. Д. Галапуп та ін. ; за ред. О. В. Дзюблюка. 2-ге вид., випр. і доповн. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 864 с.
2. Демчук Н.І., Довгаль О.В., Владика Ю.П. Банківські операції : навчальний посібник. Дніпро: Пороги, 2017. с.461
3. Ковальчук К.Ф., Вишнякова І.В., Савчук Л.М., Сокиринська І.Г. Банківські операції : навчальний посібник. К. : ЦУЛ, 2016. 161 с.
4. Міжнародні правила інкасо : Правила, Багатостороння угода від 01.01.1996 № 522, URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU96447>
5. Офіційний сайт НБУ: URL: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Прасолова С.П., Вовченко О.С. Банківські операції : навчальний посібник. К., 2017. 568 с.
7. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року. №2121-14 / Верховна Рада України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2121-14>
8. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21 червня 2018 року. № 2473-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>
9. Про затвердження Положення про порядок здійснення банками операцій за акредитивами : Постанова НБУ від 03.12.2003 №514 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1213-03#Text>
10. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 № 2346-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text>

Тема 14. НЕТОРГОВЕЛЬНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

- 14.1. Операції з готівковою іноземною валютою
- 14.2. Операції банків з дорожніми чеками
- 14.3. Міжнародні перекази коштів фізичних осіб

14.1. ОПЕРАЦІЇ З ГОТІВКОВОЮ ІНОЗЕМНОЮ ВАЛЮТОЮ

Операції банків з готівковою іноземною валютою – це різновид банківських конверсійних операцій, які стосуються купівлі, продажу й обміну готівкових валют інших країн.

Різновиди операцій банків з іноземною готівковою валютою

купівля у населення (резидентів і нерезидентів) готівки іноземної валюти за готівку у гривні

продаж для фізичних осіб (резидентів) готівки іноземної валюти за готівку у гривні

зворотній обмін фізичним особам (нерезидентам) готівку гривні, що вони не використали на готівку іноземної валюти

купівля й продаж дорожніх чеків за готівку іноземної валюти та гривні

обмін готівки іноземної валюти однієї країни на готівку іноземної валюти іншої країни

прийняття на інкасо банкнот інших країн

Операції банків з готівковою іноземною валютою здійснюються через обмінні пункти, що є базою функціонування готівкового валютного ринку в країні.

Пункт обміну іноземної валюти – це структурна одиниця, що відкривається банківською чи іншою фінансовою установою, на основі агентських договорів з юридичними особами-резидентами, а також національним оператором поштового зв'язку, де проводяться валютно-обмінні операції для населення (резидентів і нерезидентів) при дотриманні вимог чинного законодавства.

В одному пункті обміну валюти, де працюють одразу кілька касирів, не може бути встановлено кілька різних значень курсів купівлі та продажу валют.

У касі банку та його пунктах обміну валюти, що розташовані за різними адресами, в один і той же день можуть бути встановлені різні значення курсів купівлі та продажу валют.

Характерні риси в роботі пунктів обміну валют банків

Курси купівлі та продажу іноземних валют устанавлюються щоденно до початку робочого дня згідно з наказом керівника банку

Банк лише один раз за робочий день може змінити курс купівлі і продажу валют, які були встановлені на початку робочого дня у своїх пунктах обміну валюти, тільки при зміні касирів і лише до 20-ї години.

Відкривати пункти обміну мають можливість банківські установи, які отримали ліцензію та письмовий дозвіл НБУ на здійснення неторговельних операцій з валютними цінностями.

14.2. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ДОРОЖНІМИ ЧЕКАМИ

Суть операцій банків з дорожніми чеками полягає в купівлі або продажі дорожніх чеків за готівку в іноземній валюті та гривні.

Дорожній чек – паперовий розрахунковий документ, який виражений в іноземній валюті і використовується як засіб міжнародних розрахунків неторговельного характеру та є грошовим зобов'язанням чекодавця виплатити зазначену в чеку суму чекодержателю (власнику), підпис якого проставляється в зазначеному місці під час його продажу.

Банківські установи, що мають відповідний дозвіл НБУ на ввезення бланків дорожніх чеків в Україну, можуть укладати договори з іншими українськими банками для їх продажу в Україні.

Операції з купівлі та продажу дорожніх чеків проводяться банками за іноземну валюту I групи Класифікатора або за гривні.

Головні переваги дорожніх чеків відомих емітентів

дорожні чеки забезпечують значну безпеку коштів при ділових поїздках і подорожах або їх зберіганні вдома

дорожні чеки вважаються гарантією грошового забезпечення під час надання віз посольствами багатьох країн

дорожні чеки приймаються до сплати у банківських установах, представництвах компанії «American Express» і в найбільших туристичних агентствах

дорожні чеки можна використовувати для оплати товарів чи послуг у великих готелях, ресторанах і магазинах у будь-якій країні світу

Видаються їх власникам без попереднього грошового внеску та оплачуються за рахунок банківського кредиту терміном до 1 місяця

Оплачений чек має повернутися в банк, який його видав, протягом 20 днів з дня його оплати.

У більшості країн Європи використовують єврочеки. **Єврочек** — чек, що приймається до сплати у країні, яка є учасницею Європейської банківської системи «Єврочек», що створеної у 1968 р.

Разом з бланками єврочеків клієнту надається єврочекова картка, що дає змогу виписувати гарантовані єврочеки. Картки дійсні 2 роки.

Єврочеки оплачуються лише при пред'явленні їх власником єврочекової картки, де вказується максимальна сума 1 чека, що гарантована банком.

14.3. МІЖНАРОДНІ ПЕРЕКАЗИ КОШТІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

В Україні здійснювати міжнародні перекази коштів населення має можливість як з використанням наявних поточних рахунків, так і без них.

Фізична особа для того, щоб здійснити міжнародний переказ, повинна подати в банк такі документи:

1. Платіжне доручення чи заяву на переказ готівки або ж документ певної платіжної системи для відправлення переказу
2. Паспорт чи документ, який може його замінити
3. Підтверджуючі документи, що підтвердять підстави на здійснення переказу за кордон

Фізична особа для того, щоб отримати міжнародний переказ, повинна подати в банк такі документи:

1. Заяву на видачу готівки або ж документ певної платіжної системи для отримання переказу
2. Паспорт чи документ, який може його замінити

Здійснювати міжнародні перекази коштів без обмежень населення має можливість при виїзді за кордон на постійне місце проживання, а також при зарахуванні міжнародних переказів на поточні рахунки в банках.

Особливості сучасних міжнародних переказів:

Кошти передаються в електронному вигляді, що збільшує швидкість (від кількох хвилин до 1 доби) та надійність переказу

Тарифи коливаються від 0,25% і залежать від системи переказу та суми переказу

Законодавчо не визначено мінімальної суми переказу, а максимальна залежить від мети переказу

Більшість банків є учасниками міжнародної платіжної системи «*Western Union*» — найбільшої системи міжнародних грошових переказів у світі, яка представлена майже в усіх країнах світу.

Багато українських банків теж здійснюють перекази у системах «*Money Gram*» і «*Анелік*».

Система «*Money Gram*» є глобальною мережею, що об'єднує 125 тис. сервісних точок у 170 країнах світу.

Мережа міжнародної системи «*Анелік*» має більше ніж 80 тис. пунктів у світі.

Плата за переказ в «*Анелік*» складає 3% від суми переказу, комісія у «*Money Gram*» залежить від суми переказу та встановлених тарифів. Переказ у «*Анелік*» можна одержати за 24 години, а у «*Money Gram*» за 15 хвилин.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. З'ясуйте суть і різновиди операцій банків з готівковою іноземною валютою.
2. Дайте визначення пункту обміну валют та особливостей їх роботи.
3. Розкрийте суть категорії «дорожній чек».
4. Проаналізуйте операції банків з дорожніми чеками.
5. У чому переваги використання дорожніх чеків?
6. Проаналізуйте суть міжнародних банківських переказів.
7. Наведіть перелік документів потрібних для відправлення або отримання міжнародного грошового переказу.
8. У чому сучасні особливості міжнародних переказів?
9. Опишіть найбільші міжнародні платіжні системи та умови переказів, які вони встановлюють.

Література для поглибленого вивчення матеріалу

1. Банківські операції: підручник / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Н. Д. Галапуп та ін. ; за ред. О. В. Дзюблюка. 2-ге вид., випр. і доповн. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 864 с.
2. Демчук Н.І., Довгаль О.В., Владика Ю.П. Банківські операції : навчальний посібник. Дніпро: Пороги, 2017. с.461
3. Ковальчук К.Ф., Вишнякова І.В., Савчук Л.М., Сокиринська І.Г. Банківські операції : навчальний посібник. К. : ЦУЛ, 2016. 161 с.
4. Офіційний сайт НБУ: URL: <http://www.bank.gov.ua>.
5. Прасолова С.П., Вовченко О.С. Банківські операції : навчальний посібник. К., 2017. 568 с.
6. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року. №2121-14 / Верховна Рада України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2121-14>
7. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21 червня 2018 року. № 2473-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>
8. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 № 2346-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text>

Тема 15. МІЖБАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

- 15.1. Організація торгівлі іноземною валютою на міжбанківському ринку
- 15.2. Організація кореспондентських відносин з іноземними банками
- 15.3. Теоретичні основи фундаментального та технічного аналізу валютного ринку
- 15.4. Управління валютним ризиком банку

15.1. ОРГАНІЗАЦІЯ ТОРГІВЛІ ІНОЗЕМНОЮ ВАЛЮТОЮ НА МІЖБАНКІВСЬКОМУ РИНКУ

Згідно з чинним законодавством, торгувати іноземною валютою на міжбанківському і міжнародному валютному ринку може лише НБУ та уповноважені банківські й фінансові установи. В Україні готівковий валютний ринок досить значний.

Банки можуть здійснювати власні торговельні операції з валютою у межах визначених лімітів відкритої валютної позиції, за дорученням клієнтів та за власні кошти.

Класифікатор іноземних валют і банківських металів

– законодавчий акт НБУ, що розподіляє валютні цінності за ступенем їх конвертованості на 3 групи:

I. Вільно конвертовані валюти, які широко застосовуються при здійсненні міжнародних платежів і на світових валютних ринках та банківські метали.

II. Вільно конвертовані валюти, які нешироко використовуються в міжнародних платежах і не продаються на головних валютних ринках світу.

III. Неконвертовані валюти.

Торгівля іноземною валютою базується на договорах, які підтверджуються лише під час роботи *Системи підтвердження угод.*

Система підтвердження угод на міжбанківському валютному ринку України НБУ – комплекс організаційно-технічних засобів, який забезпечує підтвердження договорів щодо купівлі-продажу іноземної валюти та банківських металів за безготівкові гривні за визначений НБУ термін.

15.2. ОРГАНІЗАЦІЯ КОРЕСПОНДЕНТСЬКИХ ВІДНОСИН З ІНОЗЕМНИМИ БАНКАМИ

Для можливості виконання міжнародних розрахунків банки відкривають свої іноземні філії або рахунки у банках-кореспондентах за межами України. Висока вартість утримання власних філій в усіх країнах змушує банки встановлювати різноманітні кореспондентські відносини.

Кореспондентські відносини – весь комплекс можливих форм співробітництва між надійними і платоспроможними банками-партнерами.

Переваги широкої мережі кореспондентських рахунків

- ✓ обмін інформацією про економічний і політичний стан певної країни;
- ✓ можливість консультування щодо торговельних і правових звичаїв одразу у партнера у конкретній країні
- ✓ одержання довідки щодо фірм-резидентів цих країни задля консультації своїх клієнтів;
- ✓ рекомендація іншій третій особі партнера задля потенційного співробітництва;
- ✓ залучення банків-кореспондентів як посередників у різні види зовнішньоекономічного обслуговування клієнтів.

Кореспондентські рахунки оформляються:

А-кореспонденти
(з взаємним відкриттям рахунків на одно- або двосторонній основі)

Б-кореспонденти
(без відкриття рахунків, а на основі агентських угод чи при залученні третьої фінансової установи)

Міжнародний банківський кореспондентський рахунок
– рахунок, де відображаються розрахунки, здійснені банком однієї держави за дорученням і за рахунок банку іншої держави на базі кореспондентської угоди.

«Ностро» –
коррахунок,
відкритий для
банку у
закордонному
банку-
кореспонденті

«Лоро» –
рахунок
закордонного
банку-
кореспондента,
відкритий в
українському
банку

«Востро» –
рахунок
закордонного
банку-
кореспондента,
відкритий в іншій
фін. установі

З кореспондентських рахунків здійснюються такі операції

платежів за дорученнями клієнтів банків інших країн

операції самого банку-нерезидента: перерахунок валюти за обслуговування коррахунка або перерахунок на свій коррахунок в іншому банку України

міжбанківські операції: з іншими банками-нерезидентами через їх коррахунки або з уповноваженими українськими банками

продаж іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України

перерахунок за неторговельними операціями

інші операції згідно чинного законодавства

15.3. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНДАМЕНТАЛЬНОГО ТА ТЕХНІЧНОГО АНАЛІЗУ ВАЛЮТНОГО РИНКУ

Прогноз кон'юнктури валютного ринку – оцінка перспектив його подальшого розвитку задля визначення можливого валютного курсу та обсягів ефективних угод.

Світова банківська практика сформувала два головних напрямки прогнозування кон'юнктури валютних курсів:

- **фундаментальний аналіз**
- **технічний аналіз**

Технічний аналіз валютного ринку оцінює прогноз валютного курсу на базі кількісного аналізу різноманітних наявних факторів, які охоплюють, переважно, обмежену базу даних про певні параметри економічного розвитку, що впливають на валютний курс.

Технічний аналіз валютного курсу
базується на таких формах аналізу

графічна

статистична

Графічна форма технічного аналізу валютного курсу базується на використанні різноманітних таблиць, графіків, схем чи діаграм, які відображають величину і стабільність валютного курсу за певний час з можливістю екстраполяції.

Типи чат-графіків, які використовуються для технічного аналізу валютного курсу

- **Лінійний графік** (значення курсу в різний час зафіксовано в точках і з'єднано лінією)
- **Графік відрізків** (відображає добові інтервали курсу з найвищим і найнижчим його значенням за добу)
- **Графік «хрестиків і нулів»** (позначають напрям зміни X – підвищення курсу, а O – зниження курсу валюти)
- **Японські свічки** (описує добову зміну курсу в кількості пунктів, порожній циліндр - курс на початок дня був нижчим, ніж на закритті, а зафарбований - навпаки)

Статистична форма технічного аналізу валютного курсу базується на використанні кількісних оцінок динаміки валютного курсу з урахуванням відповідних факторів, які на нього впливають.

Для цього визначають перелік факторів, які впливають на курс, і за кожним з них досліджують статистичні дані за певний час. За допомогою спеціальних статистичних методів розраховують коефіцієнти, що відображають взаємозв'язок між обраними факторами та валютним курсом.

Лише комплексне використання технічного і фундаментального аналізу валютних курсів підвищить достовірність прогнозів майбутньої зміни валютних курсів.

15.4. УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

Валютний ризик – є різновидом ринкового ризику і відображає можливість грошових утрат суб'єктів валютного ринку через несприятливі зміни валютних курсів.

Операційний ризик, пов'язаний з торговельн. операціями та з грошовими угодами з фін. інвестування, отримання коштів тощо у валюті в майбутньому

Трансляційний (бухгалтерський) ризик, пов'язаний з переоцінкою активів, пасивів і прибутків у національну валюту, теж може виникати при експорті чи імпорті інвестицій.

Види валютного ризику

Економічний валютний ризик, пов'язаний з можливістю втрати доходів за майбутніми контрактами через зміну економічного стану країн

Валютно-депозитний ризик, пов'язаний з достроковим вилученням валютних депозитів при тимчасовому стрімкому зростанні курсу

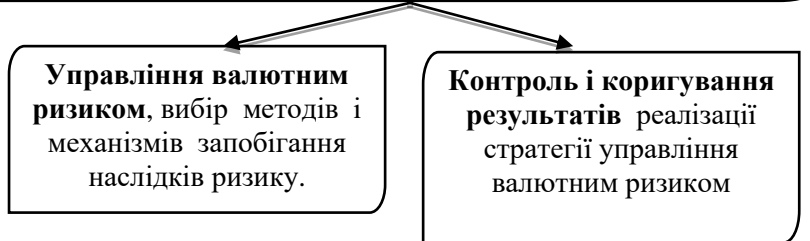
Методи зниження валютного ризику

- взаємний залік купівлі й продажу валюти за активом та пасивом, тобто **метод «метчинг»**, коли за допомогою вирахування надходження валюти з величини її відпливу банк може здійснювати вплив на їх розмір і, в результаті, на свої валютні ризики
- **метод «нетинг»**, полягає у максимальному зменшенні кількості валютних операцій за допомогою їх укрупнення
- купівля інформаційних продуктів про курс у спеціалізованих фірм, що працюють у режимі реального часу та досліджують рух валютних курсів
- детальне щоденне вивчення й аналіз валютних ринків

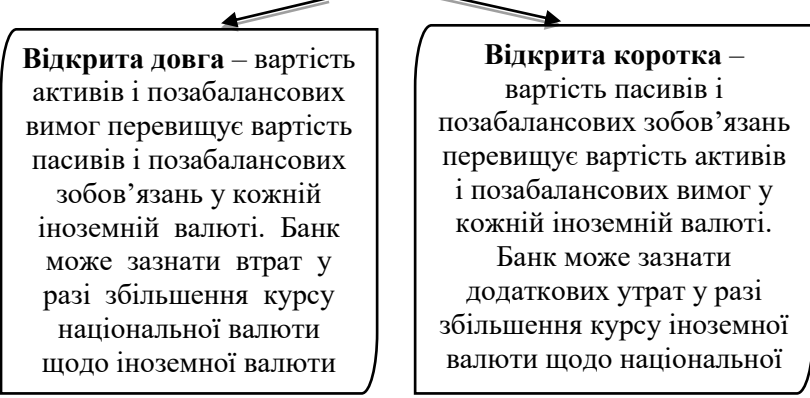
Хеджування (страхування) валютних ризиків - упровадження визначених контрзаходів, спрямованих на попередження несприятливої тенденції на валютному ринку

Основні методи хеджування валютного ризику:

- структурне збалансування активів, пасивів, кредиторської та дебіторської заборгованості;
- зміна термінів платежів;
- використання операцій «форвард», «своп», «опціон», «ф'ючерс»;
- надавати кредити й інвестиції в іноземній валюті;
- реструктурувати валютну заборгованість;
- паралельні позики;
- лізинг;
- дисконтування вимог в іноземній валюті;
- платежі за використанням «зростаючої» валюти

Валютна позиція банку – співвідношення між сумою активів і позабалансових вимог банку в певній іноземній валюті та сумою балансових і позабалансових зобов'язань у цій же валюті.

Правління НБУ встановило такі ліміти відкритої валютної позиції для українських банків:

- *ліміт загальної довгої відкритої валютної позиції банку (Л13-1) - не більше 10%;*
- *ліміт загальної короткої відкритої валютної позиції банку (Л13-2) - не більше 10%.*

Валютна позиція визначається щоденно по кожній іноземній валюті та банківському металу.

Л13-1 розраховують як співвідношення загальної довгої відкритої валютної позиції банку до регулятивного капіталу

$$Л_{13-1} = \frac{ДВП}{РК} * 100\%$$

Загальна довга відкрита позиція банку визначається як сума відкритих довгих валютних позицій банку за кожною іноземною валютою та банківським металом.

Л13-2 розраховують як співвідношення загальної короткої відкритої валютної позиції банку до регулятивного капіталу

$$Л_{13-2} = \frac{КВП}{РК} * 100\%$$

Загальна довга відкрита позиція банку визначається як сума відкритих коротких валютних позицій банку за кожною іноземною валютою та банківським металом.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Опишіть організацію торгівлі іноземною валютою на міжбанківському валютному ринку України.
2. Які види валютних операцій здійснюють банки на міжбанківському валютному ринку?
3. Дайте визначення «Класифікатору іноземних валют».
4. Визначте зміст міжнародних кореспондентських відносин.
5. Опишіть суть і різновиди міжнародних коррахунків банків.
6. Проаналізуйте суть прогнозування кон'юнктури валютних курсів.
7. Розкрийте суть і основні фактори фундаментального аналізу.
8. Які є види технічного аналізу валютних курсів?
9. Опишіть зміст і різновиди валютного ризику банку.
10. Охарактеризуйте методи зниження валютних ризиків банку.
11. З'ясуйте суть і різновиди валютної позиції банку.

Література для поглибленого вивчення матеріалу

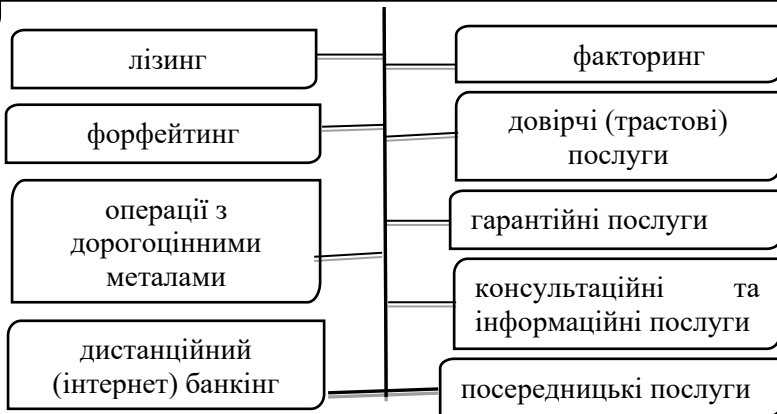
1. Банківські операції: підручник / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Н. Д. Галапуп та ін. ; за ред. О. В. Дзюблюка. 2-ге вид., випр. і доповн. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 864 с.
2. Демчук Н.І., Довгаль О.В., Владика Ю.П. Банківські операції : навчальний посібник. Дніпро: Пороги, 2017. с.461
3. Ковальчук К.Ф., Вишнякова І.В., Савчук Л.М., Сокиринська І.Г. Банківські операції : навчальний посібник. К. : ЦУЛ, 2016. 161 с.
4. Офіційний сайт НБУ: URL: <http://www.bank.gov.ua>.
5. Прасолова С.П., Вовченко О.С. Банківські операції : навчальний посібник. К., 2017. 568 с.
6. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року. №2121-14 / Верховна Рада України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2121-14>
7. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21 червня 2018 року. № 2473-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>
8. Про затвердження Класифікатора іноземних валют : Постанова Правління НБУ №34 від 04.02.1998 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0521500-98#Text>

Тема 16. ОПЕРАЦІЇ З НАДАННЯ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

- 16.1. Загальна характеристика банківських послуг
- 16.2. Банківські гарантії та поручительства
- 16.3. Посередницько-консультаційні та інформаційні послуги банків
- 16.4. Трестові банківські послуги
- 16.5. Операції банків з дорогоцінними металами
- 16.6. Факторингові та форфейтингові банківські послуги
- 16.7. Мобільний та інтернет-банкінг

16.1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

Нетрадиційні банківські операції — різноманітні посередницькі операції, що здійснюються банками за дорученням клієнтів і в результаті яких банки отримують дохід у вигляді комісії, тому їх ще називають комісійними

Банківська послуга – кінцевий результат діяльності банку, спрямований на оптимальне забезпечення потреб клієнтів і отримання прибутку банком.

Специфічні ознаки банківських послуг

для надання банківських послуг банкам не потрібні додаткові ресурси

доходи від надання послуг банки отримують у вигляді комісії

послуги абстрактні, не відчутні, а тому бувають складні для сприйняття

більшість банківських послуг тривалі при наданні

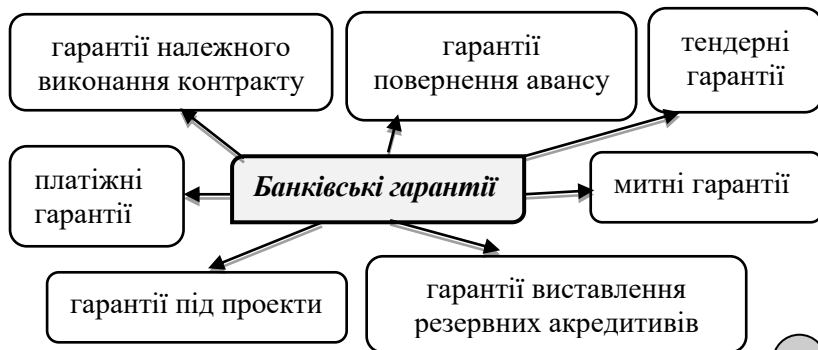

16.2. БАНКІВСЬКІ ГАРАНТІЇ ТА ПОРУЧИТЕЛЬСТВА

Гарантійні послуги банку – зобов'язання банку виплатити суму боргу власного клієнта, якщо клієнт не зможе виконати свої зобов'язання.

Гарантія - закріплене на письмі одностороннє зобов'язання, відповідно до якого гарант зобов'язується виконати бенефіціару - кредитору забезпечене банківською гарантією зобов'язання у разі його порушення принципалом-боржником. Може бути відзивною і невідзивною.

Обов'язок гаранта перед кредитором *обмежується сплатою суми, на яку видано гарантію*. Гарантії надаються на повернення кредиту або відшкодування збитків.

Поручительство – договір з одностороннім зобов'язанням, згідно з яким поручитель бере на себе перед кредитором відповідальність за виконання боржником зобов'язання у повному обсязі чи частково.

При невиконанні зобов'язання боржник і поручитель (поручителів може бути кілька) відповідають перед кредитором як солідарні боржники.

Відмітності гарантії та поруки

На відміну від поруки, *гарантія може бути односторонньою цивільно-правовою угодою, заснованою на волевиявленні однієї особи — гаранта*

*Гарант несе субсидіарну (додаткову) відповідальність, тобто він виконає зобов'язання тільки за відсутності в основного боржника коштів, потрібних для виконання зобов'язання. *Поручитель*, якщо іншого не зазначено в договорі поруки, при невиконанні зобов'язання боржником *відповідає перед кредитором разом з ним солідарно**

Оформлення гарантії договором не обов'язково, а для поруки законодавство це вимагає обов'язково

Поручитель відповідає в тих же межах, що й боржник, а гарант може обмежити у договорі свою відповідальність частиною зобов'язань боржника (обмежується сплатою суми, на яку видано гарантію)

16.3. ПОСЕРЕДНИЦЬКО-КОНСУЛЬТАЦІЙНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ПОСЛУГИ БАНКІВ

Посередницькі послуги – це послуги, під час надання яких бере участь третя сторона, посередник між замовником і виконавцем.

Банківські посередницькі операції поділяються на:

- посередництво в отриманні позики;
- посередництво в операціях з цінними паперами (див. пункт 11.1);
- посередництво у валютних операціях.

Банк виступає посередником в отриманні позики клієнтом, якщо:

- ✓ банк не може сам надати кредит клієнту, наприклад, через те, що сума кредиту більша від ліміту кредитування;
- ✓ є розбіжність між бажаними клієнтом умовами кредиту та кредитною політикою банку.

Тоді банк на прохання клієнта одержує кредит в іншому банку і надає його своєму клієнту за значно вищу плату, ніж оплатив сам (ця маржа і є доходом банку).

Банк виступає посередником у валютних операціях при:

- ✓ купівлі-продажу іноземної валюти чи платіжних документів в іноземній валюті;
- ✓ обміні іноземної валюти протягом певного часу за дорученням клієнтів;
- ✓ переказі за дорученням громадян іноземної валюти за кордон і виплаті їм переказів з-за кордону;
- ✓ інкасуванні іноземної валюти і платіжних документів тощо.

Консультаційні послуги банку - вид інтелектуальної діяльності, пов'язаний з аналізом, дослідженням і наданням інформації та рекомендацій із широкого кола питань як щодо банківської діяльності, так і поза нею. Особливістю цих послуг є те, що їх клієнт може або й повинен отримати заздалегідь. Тобто існує значний часовий лаг між купівлею консультаційних послуг і отриманням клієнтом очікуваного ефекту.

До консультаційних банківських послуг належать:

консультація клієнтів з питань проведення операцій з валютою чи цінними паперами та застосування законодавства, що регулює господарську діяльність

підготовка різноманітних господарських договорів і зовнішньоекономічних контрактів

консультування з питань фінансового планування і контролю, організації та ведення бухгалтерського обліку

консультування з питань ведення бізнесу (збільшення капіталу, реорганізації, злиття, купівлі інших компаній)

надання важливої інформації щодо поточної ринкової кон'юнктури й оцінки їх майбутніх змін, тощо

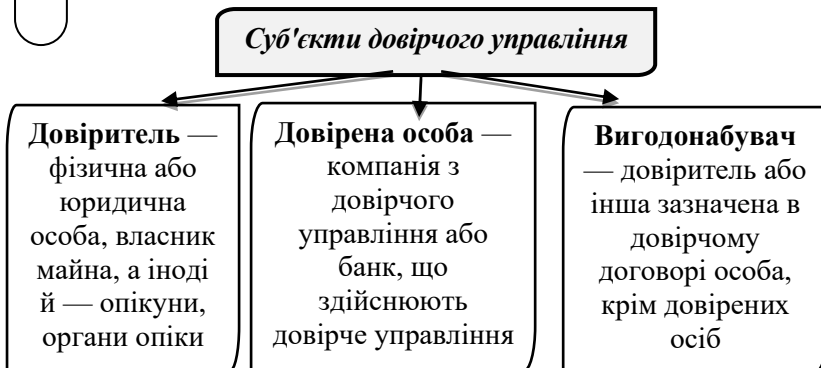
Банки завжди володіють значною кількістю різної інформації завдяки наявності сучасних технічних засобів і місцю в економічній системі, тобто мають документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, які відбуваються у суспільстві й економіці. Саме це і дає можливість банкам надавати інформаційні послуги.

Інформаційні послуги банків - діяльність, пов'язана з доведенням інформаційної продукції до клієнтів задля задоволення їх інформаційних потреб.

16.4. ТРАСТОВІ БАНКІВСЬКІ ПОСЛУГИ

Трастові послуги банків – послуги банків, що базуються на довірчих правовідносинах, коли одна особа передає власне майно (майновий комплекс, цінні папери, майнові права, нерухоме майно тощо) у розпорядження іншій особі з метою управління ним, а у винагороду банк отримує комісійні або відсоток від вартості операцій чи прибутку.

Послуги банків щодо зберігання цінностей – одна з довірчих банківських послуг, головною рисою надання яких є те, що банки володіють відповідними спеціальними приміщеннями або спеціальним обладнанням, що виключає випадкову втрату або пошкодження цінностей, прийнятих на зберігання банком.

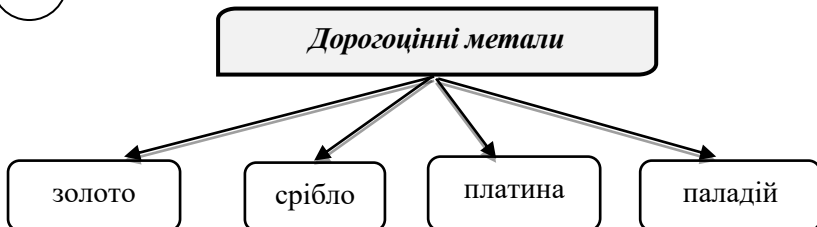
зберігання цінностей клієнтів у сховищі

надання клієнтам сейфів у приміщенні банку

надання нічних сейфів клієнтам

16.5. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ДОРОГОЦІННИМИ МЕТАЛАМИ

Операції банків з дорогоцінними металами – дії банків, які пов'язані з: появою і припиненням права власності чи інших прав на дорогоцінні метали; надходженням дорогоцінних металів до відповідних місць зберігання; зберіганням і відпуском дорогоцінних металів; зміною вмісту чи фізичного стану дорогоцінних металів у речовинах і матеріалах при їх видобутку, виробництва та застосування; увезенням дорогоцінних металів у країну з-за кордону чи вивезенням їх за кордон.

Учасники операцій з дорогоцінними металами:

- ✓ постачальники металу,
- ✓ професійні посередники - банки,
- ✓ спеціалізовані компанії,
- ✓ фінансові і промислові споживачі.

Операції щодо купівлі і продажу банківських металів здійснюються на міжбанківському валютному ринку України та міжнародних ринках.

Операції з банківськими металами, що виконують банки:

Депозитні операції здійснюються, коли потрібно залучити метал на рахунок чи розмістити його на певний термін з використанням металевих рахунків.

Операції з надання кредитів у дорогоцінних металах шляхом їх фізичного постачання або зарахування на рахунки із зобов'язання зворотної поставки в певний час

Операції з монетами з дорогоцінних металів - продаж монет з дорогоцінних металів і їх викуп у клієнтів

Операції спот — купівля-продаж дорогоцінних металів на умовах зарахування/списання металу і валюти не пізніше 2-го робочого дня після укладення угоди

Операції своп — це одночасна купівля і продаж дорогоцінного металу на інших умовах

Опціони — право купити або продати певну кількість банківського металу за відповідною ціною на певну дату

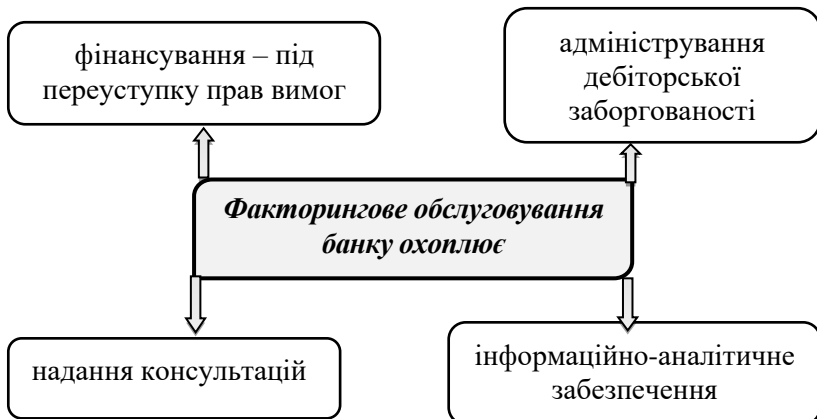
Форвардні операції - купівля чи продаж металу на термін, більший ніж 2 робочі дні після укладення угоди

16.6. ФАКТОРИНГОВІ ТА ФОРФЕЙТИНГОВІ БАНКІВСЬКІ ПОСЛУГИ

Факторинг – купівля банком (фактором) у постачальника (продавця) грошових прав вимоги на дебіторську заборгованість покупців за відвантажену продукцію з одночасним прийняттям ризику виконання цієї вимоги, а також прийняття платежів.

Основна роль факторингу – зменшення неплатежів, прискорення товарообігу й утворенні стабільної системи фінансового забезпечення виробництва. Факторинг перетворює дебіторську заборгованість у реальні кошти, що можна одразу ж використовувати для подальшого виробництва.

Плата за факторингові послуги формується з відсотка за кредит і комісійних за послуги банку, а також за підвищений ризик банку (фактора).

Переваги факторингу для постачальників продукції:

- можливість збільшення числа можливих покупців за рахунок надання їм відстрочки оплати;
- збільшення прибутку за рахунок збільшення обсягів продажу, отримавши від банку потрібні оборотні кошти;
- трансформація дебіторської заборгованості в грошові кошти, збільшення ліквідності та рентабельності поставань;
- поліпшення фінансового іміджу й платоспроможності перед кредиторами, проведенням своєчасних розрахунків;
- укріплення позиції на ринку.

Переваги факторингу для покупців:

- можливість здійснення розрахунків з відстрочкою платежу з постачальниками продукції;
- можливість збільшення обсягів покупок

Переваги факторингу для банку:

- поліпшення ділових стосунків з клієнтами, збільшуючи асортимент додаткових послуг;
- можливість додаткового збільшення числа клієнтів;
- збільшення у постачальників обсягів грошових надходжень на їх поточних рахунках при збільшенні у них обсягів поставок;
- розподіл кредитного ризику між покупцями;
- отримання банком додаткових джерел доходів

Подібна до факторингу операція ***форфейтинг***, однак це одноразова операція, пов'язана зі стягненням коштів через перепродаж куплених прав на товари і послуги.

Особливості форфейтингу:

- ✓ взаємозв'язок із зовнішньою торгівлею;
- ✓ укладається у вільноконвертованих валютах;
- ✓ головними документами, що застосовуються є прості та переказні векселі;
- ✓ кредитування експортера відбувається через купівлю векселів чи інших боргових вимог на дисконтній основі;
- ✓ відбувається на середній термін;
- ✓ дисконтування здійснюється на базі фіксованого відсотка;
- ✓ часто форфейтинг пов'язаний з продажем машин, обладнання чи інших товарів інвестиційного призначення

16.7. МОБІЛЬНИЙ ТА ІНТЕРНЕТ-БАНКІНГ

Мобільний банкінг — система цілодобового контролю за рухом коштів за картковим рахунком у вигляді SMS-повідомлень на мобільний телефон.

Система «Інтернет-банкінг» дає змогу здійснення управління рахунками у національній та іноземній валютах і отримувати потрібну інформацію про рух коштів за цими рахунками через мережу інтернет

Дистанційний банкінг дозволяє

Види дистанційного банкінгу

- ✓ телефонний (telefon banking);
- ✓ комп'ютерний (PC banking);
- ✓ відеобанкінг (video banking);
- ✓ інтернет-банкінг (Internet banking).

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Розкрийте суть термінів «нетрадиційні банківські операції» та «банківська послуга».
2. Наведіть і порівняйте класифікацію банківських послуг за різними ознаками.
3. Які специфічні ознаки банківських послуг?
4. У чому суть банківської гарантії та поруки?
5. Проаналізуйте відмітні та спільні риси гарантії та поруки.
6. З'ясуйте різновиди банківських гарантій.
7. Дайте характеристику різновидам банківських посередницьких послуг.
8. Опишіть консультаційні послуги банку.
9. Розкрийте суть інформаційних банківських послуг.
10. Дайте визначення економічній категорії «трастові послуги банку».
11. Охарактеризуйте класифікацію трастових послуг банку.
12. Розкрийте суть послуг зі зберігання цінностей клієнтів банком.
13. У чому суть операцій банків з дорогоцінними металами?
14. Охарактеризуйте різновиди операцій банків з дорогоцінними металами.
15. Опишіть сутність та процес здійснення факторингових операцій банків.

16. Проаналізуйте переваги факторингу для всіх його учасників.
17. Визначте сутність форфейтингу в банківських послугах.
18. Опишіть суть і значення мобільного банкінгу.
19. Проаналізуйте переваги та недоліки використання інтернет банкінгу в сучасних економічних умовах.

Література для поглибленого вивчення матеріалу

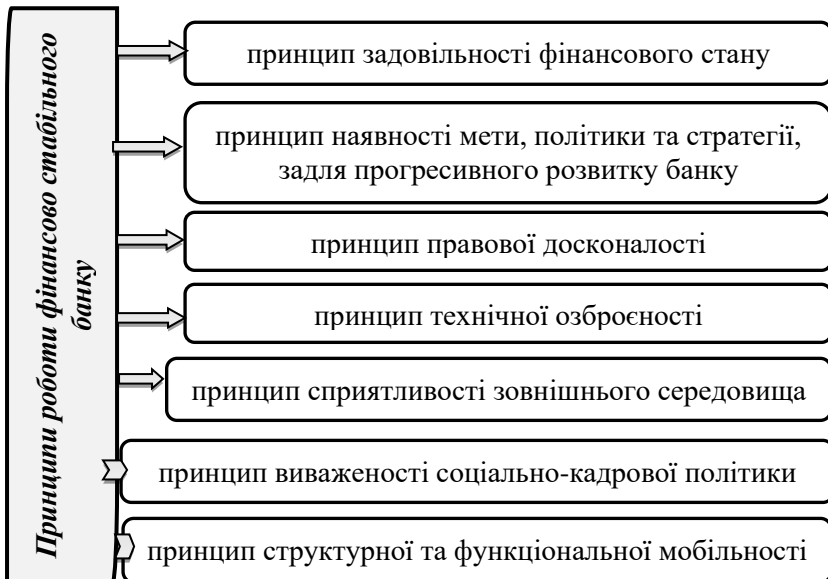
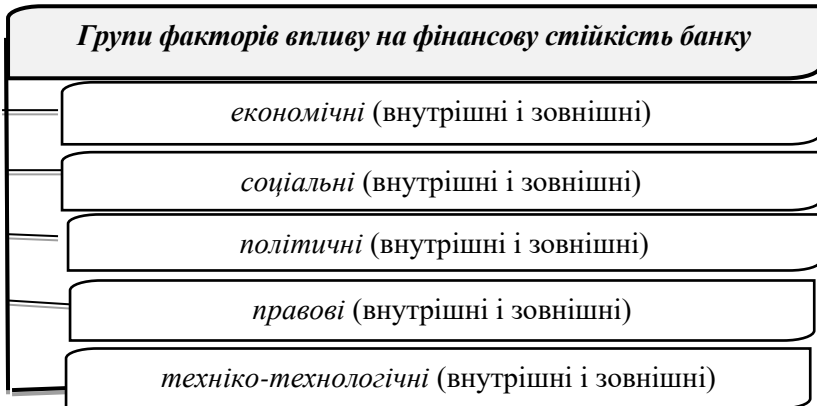
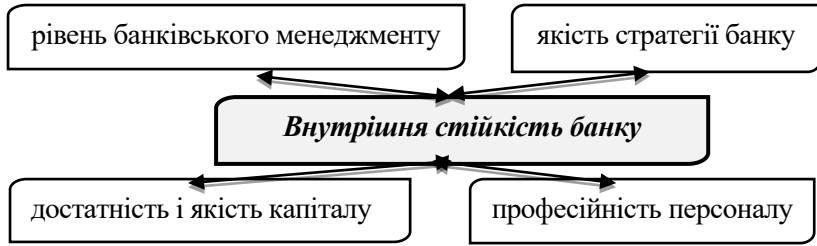
1. Банківські операції: підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; за ред. А.М. Мороза. 2-ге вид., випр. і доп. К.: КНЕУ, 2014. 608с.
2. Банківські операції: підручник / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Н. Д. Галапуп та ін. ; за ред. О. В. Дзюблюка. 2-ге вид., випр. і доповн. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 864 с.
3. Демчук Н.І., Довгаль О.В., Владика Ю.П. Банківські операції : навчальний посібник. Дніпро: Пороги, 2017. с.461
4. Ковальчук К.Ф., Вишнякова І.В., Савчук Л.М., Сокиринська І.Г. Банківські операції : навчальний посібник. К. : ЦУЛ, 2016. 161 с.
5. Метлушко О.В. Новітні банківські продукти і технології : навчальний посібник – Тернопіль : Вектор, 2016. 172 с.
6. Новак Алойзи З., Косінський Б., Карковська Р., Вінклер-Древс Т. Основи сучасного банківництва : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2017. 236 с.
7. Офіційний сайт НБУ: URL: <http://www.bank.gov.ua>.
8. Прасолова С.П., Вовченко О.С. Банківські операції : навчальний посібник. К., 2017. 568 с.
9. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року. №2121-14 / Верховна Рада України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2121-14>
10. Стечишин Т.Б. Банківська справа : навчальний посібник. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 404 с.

Тема 17. ОПЕРАЦІЇ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ

- 17.1. Поняття фінансової стійкості банку і фактори, що на неї впливають
- 17.2. Фінансова звітність і оцінка прибутковості банку
- 17.3. Методи оцінки фінансової стійкості банків та їх характеристика
- 17.4. Ліквідність банку як основа забезпечення його фінансової стійкості
- 17.5. Регулювання банківської діяльності центральним банком
- 17.6. Обов'язкове резервування як метод підтримки фінансової стійкості банків

17.1. ПОНЯТТЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ І ФАКТОРИ, ЩО НА НЕЇ ВПЛИВАЮТЬ

Базові критерії фінансово стабільного банку

якісні:

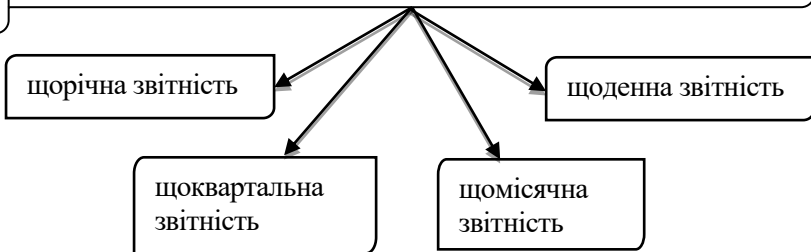
- ✓ характер виданих і отриманих міжбанківських кредитів
- ✓ характер аудиторського висновку
- ✓ відмінна ділова репутація керівництва

кількісні

- ✓ дотримання економічних нормативів
- ✓ прибутковість діяльності
- ✓ величина капіталу
- ✓ структура активів і пасивів
- ✓ банківські резерви

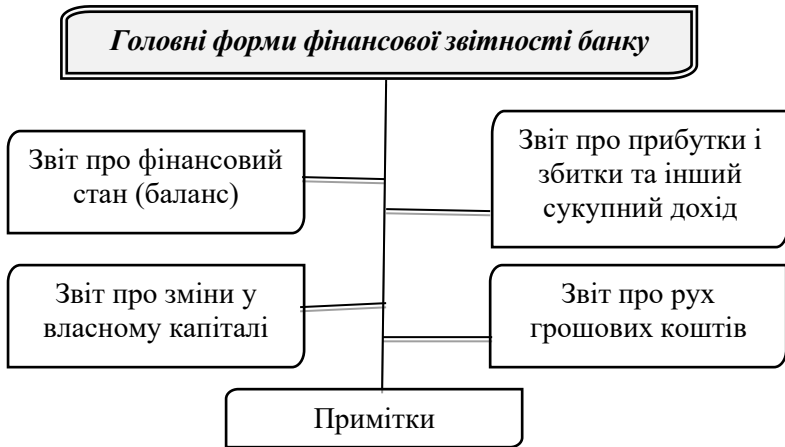
17.2. ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ І ОЦІНКА ПРИБУТКОВОСТІ БАНКУ

Фінансова звітність банку – система взаємопов'язаних узагальнених показників, що відображають фінансовий стан та результати діяльності банку за звітний період.

Метою звітності є забезпечення інформацією користувачів про фінансовий стан банку, його діяльність на грошовому, валютному та фондовому ринках і стати своєрідною рекламою банку.

Процентний дохід - дохід за коштами, розміщеними в інших банках, кредитами клієнтів і дохід за цінними паперами у вигляді відсотків.

Комісійний дохід від розрахунково-касового і кредитного обслуговування інших банків і клієнтів, результат клієнтських операцій на фондовому та валютному ринках.

Доходи банку **Дохід від торговельних операцій** з цінними паперами, валютою й іншими фінанс. інструментами.

Інші банківські операційні доходи: дивідендний дохід, дохід від оперативного лізингу, штрафи і пені, одержані за банківськими операціями

Інші небанківські операційні доходи - результат виконання банком господарських операцій

Доходи від зменшення резервів за кредитними ризиками

Непередбачувані доходи від непередбачених подій тощо

Витрати банку

(теж ділять на процентні, комісійні, торговельні, інші операційні, непередбачувані тощо, які складають основу отримання банком відповідних доходів)

Відносно постійні витрати:

- ✓ заробітна плата;
- ✓ купівля чи виготовлення бланків і канцелярських товарів;
- ✓ утримання приміщень, охорони та протипожежної сигналізації;
- ✓ амортизаційні відрахування та інше

Змінні витрати:

- ✓ виплата відсотків за депозитами і міжбанківськими кредитами;
- ✓ плата за послуги регіональної розрахункової палати і центру;
- ✓ витрати на рекламу;
- ✓ витрати на відрядження;
- ✓ поштово-телеграфні витрати та ін.

Прибуток банку є головним показником результативності його роботи й елементом банківської стабільності та залежить від співвідношення доходів і витрат банку.

Етапи аналізу показників прибутковості банку:

1. Розрахунок фактичного прибутку банку на базі звітності.
2. Порівняння рівня прибутковості з попередніми періодами.
3. Визначення тенденції в динаміці показників прибутковості.
4. Виявлення факторів впливу на зміну цих коефіцієнтів.
5. Оцінка цих факторів з позиції ліквідності балансу банку та ризиків банку.
6. Розробка рекомендацій підвищення прибутковості банку.

Показники прибутковості банку

Прибутковість банківських активів (ROA) – співвідношення чистого прибутку банку й активів банку
 $ROA 1 = ЧП / А$

Прибутковість робочих активів банку (ROA 2) – співвідношення чистого прибутку банку і робочих активів банку
 $ROA 2 = ЧП / РА$

Прибутковість капіталу банку (ROE) – співвідношення чистого прибутку до акціонерного капіталу банку
 $ROE 1 = ЧП / АК$

Рівень прибутковості видатків банку (Rv) – співвідношення прибутку і видатків банку
 $R_v = ПБ / ВБ$

Рентабельність доходу банку (Rd) – співвідношення прибутку до оподаткування та доходів банку
 $R_d = ПДО / ДБ$

Процентна маржа SPRED – різниця між співвідношенням процентних доходів до доходних активів банку та співвідношенням процентних витрат до процентних пасивів банку
 $SPRED = (ПД / ДА) - (ПВ / ПП)$

Чиста процентна маржа (ЧПМ) – співвідношення процентної маржі (SPRED) до активів банку
 $ЧПМ = (ПД - ПВ) / А$

17.3. МЕТОДИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА

Коефіцієнтний аналіз фінансової стійкості банку - обчислення фінансових коефіцієнтів, що характеризують фінансовий стан банку і порівняння отриманих результатів із нормативними чи рекомендованими значеннями.

Фінансові коефіцієнти діяльності банків, що використовують при коефіцієнтному аналізі фінансової стійкості банку

Показники структури активів банку:

- частка високоліквідних активів у загальних активах (у робочих активах),
- частка ліквідних активів у загальних активах,
- частка робочих активів у загальних активах,
- частка основних засобів у загальних активах тощо.

Показники кредитної діяльності банку:

- загальна кредитна активність,
- рівень сумнівної заборгованості,
- доходність кредитного портфелю

Показники капіталу банку:

- адекватність основного (регулятивного) капіталу банку
- платоспроможність банку
- коефіцієнт фінансування банку

Показники структури зобов'язань банку:

- поточна заборгованість банку
- стабільний залишок банку
- частка міжбанківського кредитування

Показники прибутковості банку:

- рентабельність активів банку
- рентабельність капіталу банку
- чистий спред банку
- чиста процентна маржа банку

Інтегральний аналіз фінансової стійкості банку -

обчислення базових коефіцієнтів, що найкраще описують поточний стан банку, їх зважуванні на відповідні вагові коефіцієнти, які характеризують значущість кожного з базових коефіцієнтів та визначенні узагальнюючої оцінки додаванням чи множенням отриманих компонентів.

Факторний аналіз базується на тому, що фінансова стійкість є прихованою величиною, яка не піддається безпосередньому виміру, хоч проявляється через інші пов'язані показники діяльності банків (ліквідність, адекватність капіталу, прибутковість) та можуть бути обчислені.

Факторний аналіз збирає основну інформацію про банк, яка характеризує фінансовий стан банку меншим числом параметрів, які дозволяють визначити не тільки фінансовий стан банку, а й фактори, які його погіршують.

Бально-рейтинговий аналіз дає можливість банкам провести порівняльну оцінку власної діяльності.

Рейтинг банків характеризує їх діяльність комплексно, встановлює узагальнюючі оцінки їх фінансового стану за стандартним набором показників.

Рейтингова оцінка визначає належність банку до класу, розряду чи категорії, а кінцевим результатом рейтингування банків є список, де банки класифікують за відповідними ознаками.

Номерні методи базуються на обчисленні сукупності показників фінансового стану банків і присвоєння всім банкам відповідного місця в рейтингу за кожним з показників, що оцінюються. Номерні рейтинги зображуються в таблицях або списках.

Бальні методи здійснюють інтегральну оцінку фінансового стану банків у балах, які присвоюються банкам за кожним оцінним показником по шкалі, яка визначена експертами. Відомою рейтинговою системою є система CAMELSO

Методи бально-рейтингової оцінки банків

Регресійна методика - визначення сукупності банків, розрахунок факторних показників по кожному з банків і середніх за їх сукупністю. Визначаються узагальнюючі показники у вигляді відношення показників окремих банків до середнього їх значення за сукупністю; визначається взаємозв'язок між результатами діяльності банків і факторами, що їх визначають

При індексній методиці визначаються оцінні показники фінансового стану банку та вагові коефіцієнти для кожного з показників. Розраховують параметричні коефіцієнти і узагальнюючий індекс, що є базою рейтингу

17.4. ЛІКВІДНІСТЬ БАНКУ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ

Банківська ліквідність є системою категорій, яка містить такі елементи:

- 1 рівень - ліквідність активів і ліквідність пасивів банку,
- 2 рівень - ліквідність балансу банку і ліквідність банку,
- 3 рівень - ліквідність всієї банківської системи.

Ліквідність банку загалом є здатністю банку забезпечувати повне і своєчасне виконання власних фінансових зобов'язань.

Банк ліквідний, коли він постійно і безперервно виконує власні зобов'язання, проводить активні операції та забезпечує поповнення ліквідних коштів. Для цього банк підтримує відповідність між активними й пасивними статтями балансу, а також між термінами повернення кредитів і депозитів.

Завдання системи оперативного управління ліквідністю

оцінка
рівня
ліквідності
активів

аналіз
стабільності
зобов'язань
банку

оцінка
відповідності
структури вимог і
зобов'язань

Банкам потрібно щоденно за результатами виконаних за день операцій і з урахуванням змін на зовнішньому фінансовому ринку складати таблицю розриву активів і пасивів за термінами погашення, визначивши показники локального та загального розриву ліквідності.

Чинники впливу на ліквідність банку

Внутрішні чинники:

- ✓ розмір і достатність капіталу;
- ✓ структура і стабільність депозитів;
- ✓ якість активів банку;
- ✓ спеціалізація і репутація банку;
- ✓ стратегія управління ліквідністю;
- ✓ диверсифікація послуг банку;
- ✓ ризикованість діяльності;
- ✓ обсяг високоліквідних активів;
- ✓ можливості мобілізації ліквідних коштів

Зовнішні чинники:

- ✓ грошово-кредитна політика;
- ✓ стан грошового ринку;
- ✓ ліквідність фінансових ринків;
- ✓ рівень розвитку фондового ринку;
- ✓ можливість запозичення коштів в ЦБ;
- ✓ регулятивні обмеження в країні;
- ✓ загальні кризові явища в економіці;
- ✓ інтервенції ЦБ на валютному ринку тощо

задоволення попиту на кредитні ресурси

обмеження неприбуткового продажу активів

Функціональні завдання стратегії управління ліквідністю

оптимізація вартості залучених ресурсів

виконання вимог за депозитами

оптимізація дохідності банку

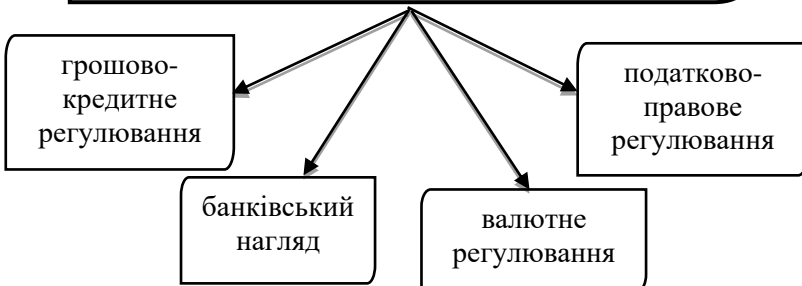
НБУ регулює ліквідність банків за допомогою таких коефіцієнтів

Норматив	Методика розрахунку
<i>Коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR)</i>	співвідношення високоякісних ліквідних активів до чистого очікуваного відпливу грошових коштів. Нормативне значення <u>не менші ніж 100%</u>
<i>Коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR)</i>	співвідношення обсягу наявного стабільного фінансування (ASF) до обсягу необхідного стабільного фінансування (RSF) за мінусом непокритого кредитного ризику.

17.5. РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНИМ БАНКОМ

Регулювання діяльності банків – система заходів, за допомогою яких держава через центральний банк забезпечує стабільне й безпечне функціонування банків, запобігає дестабілізуючим процесам у банківському секторі.

Напрямки державного регулювання банків

Заходи державного регулювання банків

Превентивні заходи:

- обмеження доступу до банківської діяльності (ліцензування, обмеження сфер діяльності);
- недопущення можливих негативних наслідків деяких процесів (установлення лімітів на деякі операції, вимоги до капіталу та ліквідності банку, вимоги щодо диверсифікації ризиків банків).

Дія цих заходів реалізується шляхом установлення нормативів

Протекційні заходи

(встановлюються для захисту від вже діючої загрози для банку):

- створення та діяльність ФГВФО;
- формування банками резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними ризиками;
- рефінансування банків.

Методи регулювання банківської діяльності

Економічні методи (спрямовані на досягнення економічних цілей: цільового кредитування, визначення норм обов'язкових резервів тощо):

- нормативні (установлення кількісних нормативів і обмежень або пільг);
- коригуючі (впливу на конкретну ситуацію).

Адміністративні методи - встановлення певного порядку дій (приписи), заборона певних дій; надання можливості вибору дій (дозволи), допуск за певних умов паритетного юридичного становища сторін.

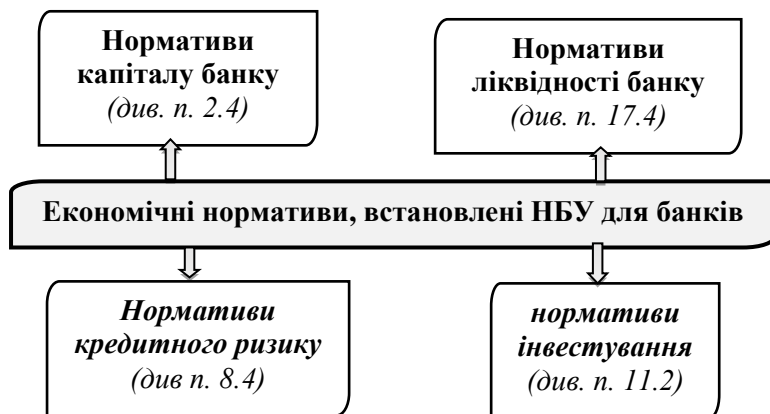
У Законі України «Про банки і банківську діяльність» ст. 66, визначено такі **форми регулювання банків НБУ**

Адміністративне регулювання:

- 1) реєстрація банків і ліцензування їх діяльності;
- 2) установлення вимог та обмежень щодо діяльності банків;
- 3) застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру;
- 4) нагляд за діяльністю банків;
- 5) надання рекомендацій щодо діяльності банків.

Індикативне регулювання:

- 1) встановлення обов'язкових економічних нормативів;
- 2) визначення для банків норм обов'язкових резервів;
- 3) установлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків;
- 4) визначення процентної політики;
- 5) рефінансування банків;
- 6) кореспондентські відносини;
- 7) управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції;
- 8) операцій з цінними паперами на відкритому ринку;
- 9) імпорту та експорту капіталу.

17.6. ОБОВ'ЯЗКОВЕ РЕЗЕРВУВАННЯ ЯК МЕТОД ПІДТРИМКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ

Обов'язкові резерви – частка (у відсотках) банківських вкладів та інших ресурсів, які отримав банк з інших джерел, що, згідно із законодавством, має зберігатись у формі готівки у касі банків та їх депозитів у НБУ.

Система резервування банків складається з:

обов'язкових резервів банківської системи, які сприяють виконанню НБУ монетарної політики й регулюванню загальної ліквідності банківської системи

резервів сформованих під кредитні ризики за активними операціями банків (від наданих кредитів, дебіторської заборгованості, вкладень у цінні папери)

загальні резерви банків на покриття непередбачених збитків

відрахування у Фонд гарантування вкладів фізичних осіб

Головною метою резервування є:

- ✓ утворення фондів на покриття непередбачених втрат;
- ✓ регулювання кількості грошей в обігу;
- ✓ забезпечення платоспроможності й кредитоспроможності банків;
- ✓ підтримка ліквідності банків.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Розкрийте суть і взаємозв'язок термінів «надійність банку», «стабільність банку», «ліквідність банку», «платоспроможність банку» та «фінансова стійкість банку».
2. Проаналізуйте головні фактори впливу на фінансову стійкість банків.
3. Охарактеризуйте принципи діяльності фінансово стабільного банку.
4. Дайте визначення категорії «фінансова звітність банку».
5. Які є головні форми фінансової звітності банків?
6. Визначте й опишіть структуру доходів банківських установ.
7. Проаналізуйте склад видатків банків і можливості їх оптимізації.
8. Охарактеризуйте головні етапи аналізу прибутковості банків.
9. Наведіть методикау розрахунку базових показників прибутковості банків.
10. Опишіть суть і методикау здійснення коефіцієнтного аналізу фінансової стійкості банків.
11. Охарактеризуйте інтегральний та факторний аналіз фінансової стійкості банків.
12. Проаналізуйте різновиди методик реалізації бально-рейтингового аналізу фінансової стійкості банків.
13. Яка роль ліквідності банку у забезпеченні його фінансової стійкості?
14. Які чинники впливу на ліквідність банку?
15. Проаналізуйте стратегії управління ліквідністю банків.
16. Дайте визначення поняття «регулювання діяльності банків».
17. Проаналізуйте різновиди заходів, методів і форм регулювання банківської діяльності.
18. Наведіть економічні нормативи регулювання діяльності банків встановлених НБУ.
19. Опишіть суть і складові системи банківського резервування.

Література для поглибленого вивчення матеріалу

1. Банківські операції: підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; за ред. А.М. Мороза. 2-ге вид., випр. і доп. К.: КНЕУ, 2014. 608с.

2. Банківські операції: підручник / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Н. Д. Галапуп та ін. ; за ред. О. В. Дзюблюка. 2-ге вид., випр. і доповн. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 864 с.
3. Демчук Н.І., Довгаль О.В., Владика Ю.П. Банківські операції : навчальний посібник. Дніпро: Пороги, 2017. с.461
4. Ковальчук К.Ф., Вишнякова І.В., Савчук Л.М., Сокиринська І.Г. Банківські операції : навчальний посібник. К. : ЦУЛ, 2016. 161 с.
5. Метлушко О.В. Новітні банківські продукти і технології : навчальний посібник – Тернопіль : Вектор, 2016. 172 с.
6. Новак Алойзи З., Косінський Б., Карковська Р., Вінклер-Древс Т. Основи сучасного банківництва : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2017. 236 с.
7. Офіційний сайт НБУ: URL: <http://www.bank.gov.ua>.
8. Прасолова С.П., Вовченко О.С. Банківські операції : навчальний посібник. К., 2017. 568 с.
9. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року. №2121-14 / Верховна Рада України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2121-14>
10. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Національного банку України від 28.08.2001 № 368 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>
11. Про затвердження Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України: Постанова Національного банку України від 24.10.2011 № 373 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11#Text>
12. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Постанова Правління НБУ від 30.06.2016 р. № 351/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text>
13. Стечишин Т.Б. Банківська справа : навчальний посібник. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 404 с.

ЛІТЕРАТУРА

ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНА БАЗА

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-3 / Верховна Рада України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2121-14>
3. Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 року № 679-14 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
4. Про акціонерні товариства : Закон України від 17 вересня 2008 року № 514-6 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/514-17>
5. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні : Закон України від 30 жовтня 1996 року № 448-96/ Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/448/96>
6. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України від 16.08.2020 р. № 361-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20>
7. Про обіг векселів в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2374-14 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2374-14>
8. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2346-3 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків : Закон України від 18.09.2012 № 5284-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5284-17#Text>

10. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23 лютого 2012 року № 4452-6 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/4452-17>
11. Про споживче кредитування : Закон України від 15.11.2016 року № 1734-8 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1734-19>
12. Про спрощення процедур реорганізації та капіталізації банків : Закон України від 23.03.2017р. № 1985-8 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1985-19>
13. Про внесення змін до Закону України «Про лізинг» : Закон України від 11 грудня 2003 року № 1381-15 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1381-15>
14. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-15 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>
15. Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні : Постанова Правління НБУ від 29.12.2017 року №1/ Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17>
16. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Постанова Правління НБУ від 30.06.2016 року № 351 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#n33>
17. Про затвердження Положення про екстрену підтримку Національним банком України ліквідності банків : Постанова Правління НБУ від 14.12.2016 року № 411 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0411500-16>
18. Про затвердження Положення про ліцензування банків : Постанова Правління НБУ від 22.12.2018 року №149 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149500-1824>
19. Про затвердження Положення про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України : Постанова Правління НБУ від 16.12.2002 року №508 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0174-03>

20. Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку операцій із фінансовими інструментами в банках України : Постанова Правління НБУ від 21.02.2018 року № 14 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014500-21>.
21. Про затвердження змін до Інструкції про ведення касових операцій банками в Україні : Постанова Правління НБУ від 25.09.2018 року № 103 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0103500-18>
22. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті : Постанова Правління НБУ від 21.02.2004 року № 22 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>
23. Про затвердження Інструкції про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті : Постанова Правління НБУ від 16.08.2006 року № 320 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1035-06>
24. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків - резидентів і нерезидентів : Постанова Правління НБУ від 12.11.2003 року №492 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03>
25. Про затвердження Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України : Постанова Правління НБУ від 24.10.2011 року №373 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11>
26. Про внесення змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Правління НБУ від 28.08.2001 року № 368 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0092500-17>
27. Про затвердження Положення про порядок встановлення Національним банком України лімітів відкритої валютної позиції : Рішення Правління Національного банку України від 29.03.2018 року № 184 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr184500-18>
28. Про схвалення Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні : Рішення Правління НБУ від 15.12.2017 року № 803-рш / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr803500-17>

БАЗОВА ЛІТЕРАТУРА

29. Банківські операції : підручник / О.В. Дзюблюк, Б.П. Адамик, Н.Д. Галапуп та ін. ; за ред. О. В. Дзюблюка. 2-ге вид., випр. і доповн. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 688 с.
30. Банківські операції: підручник / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін.; за ред. А.М. Мороза. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: КНЕУ, 2014. 608с.
31. Банківські операції : збірник практичних завдань / уклад. : О.М. Гладчук, О.Ю. Антохова. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2018. 200 с.
32. Варцаба В.І., Заславська О.І. Сучасне банківництво: теорія і практика: навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2018. 364 с.
33. Васюренко О.В. Банківські операції: навчальний посібник. 3-тє вид. Київ: Знання, КОО, 2008. 243с.
34. Вовчак О.Д., Руцишин Н.М., Андрейків Т.Я. Кредит і банківська справа: підручник. Київ: Знання, 2018. 564 с.
35. Демчук Н.І., Довгаль О.В., Владика Ю.П. Банківські операції : навчальний посібник. Дніпро: Пороги, 2017. с.461
36. Єпіфанов А.О., Маслак Н.Г., Сало І.В. Операції комерційних банків: навчальний посібник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. 523с.
37. Капран В.І. Банківські операції: навчальний посібник. Київ: ЦУЛ, 2016. 208 с.
38. Ковальчук К.Ф., Вишнякова І.В., Савчук Л.М., Банківські операції : навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2016. 161 с.
39. Копилук О.І. Банківські операції : навчальний посібник. 2-ге вид. Київ : ЦУЛ, 2016. – 536 с.
40. Михайловська А.М. Банківські операції: навчальний посібник. Київ : Ліра-К, 2014. 648 с.
41. Міщенко В.І., Слав'янська Н.Г., Коренева О.Г. Банківські операції: навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2017. 796 с.
42. Павлишин О.П. Ричаківська В.І. Банківські операції. Практикум: навч.-метод. посібник. Київ: Алерта, 2015. 158с.

43. Сало І. В. Розвиток депозитарної і депозитної діяльності в Україні : монографія. Суми : Університетська книга, 2017. 198с.
44. Скоморович І.Г. Банківські операції: навчальний посібник. Київ : Ліра-К, 2014. 484 с.
45. Стечишин Т.Б., Малахова О.Л. Банківська справа: навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 404 с.
46. Чайковський Я. І. Організація платіжних операцій банків : навчальний посібник. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 232 с.
47. Швець Н.Р. Банківська справа : навчальний посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. 248 с.

ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА

48. Банківська справа: теорія і практика: навчальний посібник / С.М. Подік, В.І. Ігнатенко; за ред. С. М. Подіка. Київ: АДА, ЛТД, 2016. 486 с.
49. Мещеряков А.А. Організація діяльності комерційного банку: навчальний посібник. Київ: ЦУЛ, 2017. 608с.
50. Нікіфоров П.О. Теорія та методологія регулювання грошового обігу : монографія. Чернівці: Рута, 2002. 327 с.
51. Нікіфоров П.О., Швець Н.Р. Монетарна політика та банківський нагляд в Україні: навчальний посібник. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. 335с.
52. Операції комерційних банків / Р. Коцовська, та ін. 6-те вид. Київ: Алерта, 2014. 500с.
53. Операції банків та небанківських кредитних установ : підручник / А.М. Мороз, М.І. Савлук, Т.П. Остапишин та ін.; за наук. ред. А.М. Мороза. Київ: КНЕУ, 2013. 543 с.
54. Основи банківської діяльності: навчально-методичний посібник / укл. Швець Н.Р. Чернівці: Рута, 2003. 63 с.
55. Основи банківської справи: навчальний посібник /, І.Ф. Прокопенко та ін. Київ: Центр навчальної літератури, 2015. 410с.
56. Швець Н.Р. Формування нових правил і принципів банківського нагляду в Україні: монографія. Чернівці: Рута, 2009. 360 с.

ДОДАТКИ

*Активи банків згруповані за ступенями ризику,
що визначені Інструкцією НБУ
«Про порядок регулювання діяльності банків в Україні»*

I група активів із ступенем ризику 0%

- * готівкові кошти;
  - * банківські метали;
  - * активи за операціями з Національним банком;
  - * боргові цінні папери органів державної влади;
  - * активи за операціями з МБРР, ЄБРР, МФК;
  - * активи, забезпечені гарантією Кабінету Міністрів України;
  - * цінні папери, емітовані центральними органами виконавчої влади інших країн, що мають рейтинг не нижче АА;
  - * зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам та за якими банк не бере на себе ризик;
  - * валюта та банківські метали до отримання за купленими опціонними контрактами з метою хеджування;
- нараховані доходи, строк сплати яких згідно з договором не минув, за активами, що віднесені до цієї групи активів.

II група активів із ступенем ризику 10%

- * кредити, що надані органам державної влади;
- нараховані доходи, строк сплати яких згідно з договором не минув, за кредитами, що надані органам державної влади;

III група активів зі ступенем ризику 20 %

- * боргові цінні папери органів місцевого самоврядування в гривнях;
- * кошти до запитання, що розміщені в банку, який має офіційний кредитний рейтинг, не нижчий, ніж рівень "BBB-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "Baa3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service" (надалі «рівень "BBB-"»);
- * депозити овернайт та інші короткострокові депозити, що розміщені в банку, який має офіційний кредитний рейтинг, не нижчий ніж "BBB-";
- * кредити овердрафт, овернайт та інші короткострокові кредити, що розміщені в банку, який має кредитний рейтинг, не нижчий ніж BBB-;
- * валюта та банківські метали до отримання за операціями спот з банками-контрагентами, які мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижчий, ніж рівень "BBB-";

<ul style="list-style-type: none"> * цінні папери, емітовані центральними органами виконавчої влади країн, які мають кредитний рейтинг, не нижче рівня "А-"; * цінні папери, емітовані суб'єктами господарювання, які мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижчий, ніж рівень АА-; * цінні папери, емітовані органами місцевого самоврядування країн, які мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижчий, ніж "АА-"; * боргові цінні папери, емітовані банками, які мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижче рівня "АА-"; * нараховані доходи, строк сплати яких згідно з договором не минув, за активами, що віднесені до цієї групи активів.
<i>IV група активів зі ступенем ризику 30 %</i>
<ul style="list-style-type: none"> * боргові цінні папери, емітовані банками, які мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижче рівня "А-"; * нараховані доходи, строк сплати яких згідно з договором не минув, за активами, що віднесені до цієї групи активів
<i>V група активів зі ступенем ризику 35 %</i>
<ul style="list-style-type: none"> * іпотечні кредити, надані фізичним особам та включаються до складу іпотечного покриття, що відповідає вимогам законодавства, за іпотечними облігаціями, емітованими фін. установою, більше ніж 50% корпоративних прав якої належить державі чи державним банкам, за умови спроможності позичальника погашати борг
<i>VI група активів зі ступенем ризику 50 %</i>
<ul style="list-style-type: none"> * кошти до запитання в інших банках, які не мають кредитного рейтингу або мають кредитний рейтинг нижчий, ніж "ВВВ-"; * депозити овернайт, розміщені в банках, які не мають кредитного рейтингу або мають кредитний рейтинг нижчий, ніж "ВВВ-"; * кредити, що надані органам місцевого самоврядування; * гарантійні депозити в інших банках (покриті); * зобов'язання з кредитування, які надані банкам; * валюта та банківські метали до отримання за форвардними та ф'ючерсними контрактами; * активи до одержання; * валюта та банківські метали до отримання за операціями спот з банком-контрагентом, що не мають кредитного рейтингу або мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, нижчий, ніж рівень "ВВВ-"; * кредити овернайт, що надані банкам, які не мають кредитного рейтингу або мають кредитний рейтинг нижчий, ніж "ВВВ-"; * валюта та банківські метали за іншими опціонними контрактами; * витрати майбутніх періодів, які хеджовані;

- * іпотечні кредити, що надані фізичним особам у національній валюті та повністю забезпечені заставою нерухомого майна житлового призначення, яке належить позичальнику на праві власності та є вільним від будь-яких обмежень;
- * іпотечні облигації, емітовані фінансовою установою, більше ніж 50% корпоративних прав якої належить державі та/або держ. банкам;
- * цінні папери, емітовані центральними органами виконавчої влади країн, які мають кредитний рейтинг не нижчий, ніж "BBB-";
- * цінні папери, емітовані органами місцевого самоврядування країн, що мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижчий, ніж рівень "A-"
- * цінні папери, емітовані суб'єктами господарювання, що мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижчий, ніж рівень "A-";
- * боргові цінні папери, емітовані банками, які мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижчий, ніж рівень "BBB-";
- * нараховані доходи, строк сплати яких згідно з договором не минув, за активами, що віднесені до цієї групи активів.

VII група активів зі ступенем ризику 75 %

- * цінні папери, емітовані суб'єктами господарювання, що мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижчий, ніж рівень BBB-;
- * нараховані доходи, строк сплати яких згідно з договором не минув, за активами, що віднесені до цієї групи активів;

VIII група активів зі ступенем ризику 100 %

- * короткострокові вклади (депозити), що розміщені в банках, які не мають кредитного рейтингу або мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, нижчий, ніж рівень "BBB-";
- * довгострокові вклади (депозити), що розміщені в інших банках;
- * гарантійні депозити в інших банках (непокріті);
- * кредити овердрафт, кошти за операціями репо та інші короткострокові кредити, які надані іншим банкам, які не мають кредитного рейтингу або мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, нижчий, ніж рівень "BBB-";
- * довгострокові кредити, що надані іншим банкам;
- * фінансовий лізинг (оренда), що наданий іншим банкам;
- * кредити, що надані суб'єктам господарювання;
- * дебіторська заборгованість за операціями з банками та за операціями з клієнтами банків
- * транзитний рахунок за операціями, здійсненими платіжними картками через банкомат;
- * кредити, які надані фізичним особам;

- * цінні папери, що не включені до інших підпунктів;
- * запаси матеріальних цінностей;
- * основні засоби;
- * активи з права користування, базовими активами яких є матеріальні активи;
- * інші активи банку;
- * зобов'язання за всіма видами гарантій (акцептами, авалями);
- * непокриті акредитиви;
- * цінні папери до отримання за операціями андеррайтингу;
- * інші зобов'язання, що надані клієнтам;
- * нараховані доходи за активами, що віднесені до цієї групи активів, у тому числі строк сплати яких згідно з договором минув;
- * короткострокові вклади (депозити), що розміщені в інших банках, які не належать до інвестиційного класу;
- * довгострокові вклади (депозити), що розміщені в інших банках;
- * гарантійні депозити в інших банках (непокриті);
- * кредити овердрафт, кошти за операціями репо та інші короткострокові кредити, які надані іншим банкам, що не належать до інвестиційного класу;
- * довгострокові кредити, що надані іншим банкам;
- * фінансовий лізинг (оренда), що наданий іншим банкам;
- * кредити, що надані суб'єктам господарювання;
- * дебіторська заборгованість за операціями з банками та за операціями з клієнтами банків
- * транзитний рахунок за операціями, здійсненими платіжними картками через банкомат;
- * кредити, які надані фізичним особам;
- * акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком;
- * боргові цінні папери, випущені банками, небанківськими фінансовими установами та нефінансовими підприємствами;
- * запаси матеріальних цінностей;
- * основні засоби;
- * інші активи банку;
- * зобов'язання за всіма видами гарантій (акцептами, авалями);
- * непокриті акредитиви;
- * цінні папери до отримання за операціями андеррайтингу;
- * інші зобов'язання, що надані клієнтам;

нараховані доходи за активами, що віднесені до цієї групи активів, у тому числі строк сплати яких згідно з договором минув.

Навчальне видання

**Банківські операції:
в схемах, таблицях, коментарях**

Навчальний посібник

Укладачі: **Гладчук** Ольга Михайлівна
Ткачук Ірина Ярославівна
Харабара Віолета Миколаївна

Літературний редактор

Лукул О.В.

Технічний редактор
та дизайн обкладинки

Кудрінська О.М.

Підписано до друку 29.09.2020. Формат 60x84/16
Папір офсетний. Друк різнографічний. Ум.-друк. арк. 11,4.
Обл.-вид. арк. 12,2. Тираж 50. Зам. А-047.
Видавництво та друкарня Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
58002, м.Чернівці, вул. Коцюбинського, 2
e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №891 від 08.04.2002 р.